

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Pavel Gold

**Efektivita podmíněného odsouzení a vybrané
otázky jeho individualizace**

Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci na téma „Efektivita podmíněného odsouzení a vybrané otázky jeho individualizace“ vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje jsem řádně citoval.

V Olomouci dne 14. 4. 2021

Pavel Gold

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí JUDr. Petře Masopust Šachové, Ph.D. za poskytnutí odborného vedení, cenné rady, ochotu a trpělivost při zpracování této diplomové práce. Děkuji také své rodině a partnerce za nekončící podporu, kterou mi věnovali po celou dobu mého studia.

Obsah

SEZNAM POJMŮ A ZKRATEK	6
ÚVOD	7
1 VÝCHODISKA TRESTÁNÍ	11
1.1 Pojem trestu.....	11
1.2 Účel trestu	12
1.2.1 Názory praxe na absenci zákonného vymezení účelu trestu.....	16
2 ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ.....	18
2.1 Obecně k alternativním trestům	18
2.2 Negativa nepodmíněného trestu odnětí svobody.....	20
2.2.1 Krize trestu odnětí svobody.....	20
2.2.2 Krize vězeňství v ČR.....	22
3 PODMÍNĚNÝ ODKLAD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	27
3.1 Podstata podmíněného odsouzení (s dohledem).....	27
3.2 Právní povaha podmíněného odsouzení	29
3.2.1 Názory praxe na právní povahu podmíněného odsouzení	30
3.3 Efektivita podmíněného odsouzení (s dohledem)	32
3.3.1 Recidiva jako měřítko efektivnosti.....	34
3.3.2 Efektivita podmíněného odsouzení s dohledem na základě výzkumu IKSP.....	35
3.3.3 Další hlediska efektivity sankce	36
4 VYBRANÉ OTÁZKY INDIVIDUALIZACE	38
4.1 Metoda výzkumné sondy	39
4.1.1 Výzkumný vzorek.....	39
4.2 Individualizace prostřednictvím přiměřených omezení a přiměřených povinností.....	40
4.2.1 Teoretické vymezení problematiky	40
4.2.2 Výzkumné otázky	43
4.2.2.1 Otázka č. 1	43
4.2.2.2 Otázka č. 2.....	45
4.2.2.3 Otázka č. 3.....	46
4.2.2.4 Otázka č. 4.....	47
4.2.2.5 Otázka č. 5.....	48
4.2.3 Dílčí závěr I.	50
4.3 Individualizace podmíněného odsouzení a trestní příkaz.....	50

4.3.1	Teoretické vymezení problematiky	50
4.3.2	Výzkumné otázky	54
4.3.2.1	Otázka č. 1	54
4.3.2.2	Otázka č. 2	56
4.3.2.3	Otázka č. 3	57
4.3.2.4	Otázka č. 4	58
4.3.3	Dílčí závěr II	60
4.4	Problematika kumulace trestů a dopad na individualizaci podmíněného odsouzení ..	61
4.4.1	Teoretické vymezení problematiky	61
4.4.2	Výzkumné otázky	63
4.4.2.1	Otázka č. 1	64
4.4.2.2	Otázka č. 2	65
4.4.2.3	Otázka č. 3	67
4.4.2.4	Otázka č. 4	69
4.4.2.5	Otázka č. 5	70
4.4.3	Dílčí závěr III	72
4.5	Návrhy de lege ferenda	73
ZÁVĚR		76
SEZNAM GRAFŮ		78
SEZNAM TABULEK		80
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		81
ABSTRAKT		86
ABSTRACT		87

Seznam pojmů a zkratk

IKSP	– Institut pro kriminologii a sociální prevenci
LZPS	– listina základních práv a svobod
Podmíněné odsouzení	– podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody
POPP	– přiměřená omezení a přiměřené povinnosti
TŘ	– zákon č. 61/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád)
TZ	– zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník
TZ61	– zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon

Úvod

Tato diplomová práce pojednává o problematice trestání pachatelů trestných činů. Stanovení přijatelného trestu a jeho výměry je jedním z nejnáročnějších úkolů, se kterým se musejí soudy potýkat. Právě soudy určují, jakým způsobem budou pachatelé potrestáni, čímž mohou mít nemalý vliv na budoucí napravení odsouzeného. Soudce je tedy postaven před obtížnou otázkou, k jejíž zodpovězení nemá k dispozici přesná pravidla.

Základním problémem, na který bych rád v rámci své diplomové práce upozornil je, že alternativní tresty nejsou natolik efektivní, jak bychom od nich očekávali. Proto jedním z cílů této práce bude poukázat na nynější efektivitu alternativních trestů, přičemž hlavní pozornost bude věnována podmíněnému odkladu trestu odnětí svobody (s dohledem). V rámci tohoto posouzení budu primárně vycházet z dat vyplývajících z výzkumu IKSP.¹ Za měřítko efektivity byla v tomto výzkumu zvolena recidiva. Uložením trestu chceme pachatele jednak potrestat, ale také převychovat a odradit od dalšího páchání trestné činnosti. Recidivní chování dříve odsouzeného pachatele nám tak odkryje skutečnost, že se trest minul účinkem, tzn. nedošlo k nápravě daného jedince. Rád bych však v rámci mé diplomové práce také upozornil na skutečnost, že pro stanovení efektivity sankce si nemůžeme vystačit pouze s měřítkem recidivy. Ke stejnému závěru došli také autoři výzkumu IKSP, kteří upozornili na to, že: „studie, které chtějí kriticky hodnotit efektivitu různých typů sankcí, si s měřítkem recidivy formou znovu-odsouzení pachatele nevystačí. Je vhodné doplnit jej o hlediska další, například ekonomické (náklady na jednotlivé tresty), řešení potřeb a životní situace pachatelů, změny jejich postojů nebo celkové uvolnění vězeňských kapacit.“² Bohužel však z výzkumu IKSP, zabývajícího se recidivou z pohledu typu uložené sankce, vyplývá, že rozdíly v recidivě při ukládání trestů nejsou velké, z čehož lze vyvodit, že typ sankce má spíše zanedbatelný vliv na to, zda se odsouzený dopustí dalšího trestného činu, či nikoliv. Dle autorů tohoto výzkumu tak podstatné faktory ovlivňující následné jednání odsouzeného leží mimo dosah trestní justice. Nicméně jsem toho názoru, že s tímto závěrem je třeba pracovat opatrně, jelikož tato „neefektivnost“ alternativních trestů může být zapříčiněna například jejich nedostatečnou individualizací.

¹ SCHEINOST, M. a kol. Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. Praha: IKSP, 2015. 117 s.

² Tamtéž s. 13-14

Přestože můžeme dojít k závěru, že typ uložené sankce má spíše zanedbatelný vliv na to, zda se v budoucnu odsouzený znovu dopustí trestné činnosti, věřím, že prvotním a základním kritériem nápravy pachatele je uložení spravedlivého trestu. Je důležité, aby uložený trest nepůsobil pachateli trestného činu větší újmu, než která je v daném případě nezbytná. Citelnější zásah do práv pachatele, než který je nutný, může mít opačný efekt, než který je sledován při ukládání sankce. Z tohoto důvodu bych rád další část své diplomové práce věnoval otázce individualizace. Věřím, že pokud chceme v rámci trestní politiky docílit nápravy pachatele trestného činu, je potřeba ke každému přistupovat individuálně s ohledem na okolnosti případu a jeho osobnost.

V rámci individualizace podmíněného odložení výkonu trestu odnětí svobody (s dohledem) shledávám klíčovým možnost využití přiměřených omezení a povinností. Aplikací tohoto trestu dochází k tomu, že samotný trest, který soud pachateli uložil, byl odložen. Tímto se nám zde vytrácí určité výchovné působení *výkonu* trestu na pachatele. Uložení podmíněného odsouzení má vliv také na schopnost pachatele uvědomit si škodlivost svého činu. Vyhlášení odsuzujícího rozsudku znamená pro pachatele sdělení odsouzeníhodnosti jeho jednání, a má pro něj sloužit jako varování, aby se nedopouštěl další trestné činnosti. Význam tohoto morálního odsouzení je nižší, pokud je pachateli uložen podmíněný trest odnětí svobody, který sám o sobě nespočívá v žádném výkonu, kvůli kterému by si pachatel mohl uvědomit zavrženíhodnost svého jednání. Mnozí z nich dokonce žijí v představě, že podmíněný trest není trestem.³ Na základě tohoto jsem přesvědčen, že uložením přiměřených povinností a omezení může dojít k navrácení oné výchovné funkce. Nicméně v praxi se však jedná o instituty, které jsou užívány spíše sporadicky. K tomuto závěru došel také Nejvyšší soud, který konstatoval, že soudy ukládání přiměřených omezení a přiměřených povinností dostatečně nevyužívají.⁴ V rámci této práce bych se tak rád zaměřil na *způsob* a *četnost* využívání přiměřených povinností a omezení právě ve vztahu k podmíněnému odsouzení. Právě odpověď na otázku četnosti využití těchto omezení a povinností může podkrýt, jakým způsobem dochází k individualizaci v rámci podmíněného trestu odnětí svobody.

Dalším problémem, kterému bych se rád v rámci individualizace trestu zabýval je institut trestního příkazu. Trestní příkaz je institut, který v souladu se zásadou rychlosti a hospodárnosti trestního řízení zjednodušuje rozhodovací proces soudu v trestní věci. Přestože tímto postupem dochází ke snížení ekonomické nákladnosti řízení a přetíženosti soudů, na

³ DRÁPAL, Jakub. Ukládání trestů v případě jejich kumulace: Jak trestat pachatele, kteří spáchali další trestný čin předtím, než vykonali dříve uložené tresty. *Jurisprudence*, 2020, č. 2, s. 4-5

⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

druhé stránce stojí potlačení řádné individualizace trestu. K prohloubení problému, týkající se trestního příkazu, došlo novelou č. 265/2001 Sb.⁵, která znemožnila ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody trestním příkazem. Jaký to mělo dopad? Pachatelé, kteří by v roce 2001 dostali nepodmíněný trest odnětí svobody, místo něj v roce 2002 dostali přísnější podmíněný či jiný alternativní trest. Přibližný odhad počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody, které přestaly být ukládané kvůli vyššímu užití trestního příkazu, se pohybuje okolo jedné pětiny ze všech nepodmíněných trestů odnětí svobody.⁶ V roce 2016 bylo trestním příkazem vyřízeno 58,3 % ze všech trestních věcí, které na okresní soudy napadly.⁷ Více než polovina všech věcí, které napadnou na okresní soudy, jsou vyřízeny v rámci řízení, ve kterém nejsou naplňovány základní zásady řádného procesu, přičemž jsem toho názoru, že na základě přečtení spisu není možné vždy trest dostatečně individualizovat. Na základě tohoto lze dojít k závěru, že soudy mnohdy upřednostní kratší a jednodušší cestu (vydáním trestního příkazu) před individuálním přístupem.

V poslední řadě bych v rámci individualizace rád upozornil na problematiku ukládání trestů v případě jejich kumulace. Více než polovina českých vězňů vykonává více než jeden trest odnětí svobody v návaznosti za sebou a celková délka těchto trestů mnohdy přesahuje horní hranici trestní sazby za nejzávažnější trestný čin. Jedním z případů, kdy k tomuto jevu dochází, je situace, kdy se pachatel dopustí trestného činu v průběhu zkušební doby podmíněně odloženého výkonu trestu odnětí svobody.⁸ Trestní zákoník donedávna neupravoval možnost zohlednit dříve uložené, dosud nevykonané tresty, při ukládání trestu pachateli, který se dopustil trestného činu až po vyhlášení odsuzujícího rozsudku.⁹ Na základě tohoto pak dochází k tomu, že odsouzení vykonávají delší tresty, než je nutné a vhodné, což se může nepříznivě projevit na možnosti jejich převýchovy. Nebylo by tedy v souladu se zásadou individualizace trestu, aby soudci vzali dříve uložené a nevykonané tresty v potaz?

Cílem této práce bude poskytnutí právní analýzy efektivnosti podmíněného odsouzení (s dohledem) a všech výše nastíněných problémových otázek, týkajících se individualizace

⁵ Zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

⁶ DRÁPAL, Jakub. Individualizace trestů v České republice: Jak určujeme tresty a co o nich víme? Státní zastupitelství, 2018, č. 1, s. 14; ŠČERBA, Filip. Procesní alternativy a jejich vliv na využívání alternativních trestů. Dny práva 2012, Brno, 2013, s. 1603

⁷ Statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti za rok 2017. [online]. [citováno 17. 11. 2020] Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

⁸ DRÁPAL, Jakub. Ukládání trestů v případě..., s. 1

⁹ Ke změně došlo přijetím zákona č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

podmíněného odložení trestu odnětí svobody. K zodpovězení těchto otázek využiji názoru praxe. V rámci výzkumné části této práce se budu dotazovat soudců a státních zástupců formou dotazníkového šetření na jejich názor. Dotazníkové šetření bude omezeno pouze na území Moravskoslezského kraje. Na základě vyhodnocení tohoto dotazníku lze pak zhodnotit význam individualizace pohledem praxe, případně navrhnout zlepšení trestní politiky či legislativy de lege ferenda.

1 Východiska trestání

V úvodu své práce považuji za nezbytné zabývat se alespoň částečně teoretickým vymezením některých základních pojmů. Vymezení pojmu trest a jeho účelu považuji za neodmyslitelné minimum. Právě pojetí trestu a jeho účelu může mít zásadní vliv na způsob ukládání trestu a samotnou zásadu individualizace. Přestože tyto pojmy jsou rozebírány zvlášť, nelze je od sebe oddělit. Pojetí trestu totiž vždy bude spojeno s účelem, ke kterému směřuje.

1.1 Pojem trestu

Každá lidská společnost byla nucena vytvořit si systém způsobu reagování na situace, kdy nejsou dodržovány nebo jsou porušovány její základní normy, hodnoty a je ohroženo její fungování či její samotná existence¹⁰. S pojmem „trest“ se však setkáváme ve společnosti v rámci mnoha souvislostí, a to nejen ve spojení s problematikou trestního práva. S pojmem trest se dále můžeme setkat v oblasti sportu, výchovy, náboženství či morálky. Nesporným faktem však je, že tresty ukládané v rámci trestního práva jsou nejcitelnějšího charakteru, proto vyžadují nejvyšší míru pozornosti.

V nejobecnější rovině lze trest definovat jako jakýsi následek za porušení společenské normy, přičemž ono porušení musí dosáhnout určité intenzity. Trest v rovině trestního práva pak můžeme obecně definovat jako *„prostředek státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného, které může pachateli uložit jen soud.“*¹¹

Pojem trestu lze tedy shrnout takto:

- jedná se o prostředek státního donucení,
- může být uložen pouze pachateli trestného činu (chrání zájmy chráněné trestním zákoníkem),
- trest může uložit pouze soud,
- trest působí pachateli trestného činu újmu.

¹⁰ VÁLKOVÁ, Helena a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 221

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 349

Trest je tak typický tím, že vždy působí určitou újmu pachateli. Tato újma je tak s trestem neodmyslitelně spjata a měla by zasahovat pouze do sféry samotného pachatele. Intenzita újmy se může lišit v závislosti na závažnosti trestného činu a účelu trestu, který je v konkrétním případě sledován.

Pojetí trestu prošlo v průběhu celé své historie značným vývojem, který spočíval převážně ve změnách postoje k důvodům proč trestáme a účelům trestu. V rámci pojetí trestu zaujaly důležité místo tzv. trestněprávní teorie trestání. Mezi ty nejznámější patří teorie absolutní, relativní a smíšené.¹²

Absolutní teorie, někdy též označována jako retributivní teorie trestání, nespojuje s trestem jako takovým žádný společenský účel. Vychází ze zásady „*punitur, quia peccatum est*“ neboli „*trestá se, protože bylo spácháno zlo*“. Jediný účel trestu je podle této zásady potrestat pachatele daného činu. Trest se měl podobat povaze spáchaného činu, to znamená, že měl obsahovat tolik bolesti, utrpení nebo ztráty, kolik jí bylo způsobeno spáchaným činem. Tato teorie patří mezi nejstarší z trestněprávních teorií trestání a byla typická pro teorie teleologické, které v trestu spatřovaly projev Boží vůle. Relativní teorie, také označovaná za teorii preventivní, spojuje s trestem společensky užitečné cíle. Cílem trestu není pouze odplata, ale především působit na pachatele trestného činu s cílem jej napravit. Vychází ze zásady „*punitur, ne peccetur*“ neboli „*trestá se, aby nebylo pácháno zlo*“. Zvláštní slučovací teorií je teorie smíšená, která si klade za cíl spojit myšlenky relativní teorie a teorie absolutní. Cílem uloženého trestu je uložit pachateli trestného činu spravedlivý trest s ohledem na závažnost činu (část retributivní) a zároveň pozitivně působit na pachatele a společnost (část preventivní). V české trestněprávní nauce je nejvíce uznávána teorie smíšená.¹³

1.2 Účel trestu

„Žádný moudrý člověk netrestá proto, že se stala chyba, ale proto, aby se nestala.“

Seneca

Každý trest, který je ukládán, sleduje nějaký účel – něco, čeho má být prostřednictvím jeho uložení dosaženo. Účel trestu je s pojmem trestu neodmyslitelně spjat. Ať se bavíme o jakémkoli okamžiku historického vývoje společnosti a jeho pohledu na trest, vždy platilo, že

¹² ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 295

¹³ ŠÁMAL: Trestní právo hmotné..., s. 294–295

trest směřoval k nějakému cíli – měl naplňovat nějaký účel. Podle nejstarších teorií trestání bylo účelem trestu pouze potrestat pachatele – trest byl odplatou za spáchaný skutek.¹⁴ V pozdějších teoriích se už setkáváme s účely, které více korespondují s celospolečenským užitekem. Pohled na účel trestu se vyvíjel stejně jako pohled na pojetí trestu samotného.

Jaký účel má dnes trest naplňovat? Odpověď na tuto otázku není snadná. V předchozí právní úpravě jsme se mohli setkat s pojem „účel trestu“, který jej definoval takto: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“¹⁵ Na základě tohoto ustanovení můžeme vyčlenit čtyři základní cíle trestu, a to:¹⁶

- ochrana společnosti před pachatelem trestného činu,
- zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti,
- trestem pachatele vychovávat k tomu, aby vedl řádný život,
- tímto způsobem působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Ochranu společnosti před pachatelem trestného činu lze vnímat jako tzv. konečný cíl trestu. Ustanovení § 23 TZ61 pak obsahuje dílčí cíle, které k tomuto konečnému cíli směřují.¹⁷

Toto ustanovení bylo z dnešního trestního zákoníku vypuštěno a vymezení účelu trestu se ponechalo na trestněprávní nauce. Dle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku je nutné účel trestu vykládat v souladu s celkovým pojetím trestního zákoníku a obecnými zásadami trestání. Tyto zásady jsou v trestním zákoníku vymezeny jak obecně (§ 36 až 38), tak zvlášť pro tresty (§39 až 45) a ochranná opatření (§95 a 96). Mezi tyto zásady patří například zásada zákonnosti, jelikož tresty lze ukládat pouze na základě zákona, zásada přiměřenosti trestu ke spáchanému trestnému činu nebo například zásada individualizace trestu, podle které je třeba trest uložit s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem a osobě pachatele.¹⁸

Takové formulování účelu trestu může být problematické, neboť odpověď na to, jaký účel má trest naplňovat, musejí hledat samotní soudci, kteří mnohdy na posouzení této otázky nemusejí mít dostatek prostoru. Dalším problémem navíc může být netransparentnost

¹⁴ Viz k výkladu o absolutní teorii

¹⁵ § 23 zákona č. 140/1960 Sb., trestní zákoník

¹⁶ VICHEREK, Roman. Účel trestu [online]. epravo.cz, 22. března 2013 [cit. 22. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ Blíže: důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 40/2009, sněmovní tisk č. 410/1

takového rozhodnutí, tedy, že soud nebude vysvětlovat, proč se v rámci svého rozhodnutí přiklonil k určitému účelu. Navíc takový postup vede k odlišným praxím napříč Českou republikou.¹⁹

Přestože trestní zákoník nemá účel trestu výslovně vymezen, je nesporné, že vychází z premisy, že základní funkcí trestu a smyslem každého trestání je ochrana společnosti před trestnými činy. Po spáchání každého trestného činu by měla následovat sankce jako obranná reakce společnosti. Tato obranná reakce však nemůže ochránit společnost před trestným činem, který byl již spáchán, nicméně může demonstrovat autoritu zákona, a tak odvrátit trestné činy hrozící v budoucnu.²⁰

K ochraně společnosti dochází prostřednictvím individuální a generální prevence. Tyto dva účely trestu označujeme jako účely konsenzvencionalistické, to znamená, že se zaměřují na důsledky uloženého trestu. Individuální prevence znamená, že uložený trest působí na samotného pachatele. Jedná se tedy o individuální působení na pachatele trestného činu. Individuální prevenci dále můžeme dělit na negativní a pozitivní. V rámci negativní individuální prevence dochází k zabránění pachateli v páchaní další trestné činnosti. Typicky tak půjde o situace, kdy je pachateli znemožněno páchat trestnou činnost izolací od společnosti (uvězněním), nebo zákazem činnosti, která mu spáchání trestného činu umožnila. V rámci pozitivní individuální prevence je cílem výchovně působit na pachatele trestného činu. Generální prevence naopak působí na společnost jako celek. Generální prevence je vždy závislá na individuální prevenci. I zde dochází k dělení na pozitivní a negativní. Negativní generální prevence spočívá v tom, že trest může odradit potenciální pachatele. Pozitivní generální prevence pak spočívá především v tom, že vlivem trestu dochází k upozornění na škodlivost, zavrženíhodnost i trestnost spáchaného činu.²¹ Individuální prevenci je nutné chápat jako nástroj generální prevence. Generální prevence je tak závislá na řádné individuální prevenci, protože pouze prostřednictvím té dochází k zajištění ochranného efektu vůči ostatním pachatelům.²²

Trestněprávní nauka rozeznává celou řadu dalších účelů trestů. Zejména půjde o účel retributivní, jehož cílem je uložení zaslouženého trestu. Dalším sledovaným účelem je rehabilitace pachatele, tedy jeho převýchova, aby nedocházelo k opakování trestné činnosti. Uložený trest může taktéž směřovat k tzv. inkapacitaci pachatele, to znamená k zabránění či

¹⁹ DRÁPAL: Individualizace trestů v České republice..., s. 12-13.

²⁰ NOVOTNÝ, Oto. O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1969, s. 11

²¹ ŠÁMAL a kol: Trestní právo hmotné..., s. 296

²² Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97

znemožnění páchat další trestnou činnost. Mezi relativního nováčka, co se sledovaného účelu týče, můžeme zařadit tzv. restorativní justici, tedy snaha o obnovu, nápravu narušených vztahů mezi pachatelem, obětí a společností.²³

Samotné určení účelu, který chceme uloženým trestem naplnit může odpovědět také na otázku, jaký trest a v jaké výměře bude uložen. Proto je potřeba stanovit, jaký účel bude v určitých případech rozhodující. V ideálním případě se snažíme, aby uložený trest kombinoval výše nastíněné účely – tzn., aby uloženým trestem došlo k zajištění ochrany společnosti a majetku, aby došlo k převýchově pachatele, zjednání nápravy po spáchaném činu apod. V konkrétních případech však naplnění zmíněných účelů nebude vždy možné. Pokud bude například hlavním cílem (účelem) trestu výchovně působit na pachatele trestného činu nebo náhrada způsobené škody, pak nebude nejvhodnějším sledovaným účelem inkapacitace formou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Pokud se nám tedy dostanou jednotlivé účely do kolize, je potřeba zvolit primární účel, který se snažíme naplnit vždy, a účely sekundární, podpůrné, jejichž dosažení je vítané a vhodné, nikoliv však za každých okolností nezbytné.²⁴ Vidíme tak, že určení rozhodujícího, primárního účelu trestu má nemalý vliv na zvolený druh trestu a samotnou individualizaci trestu jako takového.

K tomu, jaký účel má trest naplňovat se několikrát vyjádřil také Ústavní soud ČR. Ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 463/97 vyjádřil, že nejobecnější smysl a účel trestu je „ochrana společnosti před kriminalitou“.²⁵ V dalším nálezu sp. zn. I. ÚS 2027/17 judikoval, že pokud nebude specifikována trestní politika co do účelu trestu detailněji, pak je nutné, aby každé uložení trestu primárně sledovalo a respektovalo principy proporcionality a ultima ratio. Stejný závěr judikoval Ústavní soud také v nálezu sp. zn. I. ÚS 4503/12.²⁶ Na základě tohoto výkladu účelu trestu není možné upřednostnit před spravedlivým trestem účely zábranné, preventivní, výchovné apod. To znamená, že podle platné právní úpravy není možné ukládat přísnější trest, přestože soud v konkrétním případě shledá, že pro naplnění jiného účelu (například odstrašení potencionálních pachatelů) je vyžadován citelnější postih pro odsouzeného. Dané pravidlo se nevyužije pouze v rámci spodních a horních hranic trestních sazeb, nicméně je třeba jej respektovat také uvnitř tohoto rozmezí.²⁷

²³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014 sp. zn. I ÚS 4503/12 bod 24.

²⁴ Tamtéž bod 24.

²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97.

²⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014 sp. zn. I ÚS 4503/12 bod 26.

²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17 bod 17; Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014 sp. zn. I ÚS 4503/12 bod 26.

1.2.1 Názory praxe na absenci zákonného vymezení účelu trestu

V rámci svého dotazníkového šetření jsem dvě otázky věnoval účelu trestu. Soudci a státní zástupci byli osloveni s otázkou, zda postrádají v trestním zákoníku zákonné vymezení účelu trestu a jaký účel má trest podle nich naplňovat.

U první otázky zcela převládl názor, že zákonné vymezení účelu trestu není pro praxi nutné. K tomuto závěru se přiklonilo celkem 20 respondentů z 25.

Tabulka č. 1 Postrádáte v rámci trestního zákoníku zákonné vymezení účelu trestu?

	<i>Počet respondentů</i>	<i>v%</i>
<i>Ne</i>	13	52
<i>Spíše ne</i>	7	28
<i>Spíše ano</i>	3	12
<i>Ano</i>	2	8
<i>Celkem</i>	25	100

Svou odpověď komentářem doplnilo celkem 12 respondentů. Sedm z nich se ve svých odpovědích přiklánělo k tomu, že zákonného vymezení účelu trestu není třeba, přičemž poukazovalo především na to, že účel trestu je dostatečně vymezen teorií trestního práva.

„Není nutné každou teoretickou otázku, která je řešena literaturou, přepisovat do paragrafového znění.“

„Postačuje právní a kriminologická nauka.“

„Stanovení obecných východisek pro ukládání trestů podle § 38, § 39, § 81 trestního zákoníku lze v tomto směru považovat za dostačující.“

Naproti tomu, ti respondenti, kteří se vyjádřili pro potřebu zákonného vymezení účelu, často poukazovali na to, že by bylo pouze ku prospěchu, pokud by se zakotvilo něco, co se doposud dovozuje pouze výkladem. Navíc jeden z respondentů poukázal na to, že osoby s právním vzděláním si jsou vědomy účelu trestu, nicméně hlavní přínos zákonného vymezení by byl pro obžalované a odsouzené.

„Ani ne tak pro nás právníky, protože my víme, jaké jsou účely trestu, ale pro obžalované a odsouzené by to bylo přínosem.“

Druhá otázka vybízela soudce a státní zástupce, aby se pokusili vystihnout účel, který by měla trestní sankce naplňovat. Na tuto otázku odpovědělo všech 25 respondentů. Nejčastějším zmiňovaným účelem byla individuální a generální prevence, dále převýchova pachatele a ochrana společnosti.

„U prvotrestaných a druhotrestaných: náprava. U mnohonásobných recidivistů: ochrana společnosti umístěním takové osoby ve vězení.“

„Individuální prevence, generální prevence. Uvědomění si obžalovaného, že jednal protiprávně a že je povinen nahradit způsobenou škodu, omluvit se poškozenému apod.“

„Výchovný, vést pachatele k tomu, že za trestný čin následuje sankce – trest; ochranný, zejména v některých případech už výchovný účel nepůsobí, nastupuje ochrana společnosti v tom, že výkonem trestu je pachateli zabráněno v páchání trestné činnosti.“

„Hlavně nápravnou, tam kde to je možné, tedy napravit odsouzeného, aby do budoucna již napáchal trestnou činnost, a tam, kde náprava již není možná, tak trest plní ochrannou funkci společnosti.“

Z dotazníkového šetření vyplývá, že absence zákonného vymezení účelu trestu v praxi není natolik řešené téma. Většina se totiž shodne na tom, že to, jaký účel by měl trest naplňovat, a k jakému cíli by měl směřovat, je dostatečně vymezeno trestněprávní teorií. Osobně však zastávám opačný názor. Věřím, že zákonné vymezení účelu trestu a stanovení pravidel, které pomohou určit, které účely trestu mají kdy přednost, by bylo pouze přínosem pro rozhodovací činnost soudů. Jak jsem již zmiňoval výše, soudy mají při vymezení účelu sankce vycházet z obecných zásad trestání. K tomuto Marcela Kopriva uvádí: *„nerada bych byla přehnaně optimistická, proto je mi zřejmé, že při rozhodování o trestu všichni soudci vždy nepřihlíží ke všem zásadám trestání, které jsou v trestním zákoníku explicitně vyjádřeny. (...) Pro soudce by nemuselo být přítěží zohlednit jedno ustanovení o účelu trestu oproti několika ustanovením se základními zásadami trestání.“*²⁸

²⁸ KOPŘIVA, Marcela. Soudce v říší účelu trestu. Trestněprávní revue, 2020, č. 3, s. 129-134

2 Alternativní trestání

V rámci své práce se budu blíže zabývat podmíněným odkladem výkonu trestu odnětí svobody. Na tento institut je v praxi pohlíženo mnoha způsoby. Pokud bychom vycházeli pouze ze zákonného vymezení a jeho systematického zařazení v trestním zákoníku, došli bychom nejspíš k závěru, že se jedná pouze o specifickou formu trestu odnětí svobody, nikoliv o samostatný druh trestu.²⁹

Nicméně v dnešní době se již trestněprávní teorie stále více přiklání k názoru, že se jedná o samostatný druh alternativního trestu.³⁰ S tímto pojetím podmíněného odsouzení se ztotožňuji, a má diplomová práce bude z tohoto pojetí vycházet. Z tohoto důvodu se pokusím, alespoň ve stručnosti, vymezit základní teoretické východiska alternativních trestů.

2.1 Obecně k alternativním trestům

Pokud chceme v jakékoli konkrétní situaci hovořit o určité alternativě, je potřeba existence základu, vůči kterému se tyto alternativy vyčleňují. V rámci problematiky trestání a ukládání trestů lze za tento základ považovat nepodmíněný trest odnětí svobody. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl po dlouhou dobu považován za středobod systému trestů. Takovéto tradiční pojetí trestu je do určité míry pochopitelné, jelikož tento trest celkem spolehlivě plní funkce, které jsou od trestní sankce očekávány. Uložení takového trestu dochází k „odstranění“ pachatele izolováním od společnosti a také k naplnění konsenzualistického (důsledkového) účelu trestu, tedy k naplnění generální a individuální prevence.

Na druhou stranu však nepodmíněný trest odnětí svobody vykazuje vážná negativa spojené s jeho aplikací. Primárně můžeme hovořit o nedostatečném výchovném působení na pachatele trestného činu, kdy výkon tohoto trestu může mnohdy přinést i opačný výsledek. Na tomto místě lze poukázat na vězeňskou recidivu – jde o sledování opakovaného pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Z výzkumu IKSP vyplývá, že zhruba dvě třetiny odsouzených se dopustilo další trestné činnosti po výkonu trestu odnětí svobody. Na základě těchto dat tak nelze výkon trestu odnětí svobody považovat za efektivní intervenci z hlediska další trestné

²⁹ Viz § 52 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁰ Viz například SOTOLÁŘ, Alexander a kol. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 277; ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření..., s. 226-227

činnosti.³¹ Nicméně nejedná se pouze o převýchovu pachatele, ale i o další okolnosti jako jsou například vysoké náklady výkonu tohoto trestu nebo problém týkající se přeplněnosti věznic, se kterým má Česká republika obzvláště problém (k této problematice viz dále).

Právě tato negativa ve značné míře přispěly k tomu, aby se začal vyvíjet koncept alternativního sankcionování, který by reagoval na nevýhody nepodmíněného trestu odnětí svobody. Postupem času tak postavení trestu odnětí svobody oslabovalo ve prospěch alternativních trestů, až se stalo trestem *ultima ratio*, tedy trestem, který ukládáme pouze v případech, kdy není možné cíle trestního práva dosáhnout jinak.

Co je tedy alternativní trest? Alternativní tresty jsou v nejobecnější rovině ty tresty, které nejsou spojeny s nepodmíněným trestem odnětí svobody. Toto pojetí je do značné míry zjednodušené, jelikož trestněprávní teorie vnímá tzv. alternativní tresty podle mnoha kritérií. Podle tohoto nejširšího vymezení by tak mezi alternativní tresty patřily veškeré tresty, které trestní zákoník vymezuje (kromě nepodmíněného trestu odnětí svobody). Při tomto pojetí alternativních trestů bychom se však dostali do situace, kdy bychom za alternativní tresty museli označit i trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání (§78 TZ) a trest ztráty vojenské hodnosti (§79 odst. 1 TZ), přestože mohou být uloženy pouze spolu s nepodmíněným trestem odnětí svobody.³²

Nejblíže pro účely této práce bude tzv. *užší pojetí alternativního trestu*. Podle tohoto pojetí se alternativní tresty vymezují podle jejich hlavního účelu, kterým je náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody.³³ Tento účel naplňuje ze své podstaty trest obecně prospěšných prací, trest domácího vězení, peněžitý trest, podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem. Nicméně věřím, že samotný účel alternativního trestu má mnohem hlubší význam. Alternativní tresty by měly převážně směřovat k převýchově pachatele trestného činu. Výchovný aspekt je zaručen již samotným výkonem trestu ve společenství (tzv. komunitní sankce³⁴), díky čemuž nedochází k nedobrovolnému vytržení ze sociálního prostředí nebo k přetrhání rodinných vazeb, což vede k mnohem snadnějšímu začlenění pachatele zpátky do společnosti. Výchovný aspekt alternativních trestů lze spatřit také v tom, že pachatel ponechaný na svobodě je schopen lépe nahradit škodu způsobenou spáchaným

³¹ ROZUM, Jan a kol. Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy. Praha: IKSP, 2016, s. 56

³² ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření... s. 31

³³ ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření... s. 31

³⁴ Blíže KALMTHOUT, A. M., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Právní rozhledy, 1997, č. 12, s. 622

trestným činem. Tímto nejenže dochází k odčinění toho, co bylo trestným činem způsobeno, ale navíc náprava újmy může mít výchovný účinek na pachatele samotného.

Závěrem bych rád upozornil na to, že tyto alternativní tresty nelze považovat za alternativní ve smyslu jejich podřazenosti k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Právě naopak. Tyto tresty je potřeba vnímat jako legitimní možnost řešení trestní věci. Právě z tohoto důvodu se můžeme setkat s názorem, že za alternativu by měl být brán spíš nepodmíněný trest odnětí svobody, který by měl být ukládán pouze v případech, kdy není možné využít žádného jiného „alternativního“ trestu.³⁵

2.2 Negativa nepodmíněného trestu odnětí svobody

V rámci této podkapitoly bych rád upozornil na negativní důsledky, které jsou s aplikací nepodmíněného trestu odnětí svobody spojeny. Převážně bude pozornost věnována pojmu „krize trestu odnětí svobody“ a problematice přeplněnosti vězeňského systému České republiky. Pojednání o těchto problémech považuji za účelné vzhledem k zaměření práce, jelikož právě tyto negativa pomohly pozitivnímu posunu k využívání alternativních trestů.

2.2.1 Krize trestu odnětí svobody

Jak již bylo zmíněno výše, trest nepodmíněného odnětí svobody celkem spolehlivě plní funkci ochrany občanů a majetku tím, že dojde k izolaci pachatele od společnosti. Jako každý jiný trest, má i tento svůj konec, okamžik, ve kterém bude pachatel navrácen zpátky do společnosti. Právě z tohoto důvodu je potřeba, aby moderní vězenství směřovalo primárně ke změně kriminogenní osobnosti pachatele, a to ve smyslu minimalizace následné recidivy.

Bohužel nepodmíněný trest odnětí svobody je často spojován s nízkou preventivní a resocializační efektivitou, kvůli čemuž je jeho výchovný účinek minimální.³⁶ Naopak může aplikace tohoto trestu vést spíše ke vzniku nežádoucích důsledků. Prvořadé nebezpečí představují škodlivé vlivy ze strany ostatních spoluvězňů, kterým je vězeň vystaven ve dne v noci, přičemž pozitivní vlivy jeho příbuzných nebo známých jsou odnětím svobody podstatně zeslabeny. Cílem uloženého trestu je naučit odsouzeného vést řádný a normální život, nicméně uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody mu podmínky normálního života musíme vzít.³⁷ Lze ho tedy označit v určitých směrech za kontraproduktivní.

³⁵ KALMTHOUT, OUŘEDNÍČKOVÁ: Realizace alternativních trestů..., s. 626

³⁶ ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření..., s. 20

³⁷ NOVOTNÝ, Oto. O trestu a vězeňství..., s. 141

Jedním ze základních nežádoucích důsledků nepodmíněného trestu odnětí svobody je efekt prizonizace. Tento pojem lze specifikovat jako adaptaci jedince na vězeňské prostředí a přijetí vězeňských norem a pravidel, které jsou značně odlišné od norem běžného života na svobodě. Ve své podstatě se jedná o přeměnu člověka ve vězně. Tento efekt se dotýká víceméně každé vězněné osoby, přičemž míra tohoto efektu záleží na osobnosti každého jedince. Osvojení si těchto nových, pro vězeňské prostředí výhodnějších vzorců chování, má za následek oslabení vnímání běžných společenských hodnot, což vede k vyšší pravděpodobnosti recidivy kriminálního chování.³⁸ Za další nežádoucí důsledky výkonu tohoto trestu jsou považovány především:³⁹

- *riziko kriminální infekce* – vzájemné nepříznivé ovlivňování osob s určitou poruchovostí chování,
- *nebezpečí racionalizace trestného činu* – odmítání odpovědnosti,
- *riziko stigmatizace* – odsouzený získává nálepku kriminálního, která brání reintegraci do společnosti,
- *riziko sociální izolace* – zpretrhání pozitivních sociálních vazeb (práce, rodina, přátelé),
- *devalvace osobnosti* – pobyt ve vězeňském prostředí působí na snižování hodnoty sama sebe.

Na základě těchto nežádoucích vedlejších důsledků a nedostatečné efektivity nepodmíněného trestu odnětí svobody hovoříme o krizi trestu odnětí svobody.⁴⁰ Právě i z těchto důvodů pak platí, že: „*V systému trestů převažují druhy trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody a s izolací pachatele od společnosti (tzv. alternativní tresty), protože se předpokládá, že značná část pachatelů je méně narušená, a u těchto pachatelů by se mohlo záporně projevit jejich násilné vytržení z přirozeného sociálního prostředí, narušení sociálně užitečných svazků a negativní vliv více narušených osob.*“⁴¹

Z tohoto důvodu je potřeba pohlížet na nepodmíněný trest odnětí svobody, jako na trest *ultima ratio* čili jako poslední možné řešení, které je možné využít pouze v případě, kdy nelze dosáhnout účelu trestu jinak. Přesto je však třeba konstatovat, že nepodmíněný trest

³⁸ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečí a násilí ve vězeňském prostředí. Praha: IKSP, 2016, s. 12-13

³⁹ VÁLKOVÁ a kol: Základy kriminologie a trestní..., s. 253

⁴⁰ ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření... s. 20

⁴¹ SOTOLÁŘ a kol: Alternativní řešení trestních..., s. 275

odnětí svobody má i v moderní společnosti své místo a mnohdy může být jediným a nezastupitelným prostředkem ochrany společnosti.⁴²

2.2.2 Krize vězeňství v ČR

Jedním z hlavních problémů, který se snaží aplikace alternativních trestů vyřešit je problematika přeplněnosti a nákladnosti věznic. Organizace Penal Reform International odhaduje, že po celém světě je uvězněno přes 11 miliónů lidí, a přes 3 miliony osob je zbaveno osobní svobody čekajících na soudní řízení.⁴³ Pro alespoň hrubou představu nákladnosti věznic lze poukázat na statistické údaje z roku 1997, které celosvětové náklady na vězení odhadly na přibližných 62,5 miliard USD ročně.⁴⁴

Podle měsíčního statistického hlášení Generálního ředitelství vězeňské služby ČR za měsíc leden 2021 je celková kapacita všech věznic nacházejících se na území České republiky 18 026 osob. Podle údajů Generálního ředitelství vězeňské služby ČR je počet vězněných osob ke dni 31. ledna 2021 ve výši 17 727. Na základě těchto údajů lze vyvodit, že využitelnost věznic v České republice je na úrovni 98,34 %. Tento údaj však neodráží skutečnou hodnotu přeplněnosti, se kterou se musí české věznice potýkat. Příkladem může být věznice Znojmo, u které využitelnost vystoupala na hodnotu 114,10 % nebo věznice Heřmanice jejíž využitelnost je na 114,98 %. K 31. lednu 2021 se s kapacitními problémy potýká celkem 16 věznic, tzn. jejich hodnoty využitelnosti vystoupaly nad 100procentních bodů.⁴⁵

Tento údaj koresponduje se skutečností, že Česká republika patří mezi země s nejvyšší mírou uvězněných na 100 tisíc obyvatel. Otázkou osob umístěných ve věznicích se zabývá například Rada Evropy (dále jen „Rada“), která pro tento účel vytvořila projekt SPACE I. Cílem tohoto projektu je vytvořit ucelená data týkající se počtu uvězněných osob v rámci všech členských států Rady. Pokud vycházíme ze studie SPACE I z roku 2019, evropský průměrný index vězeňské populace byl k 31. lednu 2019 125,9 vězňů na 100 tisíc obyvatel.⁴⁶ Index vězeňské populace v České republice byl k 31. prosinci 2018⁴⁷ téměř dvojnásobný, tedy

⁴² KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 590

⁴³The issue. Penal Reform International [online].[citováno 28. prosince 2020]. Dostupné z: <https://www.penalreform.org/issues/alternatives-to-imprisonment/issue/>

⁴⁴ FARREL, Graham, CLARK, Ken. What does the world spend on criminal justice? (HEUNI Paper No. 20). Helsinky: European United Nations Institute for Crime Prevention and Control, 2004, s. 11

⁴⁵ Měsíční statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR za leden 2021 [online]. [citováno 28. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/mesicni-statisticke-hlaseni/>.

⁴⁶ Tento index vězeňské populace vychází z dat, které poskytlo 45 evropských států, tedy ne všechny členské státy Rady Evropy poskytly data, proto se může skutečný index lišit.

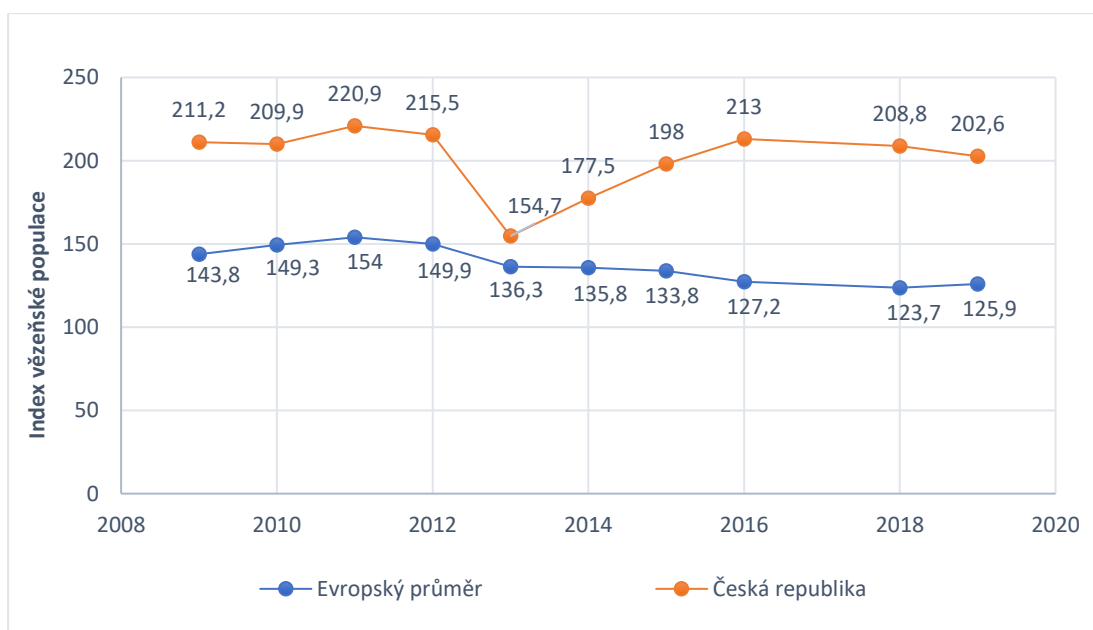
⁴⁷ Data pro Českou republiku jsou z 31. prosince 2018 místo 31. ledna 2019.

202,6 vězňů na 100 tisíc obyvatel. Hůře je na tom v rámci členů Rady už jen Rusko, Turecko, Litva, Gruzie a Ázerbájdžán.⁴⁸

V celosvětovém měřítku se Česká republika pohybuje někde okolo 84. místa v počtu uvězněných osob na 100 tisíc obyvatel.⁴⁹

Vývoj stavu vězeňského systému v ČR je znázorněn v následujícím grafu. Tento graf vychází z dat již zmiňovaného projektu Rady, SPACE I. Na základě tohoto grafu můžeme porovnat index vězeňské populace v České republice oproti evropskému průměru. Zkoumaným obdobím je rok 2009 až rok 2019.

Graf č. 1 Vývoj indexu vězeňské populace v evropském měřítku⁵⁰

Z grafu je zřejmé, že od roku 2009 do roku 2012 se index vězeňské populace v České republice pohyboval nad 200 osobami na 100 tisíc obyvatel, kdežto evropský průměr se pohyboval mezi 140 až 154 osobami na 100 tisíc obyvatel. Zlom pro Českou republiku nastal v roce 2013, kdy index klesl na hranici 154 osob na 100 tisíc obyvatel, což bylo zapříčiněno velkou amnestií prezidenta republiky z tohoto roku (1. 1. 2013).⁵¹ V rámci této amnestie bylo

⁴⁸ AEBI, M. F., TIAGO, M. M. SPACE I–2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Strasbourg: Council of Europe. 2020, s. 30

⁴⁹ World Prison Brief. Highest to Lowest – Prison Populations Rate [online]. [citováno 28. 11. 2020]. Dostupné z: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=All

⁵⁰ Zdroj: AEBI, Marcelo F. a kol. Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations 2010–2020, [online]. [citováno 10. 12. 2020]. Dostupné z: <https://wp.unil.ch/space/space-i/annual-reports/>

⁵¹ Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1/2013, o amnestii ze dne 1. ledna 2013.

z vězení propuštěno celkem 6 471 vězňů.⁵² Věznice se sice relativně vyprázdnily, nicméně již tehdy bylo zřejmé, že se jedná jen o odsunutí problému na později. Index vězeňské populace se v následujících letech začal opět zvedat a hodnot nad 200 osob na 100 tisíc obyvatel dosáhl již téměř za tři roky, tedy ke konci roku 2015. Jako nevyužitou šanci tuto situaci pojmenoval Petr Franc, který poukázal na to, že bez určitých legislativních změn, které podpoří ukládání alternativních trestů na úkor trestu odnětí svobody nebo nepovedou k dekriminalizaci, není možné předejít nárůstu vězeňské populace.⁵³ V roce 2018 a 2019 můžeme pozorovat mírný pokles těchto hodnot. Naopak hodnoty evropského průměru mají od roku 2012 převážně klesající charakter.

Následující tabulky znázorňují využitelnost organizačních jednotek systému vězeňské služby v letech 2009 až 2019. V rámci této analýzy jsem se zaměřil výlučně na ubytovací kapacitu organizačních jednotek vězeňské služby pro výkon trestu odnětí svobody, to znamená, že do tabulky nejsou promítnuty kapacity pro výkon vazby. Stejně tak jsem vycházel pouze ze stavu odsouzených osob, nikoli ze stavu osob obviněných.

Tabulka č. 2 Přehled kapacit věznic a počtu vězňů v letech 2009–2019

ROK	Kapacita věznic	Počet vězňů
2009	16 643	19 438
2010	17 222	19 455
2011	17 647	20 398
2012	18 516	20 907
2013	18 599	14 098
2014	17 789	15 495
2015	17 973	18 037
2016	18 376	20 143
2017	18 645	20 835
2018	18 774	20 178
2019	18 570	19 665

Tabulka č. 3 Procentuální vytíženost organizačních jednotek vězeňské služby

ROK	Využitelnost
2009	116, 80 %
2010	112, 97 %
2011	115, 59 %
2012	112, 92 %

⁵² Statistická ročenka Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR z roku 2013, s. 141 an. [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Rocenka_2013.pdf

⁵³ FRANC, Petr. Nevyužitá šance, aneb proč jsou po třech letech věznice opět přeplněné [online]. epravo.cz, 9. února 2016 [cit. 18. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/efocus/nevyuzita-sance-aneb-proc-jsou-po-trech-letech-veznice-opet-preplnene-100442.html>

2013	75,80 %
2014	87,08 %
2015	100,34 %
2016	109,62 %
2017	111,76 %
2018	107,48 %
2019	105,91 %

Na základě této tabulky můžeme vidět, že vězeňský systém v České republice je již dlouhodobě přetížen a téměř ve všech zkoumaných letech byla kapacita věznic v České republice překročena. Výjimku tvořil opět rok 2013 a rok 2014, a to ze stejného důvodu, z jakého pozorujeme odchylku v grafu výše. Jedná se o rok, kdy byla udělena amnestie prezidenta republiky z roku 2013. Data vyplývají ze statistických ročenek Vězeňské služby České republiky.⁵⁴

Správnou otázkou by teda bylo, proč se Česká republika potýká s takovými problémy a patří mezi země s nejvyšším indexem vězeňské populace. Na první pohled se může zdát, že důvodem tohoto stavu je nadužívání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Nicméně zdání může klamat. Například Jakub Drápal ve své přednášce poukazuje na to, že v rámci evropských zemí nepatříme mezi státy, které ukládají nepodmíněný trest v nejvyšší míře, nicméně když už ho uložíme, tak na dlouhou dobu. Problém tak shledává převážně v samotné délce nepodmíněného trestu odnětí svobody, které české soudy ukládají.⁵⁵ Pokud nahlédneme do statistiky posledních let, zjistíme, že nejčastěji ukládaným trestem odnětí svobody je ten krátkodobý (tzn. do 1 roku odnětí svobody). Ten byl v horizontu let 2011-2016 ukládán téměř v 55–60 % případů ve vztahu ke všem uloženým nepodmíněným trestům. Z tohoto vyplývá, že střednědobé (od 1 do 5 let) a dlouhodobé (5 a více let) tvoří 40–45 % ze všech nepodmíněných trestů, což je dle mého názoru velice vysoké číslo.⁵⁶ Kritice je však vystavena i vysoká míra ukládání krátkodobého trestu odnětí svobody, který by měl být nahrazován alternativními tresty (k tomuto viz kapitola 3.3). Situaci nepomůže ani problematika kumulace alternativních trestů a jejich následné přeměny na nepodmíněný trest odnětí svobody, což

⁵⁴ Statistické ročenky z let 2009–2019 Generálního ředitelství vězeňské služby [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>

⁵⁵ DRÁPAL, Jakub. Jaké v ČR ukládáme tresty. Knihy Fryč: Science Café [online]. [citováno 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=TJKz-QWHN9A&t=3021s&ab_channel=KnihyFry%C4%8D

⁵⁶ VICHEREK, Roman. Krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody – potřebujeme ho v praxi nebo ne? In ŠČERBA, Filip. (ed.) Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. Ročníku mezinárodní konference. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 241

často vyústí až v nepřiměřeně dlouhý trest odnětí svobody i za relativně méně závažnou trestnou činnost (k tomuto viz kapitola 4.4).

3 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody

V rámci této kapitoly se již zaměřím podrobněji na podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody, přičemž hlavním cílem bude poukázat na jeho nynější efektivitu. Nicméně předtím, než se dostaneme k samotnému zhodnocení efektivitu, považuji za účelné zabývat se alespoň ve stručnosti základní podstatou tohoto trestu a jeho právní povahou, která je dodnes v trestněprávní nauce sporná.

3.1 Podstata podmíněného odsouzení (s dohledem)

Podmíněné odsouzení je jednou ze základních alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Jedná se o významnou alternativu převážně krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, využívanou především u pachatelů méně závažných trestných činů.⁵⁷ U těchto méně narušených pachatelů se tak předpokládá, že již samotné trestní řízení, hrozba výkonem trestu odnětí svobody, povinnosti a omezení stanovené ve zkušební době, budou mít dostatečný výchovný a preventivní účinek.⁵⁸

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží odsouzenému trest odnětí svobody, přičemž jeho výkon odloží pod podmínkou, že se odsouzený bude ve zkušební době chovat řádně, resp. povede řádný život a vyhoví dalším uloženým podmínkám.⁵⁹ Soud podmíněně odloží výkon trestu odnětí svobody, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. Při posouzení, zda této alternativy využít, soud přihlíží zejména k dosavadnímu životu pachatele, prostředí, ve kterém žije a pracuje a k okolnostem případu (§ 81 odst. 1 TZ)

Základním charakteristickým znakem podmíněného odsouzení je stanovení zkušební doby. Ta může být podle zákona stanovena ve výměře od jednoho do pěti let (§ 82 odst. 1 TZ). Zkušební doba tak představuje onu újmu, která je znakem každého trestu. Zkušební doba slouží k „*výchovnému vlivu na pachatele, je-li to třeba, a k tomu, aby se prokázalo, zda lze dosáhnout účelu trestu i bez nařízení výkonu trestu odnětí svobody, protože pachatel vedl v této době řádný život, popřípadě vyhověl uloženým podmínkám a přiměřeným omezením*“.⁶⁰ Délka zkušební doby by se měla určovat převážně podle obdobných hledisek, podle kterých

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník I. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1009

⁵⁸ VÁLKOVÁ a kol: Zásady kriminologie a trestní..., s. 293

⁵⁹ ŠÁMAL a kol: Trestní zákoník I. Komentář..., s. 1009

⁶⁰ SOTOLÁŘ a kol: Alternativní řešení trestních..., s. 287

dochází k určení výměry trestu, tzn. povaha a závažnost trestného činu, možnost nápravy pachatele a jeho poměry.⁶¹ V rámci zkušební doby může soud podmíněně odsouzenému uložit přiměřená omezení a povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ, která mají dopomoci tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Zpravidla mu též soud uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení (§ 82 odst. 2 TZ).

Vedení řádného života je základním předpokladem osvědčení se ve zkušební době. Co si však pod tímto pojmem můžeme představit? Jedná se o základní požadavek, který je kladen (nejen) na osoby podmíněně odsouzené. Žádnou definici v rámci trestního zákoníku nenalezneme, nicméně jedná se o pojem, ke kterému se již několikrát vyjádřil Ústavní soud. Podle Ústavního soudu je pojem řádný život nutné vždy definovat v souladu se stavem společnosti a s jejím hodnotovým zakotvením. Proto je třeba si uvědomit, že není možné obecně a bez určité korekce vycházet z judikatury, vykládající pojem řádného života před rokem 1989, z důvodu odlišného hodnotového ukotvení komunistického právního řádu.⁶² V dnešním demokratickém systému můžeme řádný život definovat dvěma základními způsoby. První lze označit jako minimální limit řádného života, který společnost vyžaduje od každého občana. Zejména tak půjde o povinnost respektovat právní předpisy, což v sobě nese i požadavek nepáchat trestnou činnost. Tento přístup je v souladu s čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR⁶³, který stanoví, že nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá. V rámci druhé definice pohlédneme na řádný život jako životní styl, který odpovídá převládajícím hodnotám společnosti, resp. převládajícím představám o tom, co je řádný život. V dnešní společnosti není možné, aby byl občanům vnucován nějaký životní styl, nebo aby jednotlivec vedl život určitým způsobem. Demokratická společnost je postavena na zákazech škodlivého jednání, nikoliv na povinnostech aktivního jednání. To se však může změnit v okamžiku, kdy jednotlivec spáchá trestný čin, kterým naruší pomyslnou společenskou smlouvu. V tomto okamžiku může společnost po tomto jedinci vyžadovat, výměnou za zmírnění trestu, aby vedl život určitým způsobem, předcházejícím riziku další trestné činnosti. Právě z tohoto důvodu soud disponuje pravomocí uložit pachateli přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.⁶⁴

V trestním zákoníku nalezneme dvě formy podmíněného odsouzení, a to podmíněné odsouzení *proste* podle § 81 TZ a podmíněné odsouzení s dohledem podle § 84 TZ (tzv.

⁶¹ ŠÁMAL a kol: Trestní právo hmotné..., s. 325

⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I ÚS 1202/17 bod 19.

⁶³ Ústavní zákon č. 1/1993 Ústava České republiky

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I ÚS 1202/17 bod 20.

probace). Probace se od prostého podmíněného odsouzení liší tím, že nad pachatelem trestného činu je stanoven dohled. Jedná se tedy o přísnější formu podmíněného odsouzení, která je ukládána pachatelům, jejichž pobyt na svobodě je potřeba více sledovat. Podle znění § 84 TZ lze vyvodit dvě základní funkce dohledu, a to sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytovat potřebnou péči a pomoc, přičemž není možné omezit se pouze na jednu z těchto funkcí. Na základě tohoto je patrné, že podmíněné odsouzení s dohledem může mít na pachatele výchovnější účinek.

3.2 Právní povaha podmíněného odsouzení

V rámci trestněprávní nauky není právní povaha těchto institutů zcela jednoznačná. Podmíněné odsouzení lze považovat za zvláštní formu zproštění výkonu trestu, za samostatný druh trestu, za zvláštní způsob vyměření trestu, za odklad uloženého trestu, za zvláštní způsob výkonu trestu nebo za zvláštní instituci, která je vedle trestů a ochranných opatření prostředkem k dosažení nápravy pachatele a ochrany společnosti.⁶⁵ Samotný trestní zákoník vnímá podmíněné odsouzení (s dohledem) pouze jako určitou variantu trestu odnětí svobody, když ve svém § 52 odst. 2 stanoví, že se trestem odnětí svobody rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak, jak nepodmíněný trest odnětí svobody, tak podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

V rámci této diplomové práce se však přikláním k názoru, že se jedná o samostatný druh trestu. Tento názor byl podpořen přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který ve svém § 24 odst. 1 uvádí podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem ve výčtu trestních opatření jako samostatné druhy těchto trestních opatření.⁶⁶ K této sporné otázce se vyjadřuje také Filip Ščerba, který za rozhodující kritérium považuje právní důsledky tohoto trestu pro pachatele, tzn., jaké hodnoty pachatele jsou postihovány a jaké povinnosti a omezení pachateli vznikají. V tomto ohledu jsou rozdíly mezi nepodmíněným trestem a podmíněným odsouzením (s dohledem) zcela zásadní. Podmíněné odsouzení pouze do určité míry (omezeně) zasahuje do svobody odsouzeného, kdy jeho základní povinností je vedení řádného života, popřípadě dodržování určitých přiměřených povinností či omezení. Naopak nepodmíněný trest odnětí svobody zasahuje do osobní svobody odsouzeného v mnohem vyšší míře. Navíc pro podmíněné odsouzení (s dohledem) platí, stejně jako pro jiné alternativní tresty, že pokud dojde k porušení primární povinnosti,

⁶⁵ŠÁMAL a kol: Trestní zákoník I. Komentář..., s. 1009

⁶⁶JELÍNEK a kol: Trestní právo hmotné..., s. 367

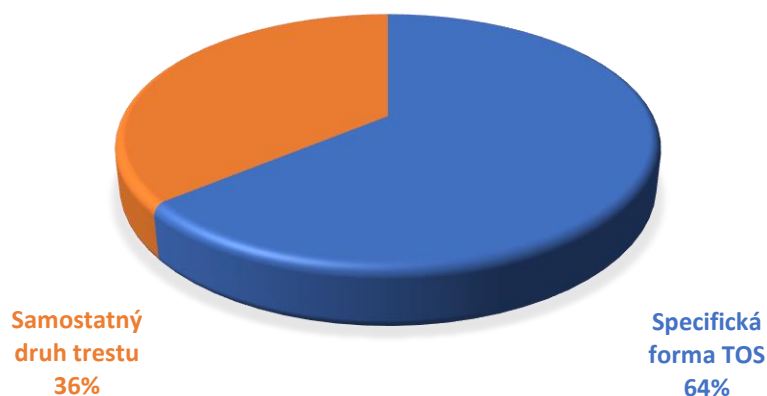
může dojít k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Nepodmíněný trest odnětí svobody tak hraje roli sekundární.⁶⁷

3.2.1 Názory praxe na právní povahu podmíněného odsouzení

V rámci svého dotazníkového šetření jsem se zaměřil i na otázku právní povahy podmíněného odsouzení. Tázal jsem se tak soudců a státních zástupců působících v Moravskoslezském kraji, zda považují podmíněné odsouzení za specifickou formu trestu odnětí svobody nebo za samostatný druh trestu. Na můj dotazník odpovědělo celkem 12 soudců a 13 státních zástupců.

K mému překvapení se v praxi podmíněné odsouzení vnímá spíše jako specifická forma trestu odnětí svobody – takto odpovědělo 16 respondentů (64 %). Za samostatný druh trestu je podmíněné odsouzení vnímáno pouze 9 respondenty (36 %).

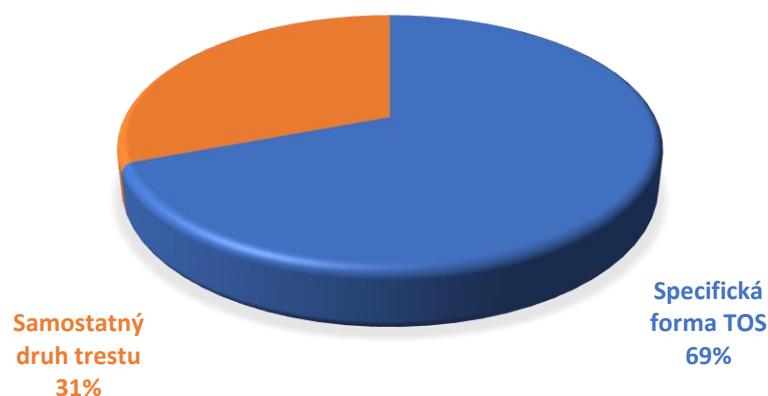
Graf č. 2 Povaha podmíněného odsouzení pohledem praxe

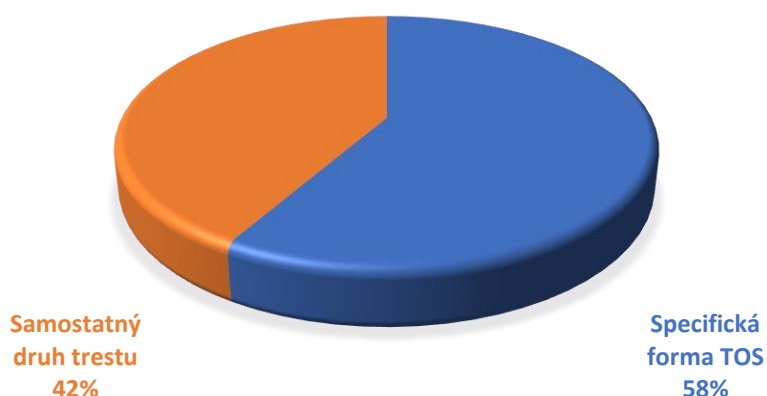
Zajímavé je také poukázat na to, jakým způsobem se liší pohled soudců a státních zástupců na tuto otázku. Lze říct, že státní zástupci jsou v tomto ohledu jednotnější, kdy 9 z nich je toho názoru, že se jedná o specifickou formu trestu odnětí svobody a pouze 4 z nich vnímají podmíněné odsouzení jako samostatný druh trestu. Soudci jsou v tomhle ohledu více rozdílní, jelikož 7 z nich vnímá tento trest jako specifickou formu trestu odnětí svobody a 5 soudců vnímá podmíněné odsouzení jako samostatný druh trestu.

⁶⁷ ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření..., s. 226

Graf č. 3 Povaha podmíněného odsouzení pohledem SZ

Graf č. 4 Povaha podmíněného odsouzení pohledem soudců

V rámci této otázky někteří z dotázaných využili možnosti své odpovědi odůvodnit. Celkem své odpovědi odůvodnilo deset respondentů. Tyto odůvodnění lze rozdělit na ty, které obhajují závěr, že podmíněné odsouzení je specifickou formou trestu odnětí svobody, a na ty, které jej vnímají jako samostatný druh trestu. V rámci těchto odůvodnění nepovažují za nutné rozlišovat, zda vzešly od státních zástupců či soudců.

Celkem sedm respondentů odůvodnilo své tvrzení, že podmíněné odsouzení je specifickou formou trestu. Mezi těmito odůvodněními zaznělo například:

„Alternativní tresty jsou např. trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, přičemž se jedná skutečně o tresty, nikoliv o pohružku trestem.“

„Zákon ho takto pojímá, nadto se nejedná o alternativu, ale o trest odnětí svobody, který je jen podmíněně odložen na zkušební dobu.“

„Není co odůvodňovat, trest odnětí svobody je trestem odnětí svobody, v tomto případě s podmíněným odkladem.“

„V případě nesplnění podmínek vedení řádného života ve zkušební době je rozhodnuto o výkonu tohoto trestu.“

Pouze tři respondenti, kteří se přiklánějí k názoru, že podmíněné odsouzení je samostatným druhem trestu, tento názor odůvodnili. Zaznělo tak například:

„Jako jiné alternativní tresty i tento může být přeměněn v trest odnětí svobody nepodmíněně.“

„Byť by se dle názvu a povahy mělo jednat o specifickou formu trestu odnětí svobody, vnímám tento trest jako svého druhu samostatný alternativní.“

3.3 Efektivita podmíněného odsouzení (s dohledem)

Cílem každé trestní politiky by měl být systém účinných a efektivních intervenčních aktivit. Jak bylo zmíněno výše, podmíněné odsouzení (s dohledem) je základní alternativou ke krátkodobým nepodmíněným trestům odnětí svobody. Krátkodobý trest nemáme nikde v zákoně přesně definován, nicméně panuje shoda, že se jedná o tresty maximálně do 1 roku odnětí svobody.⁶⁸ V následujícím odstavci bych se rád v krátkosti vyjádřil k problematice krátkodobých trestů a poukázal převážně na jeho negativa, která jsou hlavním důvodem pro frekventovanější ukládání podmíněného trestu.

Pohled na krátkodobé tresty odnětí svobody je v české trestněprávní nauce velice odlišný. Na jedné straně máme mnoho negativních důsledků, které jsou s těmito tresty spojovány. Typickým vytýkaným nedostatkem krátkodobého trestu odnětí svobody je, že poskytuje pouze krátký časový úsek pro převýchovu pachatele, přesto je tento časový prostor mnohdy dostačující pro škodlivé působení vězeňského prostředí. Kritizován je také pro jeho malý odstrašující účinek, kdy pro potencionálního pachatele může představovat přijatelné

⁶⁸ KARABEC, Zdeněk a kol. Krátkodobé tresty odnětí svobody. Praha: IKSP, 2000, s. 5; KALVODOVÁ, Věra. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 103

riziko při páčání trestné činnosti.⁶⁹ Za správné však považuji zmínit, že například pohledem Marcely Lukášové, se kterým se ztotožňuji, je možné této kritice vystavit i alternativní tresty, a to možná více než krátkodobé uvěznění.⁷⁰ Nelze samozřejmě ani opomenout vyšší nákladnost tohoto trestu a prohlubující se vězeňskou krizi. Kriticky se ke krátkodobým trestům vyjádřil také německý právník Franz Ritter von Liszta, který konstatoval, že: „*krátkodobý trest ve své současné podobě není k ničemu, v podstatě je škodlivý. Neodstraňuje, nenapravuje a odsouzeného nakazí.*“⁷¹ Naopak jsou zde autoři, kteří potenciál krátkodobých trestů odnětí svobody vidí v jeho šokovém působení. Filip Ščerba například uvádí, že takové šokové působení může mít v některých případech nemalý odstrašující účinek, a mít tedy žádoucí individuálně preventivní efekt.⁷² Stejně tak se k problematice krátkodobých trestů vyjadřuje také Jan Lata, který poukazuje na nevhodné trestání začínajících delikventů příliš mírnými alternativními tresty, kteří jsou většinou schopni registrovat, že trestná činnost nezůstává bez následku až poté, co dojde k nařízení prvního nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁷³ S těmito tvrzeními nelze nesouhlasit, nicméně, stejně jako Roman Vicherek, věřím, že nalezení oné hranice, kdy krátkodobý trest může mít pozitivní vliv na pachatele, a tím, kdy převládne negativní stránka tohoto trestu, je velice složité.⁷⁴ Přesto věřím, že při důkladném hledání této hranice, může mít výkon krátkodobého trestu odnětí svobody mnohdy lepší účinek na změnu pachatelovy osobnosti než tresty alternativní. Jak uvádí Petr Černý: „*zkrátka, někdy je rychlá facka lepší než dlouhé domlouvání.*“⁷⁵

Právě kvůli výše zmíněným nedostatkům krátkodobého trestu odnětí svobody považuji za účelné poukázat na to, jakým způsobem si tedy stojí v rámci efektivitativy podmíněné odsouzení (s dohledem) oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Typickým měřítkem, který se v kriminologii využívá pro zhodnocení účinnosti ukládaných sankcí je recidiva.⁷⁶

⁶⁹ VICHEREK, Roman. Krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody – potřebujeme ho v praxi nebo ne? In ŠČERBA, Filip. (ed.) Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. Ročníku mezinárodní konference. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 239–240

⁷⁰ LUKÁŠOVÁ, Marcela. Nepodmíněný trest odnětí svobody ve světle alternativních a krátkodobých trestů. Trestněprávní revue, 2020, č. 1, s. 23–28

⁷¹ LISZT, Franz Ritter Von. Die reform der Freiheitsstrafe, citována z KARABEC, Zdeněk. Krátkodobé tresty odnětí svobody, IKSP, Praha 2000, s. 8.

⁷² ŠČERBA, Filip. Tresty alternativní a nepodmíněné – doplnění diskuse. Státní zastupitelství. 2014, roč. 12, č. 2, s. 65–66.

⁷³ LATA, Jan. Několik poznámek k problematice ukládání trestů začínajícím delikventům. In GRIVŇA, Tomáš, VANDUCHOVÁ, Marie (ed). Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, 158-161

⁷⁴ VICHEREK: Krátkodobý nepodmíněný trest... s. 246

⁷⁵ ČERNÝ, Petr. Facka nebo domluva [online]. Právní prostor.cz, 6. listopadu 2018 [citováno 25. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/nazory/ocima-petra-cerneho/facka-nebo-domluva>

⁷⁶ WARTNA, B.S.J., NIJSSEN, L.T.J. National studies on recidivism: An inventory of large-scale recidivism research in 33 European countries. 2006, WODC-studies on recidivism – Fact sheet 11.

Uložením trestu chceme pachatele jednak potrestat, ale také převychovat a odradit od dalšího páchaní trestné činnosti. Recidivní chování dříve odsouzeného pachatele nám tak odkryje skutečnost, že trest se minul účinkem, tzn. nedošlo k nápravě daného jedince.

3.3.1 Recidiva jako měřítko efektivity

„Mezi základní cíle trestní politiky patří efektivní působení na odsouzené pachatele, aby v kriminální kariéře dále nepokračovali. Informace o případné recidivě jsou významným měřítkem úspěchu či selhání jednotlivých intervencí justičního systému. Recidiva, její četnost a vývoj slouží jako základní kritérium účinnosti intervenčních aktivit.“⁷⁷

Vymezení pojmu recidivy není jednoduché, a to právě proto, že je napříč vědními obory vnímán odlišně. Nicméně mezi hlavní významy recidivy řadíme recidivu v trestněprávním pojetí, recidivu kriminalisticko-statickou a recidivu v kriminologickém pojetí.⁷⁸

V trestněprávním vymezení se o recidivu jedná tehdy, když se pachatel dopustí dalšího trestného činu až poté, co byl již za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen.⁷⁹ Důležitým okamžikem pro recidivu v tomto pojetí je tedy odsouzení, které již nabylo právní moci. Pokud dojde ke spáchání dalšího trestného činu před právní mocí odsuzujícího rozsudku, nejde v rámci trestněprávního vymezení o recidivu.

Ve významu kriminalisticko-statistickém se o recidivu jedná tehdy, pokud je pachatel opakovaně evidován v kriminální statistice – tzn. ve statistice soudní, vězeňské. Ještě úžeji pak recidivu vnímá pojetí penologické, kde se jedná o opakovaný výkon trestu odnětí svobody.⁸⁰

V kriminologickém pojetí recidivy není důležité, zda byl pachatel za předchozí asociální jednání (nejen kriminální) odsouzen, potrestán nebo stíhán, postačí, že dochází k opakování takového jednání (přestupek, trestný čin, závažný asociální skutek).⁸¹ Takové pojetí recidivy je ze všech zmiňovaných nejširší a nejlépe v sobě odráží vývoj pachatelovy osobnosti, jelikož vychází z faktického stavu. Pro kriminologické pojetí recidivy je tak

⁷⁷ ROZUM, Jan a kol. Efektivita trestní politiky..., s. 87

⁷⁸ MAREŠOVÁ, Alena a kol. Kriminální recidiva a recidivisté – charakteristika, projevy, možnosti trestní justice. Praha: IKSP, 2011, s. 8-10

⁷⁹ Tamtéž s. 8

⁸⁰ Tamtéž s. 9

⁸¹ ROZUM a kol: Efektivita trestní politiky..., s. 31

například irelevantní, zda se na pachatele hledí, pokud jde o dřívější odsouzení, jako by nebyl odsouzen. V právním smyslu by v tomto případě již o recidivu nešlo.⁸²

Hlavní cíle výzkumů, které zkoumají efektivitu ukládaných sankcí je, zda se po intervenci justičního systému opět setkáme u potrestaného pachatele s kriminálním jednáním. Nejdůležitější tak pro nás budou výzkumy, které se zabývají osobami, které již přišly do styku s justičním systémem. Nejčastěji se tak bude vycházet z kriminalisticko-statistického pojetí recidivy, jelikož lze vycházet z analýzy dat z rejstříku trestů. Stejný přístup zvolil také Institut pro kriminologii a sociální prevenci, který se ve svém výzkumu zaměřil na účinnost vybraných alternativních sankcí.

3.3.2 Efektivita podmíněného odsouzení s dohledem na základě výzkumu IKSP

Hned v úvodu svého výzkumu autoři IKSP upozornili na určité limity jejich výsledků. V první řadě se jedná o fakt, že takto nastaveným vymezením pojmu recidivy je možné zachytit pouze oficiálně registrovanou kriminalitu. Ostatní kriminální chování pachatelů, tzv. skryté či latentní, je tímto typem výzkumu nezachytitelné. Dále autoři tohoto výzkumu upozornili na problém s vhodným nastavením dostatečně dlouhého časového období, po které budou recidivu sledovat. V poslední řadě autoři upozornili na možné nedostatky dané tím, že: *„nelze automaticky slučovat nové odsouzení s novým trestným činem a jen těžko se vyrovnáme s různými prodlevami mezi spáchaným skutkem a jeho soudním postihem.“*⁸³

V rámci tohoto výzkumu se IKSP zaměřil na vybrané alternativní tresty, a to obecně prospěšné práce, podmíněné odsouzení s dohledem, trest domácího vězení a trest odnětí svobody.⁸⁴ Pro účely mé diplomové práce budu vycházet pouze z dat, které se týkaly podmíněného odsouzení s dohledem a trestu odnětí svobody, jelikož mým cílem je poukázat a porovnat účinnost právě těchto dvou sankcí.

Do výzkumného vzorku výzkumu IKSP bylo zařazeno celkem 4 233 osob. Podmíněné odsouzení s dohledem se týkalo 1 067 osob a 808 osob bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody. V rámci trestu odnětí svobody dominovaly krátkodobé tresty – celkem 72,5 % tvořil trest odnětí svobody do jednoho roku.⁸⁵ Výzkumný vzorek se skládal z pachatelů odsouzených v předem stanoveném období roku 2012. Kontrolní skupinu tvořily osoby dříve odsouzené k trestu odnětí svobody, kterým jeho výkon ve zmíněném období roku 2012

⁸² MAREŠOVÁ a kol: Kriminální recidiva a..., s. 10

⁸³ SCHEINOST a kol: Trestní sankce – jejich uplatňování..., s. 13

⁸⁴ Tamtéž s. 15

⁸⁵ Tamtéž s. 15-16

skončil, a to buď jeho vykonáním, nebo podmíněným propuštěním (s dohledem). Účinnost uložených sankcí byla ověřována po přibližně dvou letech.

Pro účely mé práce byla hlavní pozornost věnována části zabývající se recidivou podle typu uložené sankce. Tyto výsledky mohou pomoci odpovědět na otázku, zda podmíněné odsouzení s dohledem má větší vliv na změnu pachatelovy osobnosti, která vede k ukončení kriminální kariery oproti nepodmíněnému trestu. Výsledky k tomuto závěru však nevedou. Dokonce lze říct, že ze všech zkoumaných sankcí, má právě podmíněné odsouzení s dohledem nejvyšší počet recidivujících osob (49,4 %) a trest odnětí svobody nejméně (45,0 %). Nicméně autoři výzkumu upozorňují na to, že zjištěné rozdíly nejsou statisticky signifikantní. Jinak řečeno: „*typ trestu, který soud pachateli ukládá, má spíše zanedbatelný vliv na to, zda se následně dopustí nebo nedopustí dalšího trestného činu. Podstatné faktory, které jeho kriminální chování ovlivňují, tak pravděpodobně leží mimo dosah trestní justice.*“⁸⁶

Tabulka č. 4 Recidiva podle typu uložené sankce

Druh trestu	Počet zkoumaných osob	Z toho se dopustilo recidivy (v %)
Podmíněné odsouzení s dohledem	1 067	49,4
Trest odnětí svobody	808	45
z toho:		
- vykonán	499	48,3
- podmíněně propuštěn	234	36,8
- podmíněně propuštěn s dohledem	75	49,3

Výzkum nebyl zaměřen na prosté podmíněné odsouzení (bez dohledu), nicméně věřím, že z jeho výsledků lze vyvodit i jeho efektivitu. Podmíněné odsouzení s dohledem je přísnější variantou podmíněného odsouzení, která je více zaměřena na výchovu pachatele a pomoc s jeho resocializací, z tohoto důvodu lze předpokládat, že efektivita prostého odsouzení bude buď obdobná, nebo horší. Domnívám se, že kontrola probačního úředníka obecně působí k minimalizaci recidivy.

3.3.3 Další hlediska efektivit sankce

Dle výše prezentovaného výzkumu IKSP dojdeme k závěru, že alternativní tresty, v našem případě nepodmíněné odsouzení, nevedou efektivněji k minimalizaci recidivy oproti

⁸⁶ Tamtéž s. 25

samotnému uvěznění. Nicméně pro komplexní zhodnocení efektivity sankce si nemůžeme vystačit s měřítkem recidivy. Je tak vhodné měřítko recidivy doplnit o další kritéria efektivity. Například se může jednat o vliv na finanční náročnost výkonu trestu (ekonomické hledisko), vliv na uvolnění vězeňských kapacit nebo vliv sankce na potřeby a životní situace pachatelů.⁸⁷

Nelze opomenout to, že podmíněné odsouzení je efektivnější již tím, že není spojeno právě s negativními důsledky nepodmíněného trestu. Pachatel tak není vystaven žádné kriminogenní společnosti, nedochází k zprůtrhání důležitých sociálních vazeb apod. Lze tedy říci, že pachatel, který vykonává trest ve společenství, má potenciálně lepší předpoklady k nápravě než ten, který jej vykonává ve vězení.

Vidíme tedy, že typ uložené sankce nemá podstatný vliv na to, zda se pachatel v budoucnu znovu dopustí trestného činu nebo ne. Co ale na tuto skutečnost vliv má? Dle autorů výzkumu se jedná o faktory stojící mimo trestní justici.⁸⁸ Okamžik ukončení období, po které se jedinec dopouštěl trestné činnosti, se zpravidla označuje za desistenci.⁸⁹ Konec tohoto období je kriminology nejčastěji spojován s důležitými životními okamžiky jako je nalezení životního partnera, založení rodiny, nalezení si stabilního zaměstnání apod.⁹⁰ Tento závěr přímo podporuje tvrzení, že podstatné faktory mající vliv na ukončení kriminální kariéry osob nenalezneme v trestní justici, ale ve skutečnosti se nachází mimo její dosah. Jedinců, kteří opustili kriminální kariéru díky intervencím trestní justice je totiž velice málo.⁹¹ Nicméně nelze opomenout ani skutečnost, že nedostatečná efektivita jednotlivých alternativních sankcí může být zaviněna také způsobem, jakým jsou alternativní tresty ukládány. K závěru, že typ uložené sankce má spíše zanedbatelný vliv na následnou recidivu, tak může přispívat například i nedostatečná individualizace alternativních trestů jako takových.

Právě z těchto důvodů považují podmíněné odsouzení (ale celkově alternativní tresty) za daleko efektivnější, jelikož díky svému výkonu ve společnosti nebrání navození těchto zlomových životních událostí. Naopak například správně vedená probace může dokonce k navození těchto životních milníků přispět (například nalezení stálé práce).

⁸⁷ ISRAEL, Mark, WING HON CHUI. if „Something Works“ is the Answer, What is the Question. *European Journal of Criminology*, 2006, s. 181-200, citováno dle SCHEINOST a kol: *Trestní sankce – jejich uplatňování...*, s. 13-14

⁸⁸ SCHEINOST: *Trestní sankce – jejich uplatňování...*s. 25

⁸⁹ FARRALL, Stephen, CALVERLEY, Adam. *Understanding desistance from crime*. Open University Press, 2006, s. 2

⁹⁰ TOMÁŠEK, Jan a kol. Účinnost probace z hlediska recidivy odsouzených. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 48-51

⁹¹ Tamtéž s. 47-51

4 Vybrané otázky individualizace

V této části diplomové práce se již zaměřím na možnosti individualizace podmíněného odsouzení a vybrané problematické otázky, které se jí týkají.

Princip individualizace slouží k tomu, aby soudy posuzovaly obdobné případy obdobně a odlišné případy odlišně. Nicméně v praxi spíše platí, že různí soudci posuzují obdobné případy odlišně.⁹² Tomu se samozřejmě snaží zabránit zákonodárce, který stanoví určitá pravidla pro ukládání trestů. Pokud je však stanoví moc jednoznačně, může dojít k uložení nespravedlivého trestu, jelikož soudce nebude mít možnost trest dostatečně individualizovat. Hledá se tedy rovnováha mezi určitostí a flexibilitou.⁹³

Proč je individualizace trestu natolik důležitá? Takto uložený trest vždy zohledňuje konkrétní okolnosti případu a osobní poměry pachatele, což napomáhá k uložení přiměřeného trestu. Zásada individualizace je vyjádření požadavku, že s každou osobou je potřeba jednat jako s jedinečným subjektem, nikoli jako s generickým objektem.⁹⁴ Navíc z empirických studií vyplývá, že důležitější, než uložený trest je dodržení procesní spravedlnosti, to znamená, že pachatel snadněji přijme negativní výsledek, pokud ví, že k takovému výsledku soud došel férově.⁹⁵ Problémem však je, že v rámci dnešního systému často nevíme, proč došlo k uložení konkrétního trestu nebo jeho výměry. Přestože se může dle těchto výzkumů jevit, že procesní spravedlnost je mnohdy důležitější než spravedlivý (přiměřený) trest, věřím, že obě tyto hlediska jdou „*ruku v ruce*“. Uložení příliš přísného trestu může totiž pachatel vnímat jako osobní křivdu a prohloubit v něm negativní postoj k hodnotovým základům společnosti. Naopak však ani velmi mírný trest nepůsobí na pachatele dostatečně výchovně a může vést k demoralizaci pachatele a celé společnosti.⁹⁶

Věřím, že právě dodržování zásady individualizace může vést ke zvýšení efektivity podmíněného odsouzení. V rámci individualizace jsem se zaměřil na celkem tři oblasti, které chci v rámci své práce blíže prozkoumat. Jedná se o individualizaci prostřednictvím přiměřených omezení a povinností, individualizaci trestu ukládaného prostřednictvím

⁹² Viz DRÁPAL, Jakub. *Inter-court disparities in the Czech Republic*. Univerzity of Cambridge, 2018 citováno dle DRÁPAL: *Individualizace trestů v České republice...*, s. 14

⁹³ DRÁPAL: *Individualizace trestů v České republice...*, s. 9

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17 bod 24.

⁹⁵ TYLER, Tom. *Procedural Justice, Legitimacy and the Effective Rule of Law*. *Crime and Justice*, 2003, vol. 30, s. 293–294 citováno dle DRÁPAL: *Individualizace trestů v České republice...*, s. 10

⁹⁶ SOTOLÁŘ a kol: *Alternativní řešení trestních...*, s. 274–275

trestního příkazu a závěrem bych se rád zabýval problematikou kumulace více podmíněných trestů odnětí svobody a jejich dopadu na individualizaci trestu.

4.1 Metoda výzkumné sondy

Předmětem výzkumné sondy je analýza a vyhodnocení pohledu vybraných institucí trestní justice na nastíněné otázky individualizace podmíněného odsouzení. Výzkumná sonda je postavena na dotazníkovém šetření, které bylo rozesláno soudům a státním zastupitelstvím působících na území Moravskoslezského kraje.

V rámci tohoto dotazníkového šetření jsem oslovil předsedy všech okresních soudů a vedoucí státní zástupce všech okresních státních zastupitelství na území Moravskoslezského kraje, s žádostí, aby dotazníky distribuovali mezi soudce trestních úseků a státní zástupce.

Dotazník je koncipován jako polostrukturovaný, to znamená, že se skládá jak z otázek standardizovaných, tak otázek otevřených. Standardizované otázky jsou formulovány pomocí likertového škálování⁹⁷, díky čemuž je možné zjistit nejen názorový postoj respondenta, ale také jeho sílu. Navíc v rámci každé této otázky měli respondenti možnost svou odpověď slovně odůvodnit, přičemž této možnosti, k mému překvapení, respondenti hojně využívali, díky čemuž jsem získal o to hodnotnější data.

Cílem výzkumné sondy je zjistit, jakým způsobem je zásada individualizace vnímána pohledem představitelů, kteří mají na její naplňování bezprostřední vliv, tedy soudců a státních zástupců. Právě vyhodnocení tohoto pohledu může poodkrýt, jakým způsobem je orientována sankční politika v oblasti individuálního přístupu k trestání pachatelů. Navíc analýza těchto názorů umožňuje formulovat návrhy *de lege ferenda*.

4.1.1 Výzkumný vzorek

Osloveny byly tyto okresní soudy:

- OS v Bruntále
- OS v Karviné
- OS v Karviné – pobočka v Havířově
- OS v Novém Jičíně
- OS v Opavě
- OS v Ostravě

⁹⁷ V rámci mého dotazníku byla použita škála – ne, spíše ne, spíše ano, ano

- OS ve Frýdku – Místku

Osloveny byly tyto okresní státní zastupitelství:

- OSZ v Bruntále
- OSZ v Karviné
- OSZ v Karviné – pobočka v Havířově
- OSZ v Novém Jičíně
- OSZ v Opavě
- OSZ v Ostravě
- OSZ ve Frýdku – Místku

Návratnost dotazníku činila celkem 25 odpovědí, z toho celkem 13 od státních zástupců a 12 od soudců okresních soudů. Takovou návratnost považují za dostatečnou pro účely diplomové práce, především s ohledem, že se dotazníkové šetření omezilo pouze na oblast Moravskoslezského kraje, čímž samo o sobě došlo ke značnému omezení počtu možných respondentů.

4.2 Individualizace prostřednictvím přiměřených omezení a přiměřených povinností

4.2.1 Teoretické vymezení problematiky

Cílem této práce není podrobně rozebrat institut přiměřených omezení a přiměřených povinností dle § 48 odst. 4 TZ, ale poukázat na jeho význam v rámci individualizace podmíněného odsouzení.

V rámci uložení podmíněného odsouzení se nepracuje přímo s výkonem nějakého konkrétního trestu, ale s tzv. pohružkou trestu, který může nastoupit ve chvíli, kdy se odsouzený ve zkušební době neosvědčí. Soud tímto trestem dává pachateli druhou šanci, kterou však podmiňuje povinností vést řádný život po dobu zkušební doby. Podmínka vedení řádného života je, hlavně v případě prostého podmíněného odsouzení, jediným omezením pro odsouzeného. Dle § 80 odst. 2 a 85 odst. 2 TZ může soud uložit POPP směřující k tomu, aby odsouzený vedl ve zkušební době řádný život.⁹⁸

⁹⁸ Přiměřená omezení a povinnosti se však dají využít i v jiných zákonem předvídaných situacích. Například v rámci podmíněného upuštění od potrestání, podmíněného propuštění, domácího vězení, obecně prospěšných prací a zákazu pobytu. Pro všechny případy využití platí stejná pravidla.

Dle § 48 odst. 4 TZ lze pachateli uložit zejména tato POPP:

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,
- d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Nicméně výčet tohoto ustanovení je pouze demonstrativní povahy, je tedy možné pachateli uložit vedle nebo místo zde vyjmenovaných POPP i jiná, zákonem nespecifikovaná omezení či povinnosti, které pomohou pachateli vést řádný život. Výčet těchto povinností a omezení přímo v trestním zákoníku vede k posílení zásady zákonnosti a přispívá ke sjednocování soudní praxe a k prohloubení právní jistoty.⁹⁹ Naopak tato demonstrativnost umožňuje v plné míře individualizovat postih konkrétního pachatele, neboť umožňuje uložit omezení či povinnosti reagující na jeho kriminogenní osobnost.

Nicméně tato jiná, zákonem nedefinovaná, omezení či povinnosti mohou směřovat pouze k tomu, aby se pachatel zbavil návyků, které byly příčinou trestného činu, případně takové jednání omezil.¹⁰⁰ Navíc není možné, aby POPP svým obsahem nahrazovaly jiný druh trestu.¹⁰¹ S tímto požadavkem je však ve výrazném rozporu přiměřené omezení dle § 48 odst. 4 písm. e) TZ, tedy povinnost zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami. Obsah tohoto omezení je totiž svou podstatou shodný s trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (viz § 76 TZ). Panuje tak názor, že by se jmenované přiměřené omezení nemělo ukládat, a do

⁹⁹ KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 55

¹⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. března 1963, sp. zn. 7 Tz 20/64

¹⁰¹ Tamtéž

budoucná by bylo vhodné, kdyby možnost uložení tohoto omezení byla z trestního zákoníku vypuštěna.¹⁰²

POPP slouží ke konkretizaci obsahu zkušební doby.¹⁰³ Jejich základní význam lze spatřit právě v jejich schopnosti reagovat a podchytit konkrétní problémy pachatele, které byly příčinou spáchaného trestného činu. Podstatou tohoto institutu je tak odstranit příčiny, které vedly ke spáchání daného trestného činu, proto je potřeba, aby zvolený prostředek souvisel se spáchaným trestným činem. Z tohoto důvodu je nutné pro správné využití tohoto institutu, aby došlo k zjištění všech okolností týkající se osoby pachatele, jeho poměrů a příčin, které vedly k trestné činnosti. Konkrétní výběr přiměřeného omezení nebo povinností pak závisí na osobě pachatele, spáchaném trestném činu a účelu, ke kterému zvolené omezení či povinnost směřuje. Tímto účelem je zejména výchovné působení na pachatele trestného činu, přičemž cílem tohoto specifického prostředku je eliminace, či alespoň minimalizace recidivního chování odsouzeného.

Na základě tohoto stručného vymezení POPP, věřím, že je patrný jeho význam z hlediska individualizace podmíněného odsouzení (s dohledem). Důležitost aplikace POPP zdůrazňuje také Nejvyšší soud, který upozorňuje na významnost tohoto institutu z hlediska individualizace a diferenciací podmíněného odsouzení.¹⁰⁴ Navíc většinou platí, že „*morální odsouzení*“ je nižší v případě uložení podmíněného odsouzení, které samo o sobě nespočívá v určitém výkonu (tzv. *hard treatment*¹⁰⁵), takže může dojít k tomu, že si pachatel nemusí uvědomit problematičnost svého jednání. Tento závěr také podporuje fakt, že odsouzení často nevnímají podmíněný trest jako trest.¹⁰⁶ U výkladu k podstatě podmíněného odsouzení (kapitola 3.1) jsem označil zkušební dobu jako onu „*újmu*“, která je znakem každého trestu. Je tomu opravdu tak? Lze vnímat povinnost vést řádný život, která není doplněna žádným POPP, které by pojem řádného života blíže specifikovalo, za dostatečnou újmu za spáchaný trestný čin? Jak uvádí Jan Lata, je potřeba, aby odsouzený zakusil, že trest je újmou, která byla uložena za spáchání trestného činu, což však nejčastěji ukládaný trest – prosté podmíněné odsouzení nesplňuje.¹⁰⁷ Věřím, že tento problém do určité míry může vyřešit správně

¹⁰² K této problematice blíže: ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření..., s. 208–211;

¹⁰³ ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření..., s. 208

¹⁰⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

¹⁰⁵ FEINBERG, J. The Expressive Function of Punishment. *The Monist*, 1965, roč. 49, č.3, s. 397–423 citováno dle DRÁPAL: Ukládání trestů v případě..., s. 4

¹⁰⁶ DRÁPAL: Ukládání trestů v případě..., s. 5

¹⁰⁷ LATA, Jan. In ŠČERBA, Filip a kol. Tresty alternativní a nepodmíněné. Státní zastupitelství. 2014, roč. 12, č. 1, s. 12-13

aplikované POPP, které přece jen samo o sobě spočívá v určitém výkonu, který, ať už více či méně, zasahuje do práv a svobod odsouzené osoby.

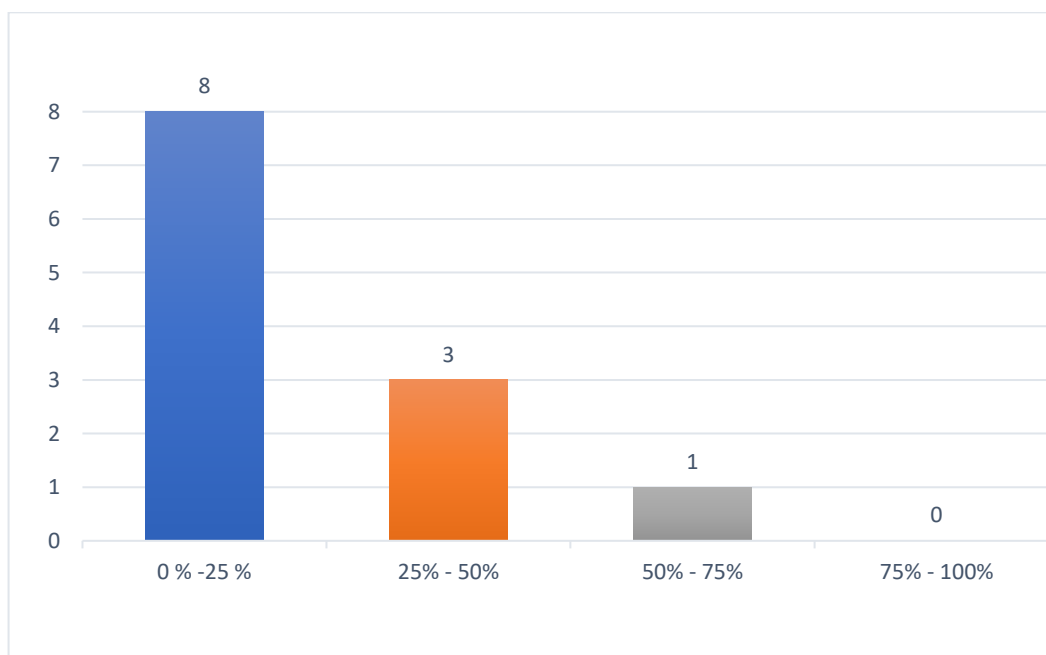
4.2.2 Výzkumné otázky

POPP jsou prostředky individualizace podmíněného odsouzení, které jsou v praxi užívány spíše sporadicky.¹⁰⁸ Jelikož neexistují žádné statistické údaje, není možné přesně určit četnost využívání tohoto institutu v souvislosti s tímto trestem. Na základě této skutečnosti jsem se rozhodl oslovit přímo soudce a státní zástupce s otázkou četnosti využívání těchto prostředků individualizace v praxi. Cílem této části výzkumné sondy tak bylo podkrýt alespoň částečně v jakém procentu případů se při uložení podmíněného odsouzení uloží také POPP. Výsledky mé výzkumné sondy nemohou nahradit chybějící statistiky, nicméně věřím, že mohou sloužit jako určitý ukazatel.

4.2.2.1 Otázka č. 1

První otázka týkající se POPP směřovala na četnost jeho využívání v praxi. Soudci byli dotazováni přímo, to znamená, že mě zajímalo v kolika případech každý z nich ukládá POPP pro konkretizaci obsahu zkušební doby u podmíněného odsouzení. Státní zástupce jsem požádal o zhodnocení četnosti využívání tohoto institutu na základě jejich zkušeností.

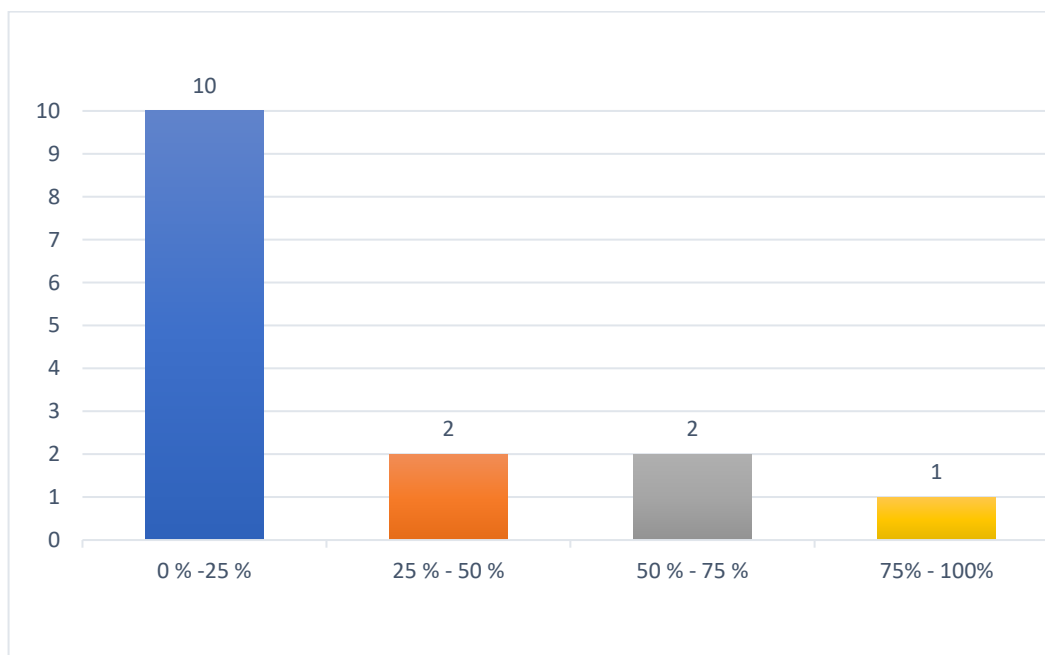
Graf č. 5 Využití POPP spolu s podmíněným odsouzením dle SOUDCŮ

¹⁰⁸ Viz zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

V grafu č. 5 je možné vidět odpovědi soudců na otázku četnosti využití tohoto institutu. Jak je patrné z tohoto grafu, výrazná většina dotazovaných soudců (67 %) uvedla, že se četnost využití pohybuje mezi 0 % až 25 %. Pouze tři soudci (25 %) odpověděli, že je četnost využití o něco vyšší, tedy kolem 25 % až 50 %. Jeden soudce uvedl (8 %), že se tento institut využívá v 50 % až 75 %.

Graf č. 6 Využití POPP spolu s podmíněným odsouzením dle STÁTNÍCH ZÁSTUPCŮ

V grafu č. 6 vidíme zhodnocení četnosti využití přiměřených omezení a povinností pohledem státních zástupců. Prakticky lze říci, že výsledky obou grafů jsou shodné. I z tohoto grafu je patrné, že většina státních zástupců (67 %) uvedla, že je tento institut využíván velmi ojediněle, tedy využití se pohybuje mezi 0 % až 25 %. Dva státní zástupci uvedli, že je četnost využití mezi 25 % až 50 %. Stejný počet státních zástupců uvedl, že se četnost pohybuje mezi 50 % až 75 %. Pouze jeden státní zástupce zhodnotil četnost využití tohoto institutu jako velice vysokou, tedy že se využije v 75 % - 100 % případů.

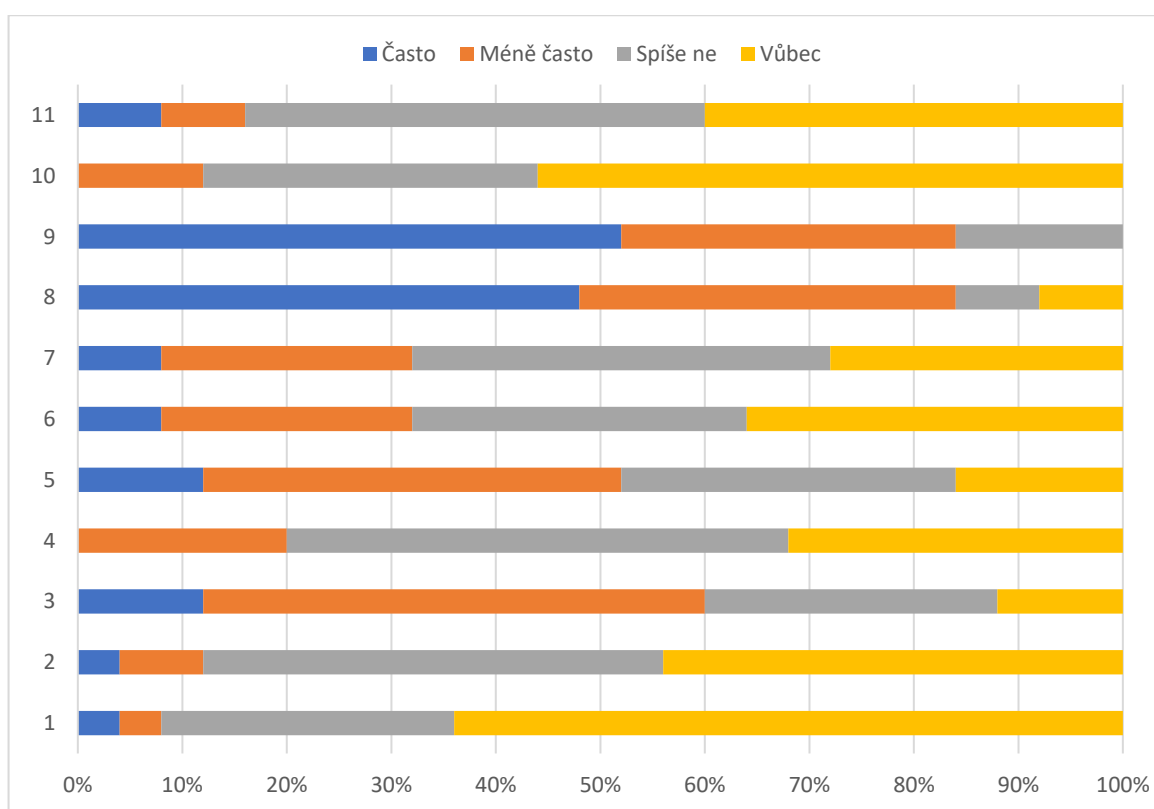
Bohužel lze říci, že se potvrdila hypotéza mé výzkumné sondy v této části. Na základě odpovědí soudců a státních zástupců lze totiž vyvodit závěr, že tento institut je využíván v praxi spíše sporadicky. Opět bych však rád upozornil na to, že výzkumná sonda byla omezena pouze na území Moravskoslezského kraje, tedy, že nelze z tohoto výsledku hodnotit četnost využití pro celou Českou republiku, jelikož věřím, že se tyto hodnoty mohou lišit. Nelze však přehlédnout skutečnost, že využití těchto prostředků individualizace bude vždy záležet na konkrétních okolnostech (proto může být odpověď na obecnou otázku četnosti

využití problematická), nicméně to, že většina respondentů (celkem 18 z 25) zhodnotila četnost využití blíží se nule, považují za silný ukazatel ojedinělosti jejich aplikace.

4.2.2.2 Otázka č. 2

V rámci druhé otázky jsem se tázal soudců a státních zástupců na míru využití konkrétních forem POPP při ukládání trestu podmíněného odsouzení. V rámci této otázky jsem se zaměřil pouze na formy demonstrativně vymezené v § 48 odst. 4 TZ. Následující otázka pak umožnila všem respondentům, aby vypsalí, jaké jiné formy (vyjma těch demonstrativně vymezených) ukládají spolu s podmíněným odsouzením.

Graf č. 7 Míra využití konkrétních forem POPP

1. podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, 2. podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, 3. podrobit se léčeni závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona, 4. podrobit se vhodným programům psychologického poradenství, 5. zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,	6. zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, 7. zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, 8. zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, 9. uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, 10. veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo 11. poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění

V grafu č. 7 můžeme vidět četnost využití konkrétních forem POPP podle § 48 odst. 4 TZ. Zmíněné ustanovení obsahuje celkem 11 konkrétních forem omezení či povinností, které lze pachateli uložit k podpoře vedení řádného života. Z tohoto grafu je patrná ojedinělost, kterou jsme potvrdili již v rámci první otázky. U celkem osmi konkrétních forem lze vyzorovat, že převažuje názor, že se neukládají „*vůbec*“ nebo „*spíše ne*“. Mezi nejméně využívané formy těchto demonstrativně vymezených omezení či povinností patří zejména povinnost podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, povinnost veřejně se omluvit poškozenému a povinnost poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění. Ani jedna zmiňovaná forma nedosáhla v kladných odpovědích (tedy „*často*“ nebo „*méně často*“) alespoň 5 hlasů. Naopak mezi nejčastěji ukládané formy patří zejména povinnost uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku a povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek. Tyto formy získaly v kladných odpovědích (tedy „*často*“ nebo „*méně často*“) více než 20 hlasů (z celkových 25). Tento výsledek podle mého zcela koresponduje s praxí. Předpokládám, že povinnost hradit běžné výživné a uhradit dlužné výživné je ukládaná téměř ve 100 % případů, kdy dochází k uložení podmíněného odsouzení za trestný čin zanedbání povinné výživy. Obdobně to bude platit pro povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek u trestných činů spáchaných pod jejich vlivem.

4.2.2.3 Otázka č. 3

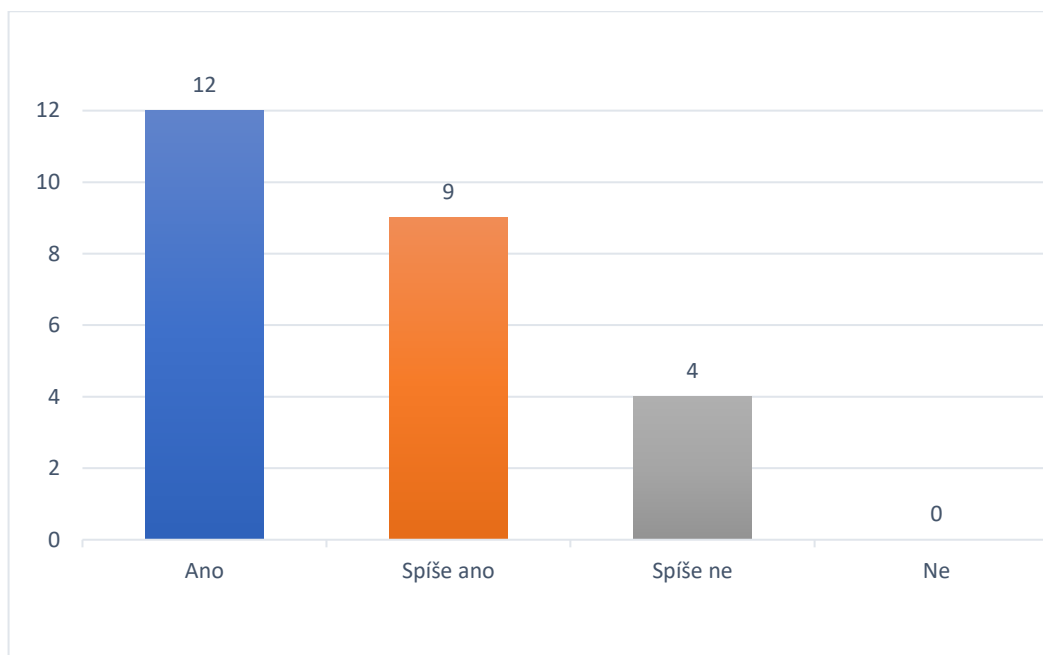
Možnost vypsát jiné, než demonstrativně vymezené formy POPP využilo celkem 10 respondentů. Nejčastější odpovědí byla povinnost nahradit podle svých sil škodu způsobenou trestným činem. Nejedná se o povinnost, která je obsažena v rámci demonstrativního výčtu § 48 odst. 4 TZ, nicméně je to povinnost, která je výslovně zakotvena v rámci § 48 odst. 3 TZ. Uložením povinnosti nahradit škodu podle svých sil je bezpochyby zesilován výchovný účinek podmíněného odsouzení tím, že pod pohrůzkou výkonu trestu odnětí svobody podněcuje obviněného k dobrovolné úhradě škody, kterou trestným činem způsobil. Uložením této přiměřené povinnosti se od pachatele vyžaduje aktivní úsilí o nápravu nebo odčinění škodlivých následků trestného činu a vede jej k uznání a respektování zájmů trestným činem dotčených.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 4 Tz 6/2009

4.2.2.4 Otázka č. 4

Jelikož jsem v rámci své hypotézy předpokládal, že soudy ukládání POPP dostatečně nevyužívají, zajímalo mě, jakým způsobem soudci a státní zástupci pohlíží na otázku individualizace podmíněného odsouzení. První otázka tak směřovala na to, zda považují POPP za prostředek individualizace podmíněného odsouzení.

Graf č. 8 Považujete POPP za prostředek individualizace podmíněného odsouzení?

Z výsledků je patrné, že většina respondentů, celkem 21 (84 %), vnímá tento institut jako prostředek individualizace podmíněného odsouzení. Pouze 4 (16 %) respondenti s tímto názorem spíše nesouhlasili. Možnost připojit ke své odpovědi komentář využilo celkem 12 respondentů. Ve své podstatě téměř všichni, tedy celkem 11 respondentů, poukazovali na schopnost tohoto institutu zpřísnit postih podmíněného odsouzení, reagovat na specifické okolnosti případu a konkrétní osobu pachatele.

„(...) představují okamžitý hmatatelný postih, který u podmínky bez dalšího chybí.“

„Je to možnost, jak upřesnit režim, ve kterém bude podmíněně odsouzený fungovat, takže ano (...).“

„Je to většinou zpřísnění podmíněného odsouzení, diskutabilní je kontrola takto uložených omezení a povinností.“

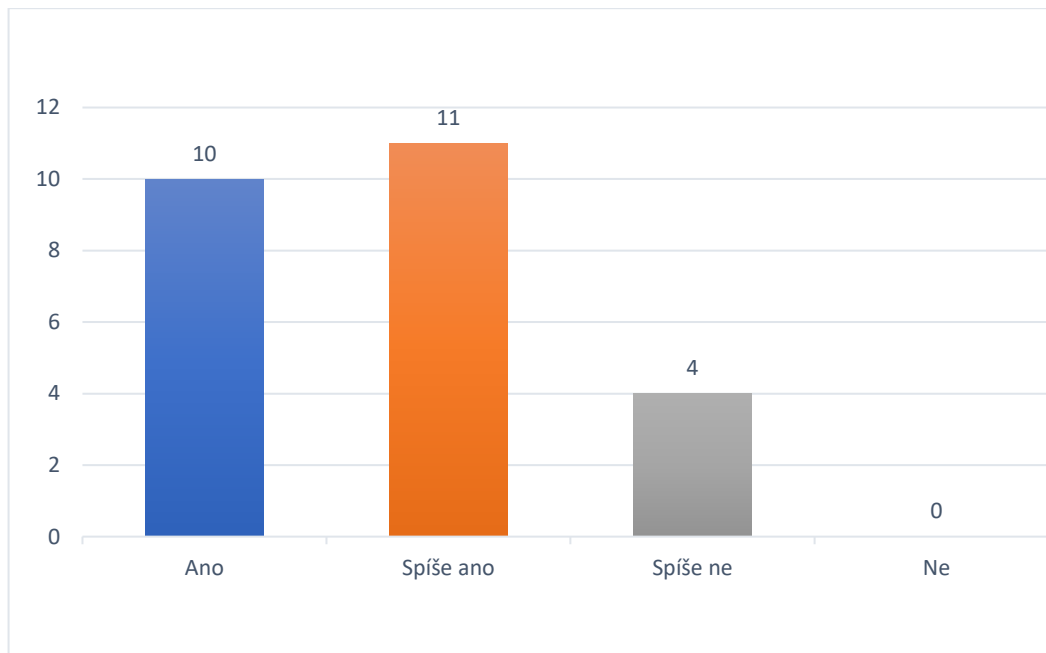
Pouze jeden respondent se vyjádřil k tomu, že na základě jeho zkušeností nedochází k dostatečnému ukládání POPP, přičemž to odůvodnil možným vznikem komplikací v rámci

osvědčení se ve zkušební době. Tento argument považuji za zarážející, jelikož tento pohled není podle mého názoru v souladu se smyslem zkušební doby podmíněného odsouzení. Zkušební doba je doba, po kterou zkoumáme, zda je odsouzený schopen vést řádný život, aniž by došlo k nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Neukládat POPP z důvodu, že by se pravděpodobně odsouzený neosvědčil nepovažuji za správné řešení. Věřím, že správně zvolená POPP mohou sloužit ke dvojímu účelu. Základním cílem, ke kterému uložení tohoto institutu směřujeme je usnadnění odsouzenému dosáhnout nápravy. Nicméně schopnost a vůle dodržovat uložená omezení nebo povinnosti může také sloužit jako ukazatel snahy odsouzeného po nápravě. POPP vyžadují od odsouzeného aktivní úsilí něco konat, nebo se něčeho zdržet, což jej může vést k respektování dotčených společenských hodnot. Jedná se tak o důležité prostředky nápravy a resocializace podmíněně odsouzeného. Pokud uložená POPP vedou ke komplikaci pro odsouzeného osvědčit se, nabízí se otázka, zda není třeba pro jeho nápravu uložit trest přísnější.

4.2.2.5 Otázka č. 5

Poslední otázka týkající se POPP jako prostředku individualizace podmíněného odsouzení směřovala na výchovnou funkci podmíněného odsouzení, které však není spojeno s žádným přiměřeným omezením nebo povinností. Zajímalo mě tak, zda soudci a státní zástupci považují uložení prostého podmíněného odsouzení (bez dohledu) za dostatečný prostředek výchovného působení na pachatele trestného činu, přesto, že ve skutečnosti nelze hovořit o žádném výkonu trestu.

Graf č. 9 Považujete prosté podmíněné odsouzení za dostatečný prostředek výchovného působení?

Z grafu č. 9 vyplývá, že celkem 21 respondentů (84 %) kladně hodnotí výchovný účinek prostého podmíněného odsouzení. Pouze 4 respondenti (16 %) jsou toho názoru, že podmíněné odsouzení spíše nemá dostatečné výchovné působení na život pachatele trestného činu.

Možnost přidat komentář ke své odpovědi využilo celkem 15 respondentů, přičemž 14 z nich tvořili ti, kteří se k výchovnému působení vyjádřili v kladném smyslu. Nejčastěji poukazovali na to, že hlavně pro prvotrestané je pohružka trestu sama o sobě dostatečná hrozba, která odradí většinu v páchání další trestné činnosti.

„Nad odsouzeným stále visí Damoklův meč možného přímého výkonu trestu ve věznici v případě nevedení řádného života.“

„I pohružka trestem, což je v podstatě podmíněné odsouzení, může zejména méně narušené pachatele odradit od dalšího páchání trestné činnosti.“

„Pro prvotrestané nebo pro ty, kteří nebyli ve výkonu trestu odnětí svobody by to měla být i tak dostatečná hrozba.“

Jediný komentář, který směřoval k tomu, že prosté podmíněné odsouzení nepůsobí vůči pachateli dostatečně výchově, výtýkal především to, že si odsouzený většinou z takového trestu nic nedělá.

4.2.3 Dílčí závěr I.

V této části výzkumné sondy jsem se zabýval individualizací podmíněného odsouzení prostřednictvím POPP. Výsledky jsou neradostné, nicméně předpokládané. POPP jsou v praxi využívány spíše ojediněle.

Z výzkumné sondy vyplynulo, že nejčastěji uloženým POPP v praxi dotazovaných respondentů je povinnost uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek a povinnost nahradit podle svých sil způsobenou škodu. Lze tedy říci, že se POPP ukládají především ve spojitosti s trestným činem zanedbání povinné výživy, některými majetkovými trestnými činy a ve spojitosti s trestným činem spáchaným pod vlivem alkoholického nápoje nebo návykové látky. Tento výsledek je v souladu také se sjednocujícím materiálem Nejvyššího soudu, který vydal pod názvem „*Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011*“, ve kterém Nejvyšší soud došel ke stejnému závěru.¹¹⁰

Přestože soudci i státní zástupci považují institut POPP za prostředek individualizace podmíněného odsouzení, není dle výsledku využíván v souladu s touto tezí. Důvod, který k takové praxi vede se těžko odhaduje. V rámci odpovědí jsem se setkal například s názorem na diskutabilnost kontroly uložených omezení či povinností nebo obavou, že by se kvůli uloženým povinnostem odsouzený neosvědčil. Věřím však, že konkretizace a individualizace obsahu zkušební doby prostřednictvím POPP je v mnoha případech nezbytná pro řádnou nápravu odsouzeného.

4.3 Individualizace podmíněného odsouzení a trestní příkaz

4.3.1 Teoretické vymezení problematiky

V České republice je trestním příkazem každoročně vyřízeno více než polovina všech trestních věcí, které na okresní soudy napadnou. Pro lepší představu míry využívání tohoto institutu poslouží následující tabulka, která obsahuje údaje o věcech vyřízených trestním příkazem v letech 2010-2016¹¹¹ a jejich podíl k celkovému nápadu trestních věcí na okresní soudy v daném období.¹¹²

¹¹⁰ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

¹¹¹ Poslední zveřejněná statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti je pro rok 2016

¹¹² Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti za roky 2011 až 2017 [online]. [citováno 20. 1. 2021]
Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

Tabulka č. 5 Aplikace trestního příkazu v letech 2010-2016

ROK	nápad trestních věcí	vyřízeno TP	v %
2010	90 279	50 282	55,7
2011	91 692	50 236	54,8
2012	81 801	50 450	61,7
2013	85 612	60 842	71,0
2014	84 359	55 689	66,0
2015	82 268	48 107	58,5
2016	76 210	44 437	58,3

Na základě této tabulky je patrná „síla“ tohoto institutu. Tyto údaje potvrzují, že v praxi ve skutečnosti převládá vyřizování trestních věcí bez nařízení hlavního líčení. Jak uvádí Filip Ščerba, je evidentní, že teorie a praxe se zásadně liší v tom, jaká forma trestního řízení má být označována jako standardní.¹¹³

K vyřízení věci trestním příkazem může přistoupit pouze samosoudce, a to pouze poté, co byla státním zástupcem proti obviněnému podána obžaloba nebo návrh na potrestání. Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku. Účinky spojené s vyhlášením rozsudku nastávají doručením trestního příkazu obviněnému (§ 314e odst. 8 TŘ). Podstatou tohoto institutu je, že se jedná o řízení bez jednání, bez dokazování a bez slyšení obžalovaného.¹¹⁴ Jedná se o řízení, ve kterém jsou ve značné míře omezeny základní zásady trestního řízení. Jedná se především o zásady ústnosti, veřejnosti, materiální pravdy, bezprostřednosti a presumpce nevinny. Právě dodržování těchto základních zásad definuje pojem řádného procesu. Nicméně lze říci, že tyto zásady jsou více či méně omezeny i v jiných případech odklonu¹¹⁵, které jsou charakteristické právě tím, že se odchyľují od standardního průběhu řízení. Otázkou však je, zda je v pořádku, že řízení, v nichž se základní zásady uplatňují, je podstatně méně než řízení, v nichž se neuplatňují. Dle Ota Novotného zjištěné poznatky nasvědčují, že: „české trestní právo procesní se ocitá v krizi“.¹¹⁶

Základní význam tohoto institutu lze spatřit především ve zjednodušení a urychlení trestního řízení ve skutkově a právně méně složitých věcech, ve kterých není potřeba

¹¹³ ŠČERBA: Procesní alternativy a jejich vliv..., s. 1599

¹¹⁴ ZŮBEK, Jan. Trestní příkaz vydaný bez ohledu na zjištěný skutkový stav. Dny práva 2012. Brno, 2013, s. 1627

¹¹⁵ Trestní příkaz není některými odborníky počítán mezi tzv. odklony trestního řízení. Viz např. ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření..., s. 60

¹¹⁶ NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? Trestní právo, 2006, č. 7-8, s. 28-31

provedení hlavního líčení.¹¹⁷ Jiný smysl jeho využití bychom hledali jen velmi těžko. Nicméně lze poukázat na výsledky určitých psychologických studií, dle kterých efektivní trest musí následovat co nejrychleji po spáchání trestného činu.¹¹⁸ Každopádně žádný výchovný efekt nelze od uloženého trestního příkazu očekávat. Tímto se liší od jiných případů odklonů, které mají nepopíratelný výchovný účinek, jelikož jsou spojeny s aktivní participací pachatele na řízení.¹¹⁹

Trestní řád v § 314e odst. 1 stanoví, že samosoudce může vydat trestní příkaz pouze v případě, kdy je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, přičemž tato míra spolehlivosti závisí pouze a jen na zhodnocení samosoudce. Samosoudce tak na základě spisu posoudí, zda je skutkový stav spolehlivě prokázán, a pokud ano, vydá trestní příkaz. K individualizaci tak dojde pouze na základě spisového materiálu, který byl soudu předložen, aniž by samosoudce měl možnost bezprostředně poznat objektivní skutečnosti. Je však dost pravděpodobné, že názor na věc, učiněný na základě spisového materiálu, by se mohl v průběhu hlavního líčení změnit, k čemuž však většinou dojde pouze po bezprostřední konfrontaci samosoudce s důkazy a po širším dokazování.¹²⁰ Obdobně se k dané problematice vyjadřuje také soudce Krajského soudu v Českých Budějovicích Petr Černý, který tvrdí, že: *„Je jistě dobré tohoto člověka vidět, slyšet a vytvořit si tak vlastní, mnohdy těžko popsateľný dojem. To jde u věcí projednávaných v hlavním líčení. Tam, kde je rozhodováno trestním příkazem, se na tento bezprostřední vjem rezignuje a má se za to, že když obviněný nesouhlasí s rozhodnutím, může podat odpor a ve věci proběhne hlavní líčení. Spis přitom obsahuje zpravidla jen základní informace o obviněném.“*¹²¹

Obrana proti trestnímu příkazu je relativně jednoduchá. Pokud obviněný¹²² do 8 dnů od doručení trestního příkazu podá odpor, který není ani třeba odůvodňovat, trestní příkaz se ruší a samosoudce nařídí ve věci hlavní líčení (§ 314g odst. 2 TR). Právě díky možnosti podání odporu a projednání případu v rádném procesu před soudem, není tato forma zkráceného řízení v rozporu se základními lidskými právy deklarovanými v čl. 38 LZPS a čl. 40 LZPS.¹²³ V rámci tohoto hlavního líčení nebude platit ani zásada *reformationis in peius*, je

¹¹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013 s. 3569

¹¹⁸ ANDREWS, D. A., BONTA, J. Psychology of criminal conduct. 5. vyd., New Providence, NJ 2010, s. 443–446 citováno dle DRÁPAL, Jakub. Vede větší užití trestních příkazů k ukládání méně nepodmíněných trestů odnětí svobody? Jurisprudence, 2017, č. 5, s. 4

¹¹⁹ Blíže k odklonům např. ŠČERBA: Alternativní tresty a opatření..., s. 43-109

¹²⁰ ZŮBEK: Trestní příkaz vydaný..., s. 1631-1632

¹²¹ ČERNÝ: Facka nebo domluva..., [cit. 29. ledna 2021].

¹²² Odpor mohou podat také osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání a státní zástupce.

¹²³ ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3569

tedy možné uložit i přísnější trest, než který byl uložen trestním příkazem.¹²⁴ Je však třeba poukázat na to, že z psychologického hlediska je rozhodování soudce, který vydal trestní příkaz po podání odporu obviněným, velmi obtížné. Samosoudce již tím, že vydal trestní příkaz, dal najevo, že skutkový stav byl spolehlivě prokázán opatřenými důkazy a na základě tohoto stavu vyslovil vinu obviněného a uložil mu trest. Samosoudce ví, že není vázán trestním příkazem, nicméně je si také vědom toho, že jakékoliv jeho jiné rozhodnutí v hlavním líčení může zpochybnit zdůvodnění, které použil k vydání trestního příkazu, totiž, že skutkový stav byl spolehlivě prokázán. Co by vyplynulo z rozhodnutí, které by bylo příznivější pro obviněného? Nepochybně to, že stav popsany v trestním příkazu nebyl spolehlivě prokázán. Právě z tohoto důvodu je potřeba alespoň trochu připustit, že se samosoudce bude podvědomě pokoušet dospět ke stejnému závěru, ke kterému došel v rámci trestního příkazu. Pouze takto potvrdí, že skutkový stav byl opravdu spolehlivě prokázán.¹²⁵ Otázkou tedy je, zda by nebylo vhodné, aby po podání odporu byl soudce, který o vydání trestního příkazu rozhodl, vyloučen pro podjatost.

Samosoudce, jak uvádí Jan Zůbek, je silně motivován k tomu, aby věci vyřizoval tímto způsobem. Proč? Opomineme-li menší časovou náročnost, lze poukázat ještě na jednu výhodu, se kterou je tento institut spojen. Trestní příkaz není nutné odůvodnit. Již v úvodu 5. kapitoly jsem upozorňoval na to, že pro přijetí negativního výsledku je potřeba, aby osoba, vůči které daná intervence působí, věděla, že k takovému výsledku došel soud férově. Při aplikaci trestního příkazu však obviněný neví, na základě jakých skutečností soud rozhodl o konkrétním trestu a jeho výměře. Dalším důsledkem absence odůvodnění je nemožnost zkoumat, zda se samosoudce dostatečně zabýval zjištěným skutkovým stavem, zda mu byly známy skutkové nebo právní vady, nebo zda a jak se vypořádal s případnými rozpory mezi jednotlivými důkazy. To pak může ústít až k eliminaci činnosti samosoudce, čemuž bohužel nasvědčuje stávající praxe, kde výrok o vině bývá často doslova převzat z obžaloby.¹²⁶ Situaci nepřidá ani to, že na základě několika výzkumů bylo prokázáno, že větší využití trestního příkazu vede k uložení mírnějších trestů, než které by byly uloženy v rámci hlavního líčení, přestože pro takovéto „zvýhodnění“ odsouzeného není sebemenší důvod.¹²⁷ Tento postup tak

¹²⁴ KRATOCHVÍL a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s.761

¹²⁵ VANTUCH, Pavel. K významu a opodstatněnosti trestního příkazu v trestním řádu. Právní rozhledy, 1996, č. 1, s. 4

¹²⁶ ZŮBEK: Trestní příkaz vydaný..., s. 1631-1632

¹²⁷ K tomuto např. ŠČERBA: Procesní alternativy a jejich vliv..., s. 1597-1607; DRÁPAL: Vede větší užití trestních příkazů..., s. 3-17

může evokovat dojem, že je počítáno s tím, že proti mírnějším trestům nikdo nebude podávat odpor.

Posledním problémem, na který bych rád v rámci trestního příkazu upozornil je vliv jeho aplikace na „morální odsouzení“ takto uloženého trestu. Aby bylo morální odsouzení co nejvyšší intenzity, věřím, že je potřeba komunikace mezi soudem a pachatelem. V rámci trestního příkazu nejde toliko o komunikaci, jako o monolog vedený soudem neosobní, písemnou cestou.¹²⁸

4.3.2 Výzkumné otázky

„České trestní právo je v krizi“ - takto je označována současná situace kolem řízení, které nenaplnují základní zásady řádného procesu. Podle mého názoru není možné nikdy dostatečně individualizovat trest pouhým pročtením spisu, jelikož věřím, že pro řádné seznámení se s případem je nutné být v bezprostředním kontaktu s pachatelem. Tímto však nechci říci, že institut trestního příkazu je pro trestní systém natolik nežádoucí, naopak, díky trestnímu příkazu je možné trestní řízení relativně rychle ukončit (pokud není podán odpor) a ušetřený čas je tak možné věnovat těm nejzávažnějším trestním věcem. Navíc nevěřím, že by kapacity trestní justice byly dostatečné, pokud by byl trestní příkaz z trestního řádu úplně vypuštěn. Nicméně jsem toho názoru, že není možné současně naplnit zásadu rychlosti řízení (představovanou trestním příkazem) a zásadu individualizace trestu, jelikož jejich vzájemné užití se vylučuje. Z tohoto důvodu je nutné, aby jedna ze zmíněných zásad dostala přednost před zásadou druhou. Jakým způsobem však tento „*nešvar*“ hodnotí samotní soudci a státní zástupci? Tuto otázku jsem se pokusil osvětlit v rámci této části výzkumné sondy.

V rámci výsledků je třeba myslet na to, že jsou to právě soudci (v určitém směru ale také státní zástupci) jejichž práce je trestním příkazem do určité míry zjednodušována a urychlována. Cílem mé výzkumné sondy bylo posoudit jakým způsobem hodnotí četnost a způsob využívání trestního příkazu samotní soudci a státní zástupci. Především mě zajímalo, kolik z těchto dotázaných se k současnému „*krizovému*“ stavu vyjádří alespoň částečně kriticky.

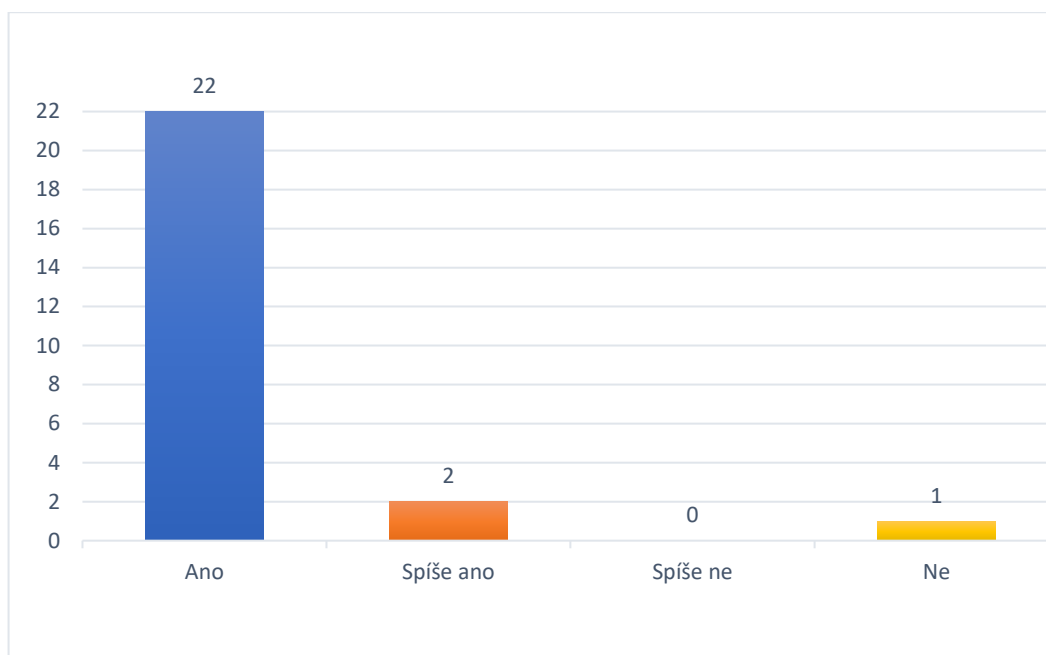
4.3.2.1 Otázka č. 1

První otázka směřovala na četnost využití trestního příkazu. V rámci otázky jsem soudce a státní zástupce konfrontoval se statistikou, ze které vyplývalo, že více než polovina

¹²⁸ DRÁPAL: Ukládání trestů v případě..., s. 5

trestních věcí se každoročně vyřídí trestním příkazem, přičemž mě zajímalo, zdali takto vysokou četnost užití považují za vhodnou.

Graf č. 10 Považujete četné užívání trestního příkazu za vhodné?

Zde jsou výsledky naprosto jednoznačné. Celkem 24 respondentů (96 %) se vyjádřilo kladně k vysoké četnosti užití trestního příkazu. Pouze jeden respondent (4 %) nesouhlasil s takto vysokou mírou užití. Celkem 16 respondentů se rozhodlo ke své odpovědi připojit krátký komentář. Všech 16 komentářů podporovalo takto četné užívání trestního příkazu, přičemž nejčastějším argumentem byla rychlost a jednoduchost řízení, úspora času a financí pro strany řízení.

„Zejména s ohledem na rychlost rozhodnutí, kdy by se mělo v každé věci konat hlavní líčení, docházelo by k rozhodnutí po dlouhé době.“

„Rychlost řízení, úspora času i financí pro strany, odpor proti TP není třeba odůvodnit.“

„Dochází k urychlení řízení a uplatnění trestu, což je fajn. Chybí ale bezprostřední výchovné působení soudce.“

„Je to způsob, jak nezahltit soudy věcmi triviálního rázu (...)“

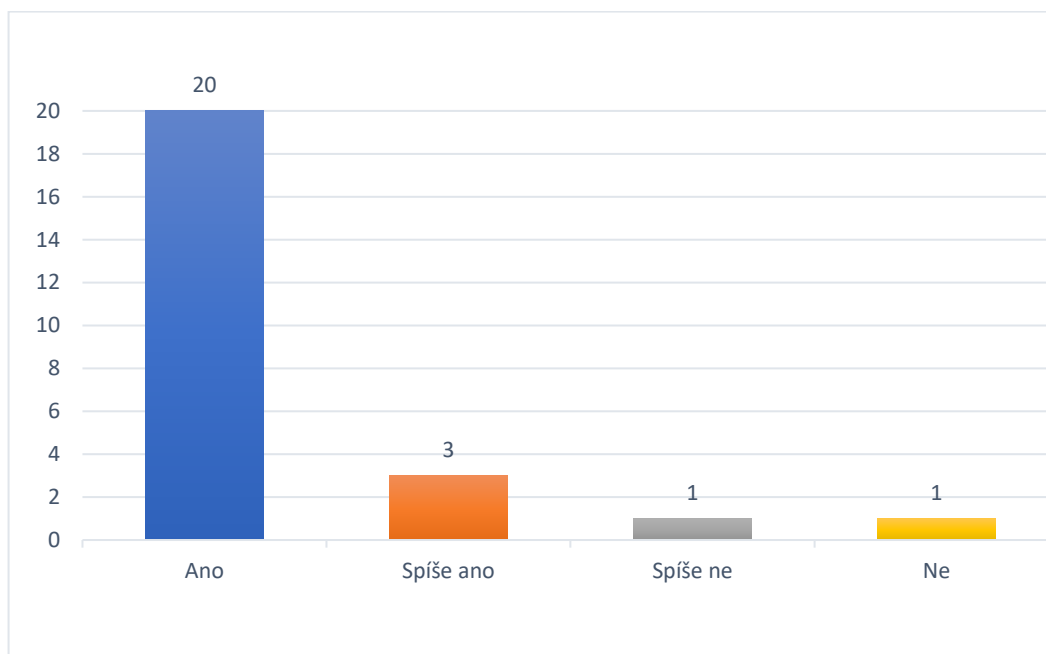
Tento výsledek není dle mého názoru natolik překvapivý. Jak jsem již zmínil výše, pro soudce i státní zástupce trestní příkaz představuje prostředek zjednodušení a zrychlení celého trestního procesu. Mírné zklamání však pro mě bylo, že se našel pouze jeden respondent,

který by se k této problematice vyjádřil alespoň trochu kriticky. Bohužel bez bližšího komentáře.

4.3.2.2 Otázka č. 2

Druhá otázka směřovala na otázku individualizace podmíněného odsouzení, které je uloženo prostřednictvím trestního příkazu. Tázal jsem se tak soudců a státních zástupců, zda si myslí, že při využití trestního příkazu dochází k řádné individualizaci trestu.

Graf č. 11 Dochází při využití trestního příkazu k dostatečné individualizaci podmíněného odsouzení?

Opět jednoznačný výsledek. Celkem 23 respondentů (92 %) odpovědělo, že v rámci trestního příkazu lze uložit dostatečně individualizovaný trest. Pouze dva respondenti (8 %) se vyjádřili, že k individualizaci trestu v rámci trestního příkazu spíše nedochází. Možnosti připojit komentář využilo tentokrát 15 respondentů. Každý z nich argumentoval ve prospěch trestního příkazu, přičemž nejčastějším argumentem bylo, že na základě informací ze spisu jsou schopni posoudit okolnosti případu a poměry pachatele natolik, aby došlo k dostatečné individualizaci trestu.

„Státní zástupce navrhuje trest v obžalobě, či návrhu na potrestání a ve spise bývá dostatek listinných důkazů k osobě pachatele.“

„Každý trest je ukládán po vyhodnocení osoby obžalovaného, charakteru trestné činnosti a k tomu stačí ve vybraných případech i studium spisu.“

„Spis z přípravného řízení obsahuje informace o pachateli, na základě kterých lze trest pro něj individualizovat.“

Pouze jeden respondent, byť odpověděl kladně (přesněji „spíše ano“), vyjádřil alespoň mírné znepokojení ohledně rozhodování pouze ze spisu.

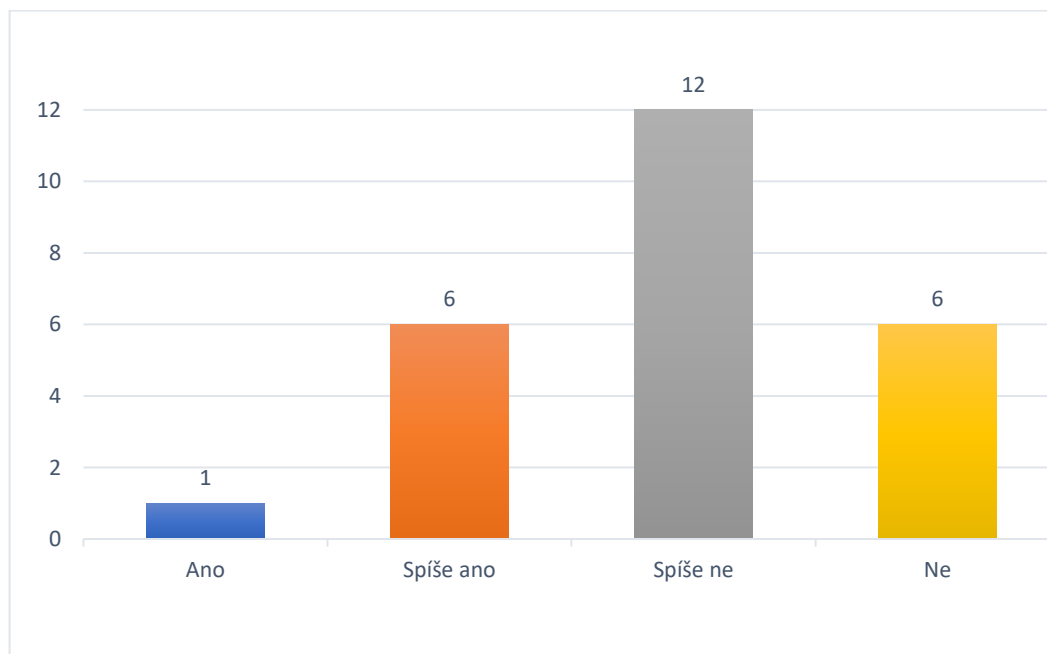
„Ne vždy jsou ze spisu patrné všechny okolnosti případu, a hlavně poměry pachatele.“

Poměrně překvapivé pro mě bylo, že se v praxi v takové míře spokojí pouze s posouzením spisu, byť část odborné veřejnosti často upozorňuje na to, že spisy mnohdy obsahují pouze základní informace, které nemusí být vždy dostatečné pro spravedlivé rozhodnutí ve věci.¹²⁹

4.3.2.3 Otázka č. 3

Další otázka směřovala na již nastíněný problém vzájemného vyloučení dvou zásad trestního práva, a to zásady rychlosti řízení a zásady individualizace trestu. Tázal jsem se tak soudců a státních zástupců, zda si myslí, že v rámci dnešního trendu ukládání trestů dostala přednost zásada hospodárnosti a rychlosti řízení před individuálním působením na pachatele trestného činu.

Graf č. 12 Máte za to, že dostala v rámci trestního řízení přednost zásada hospodárnosti a rychlosti řízení před zásadou individualizace?

¹²⁹ K tomuto například: ZÚBEK: Trestní příkaz vydaný..., s. 1626–1639; ČERNÝ: Facka nebo domluva..., [cit. 29. ledna 2021]

Na základě těchto výsledků lze zhodnotit, že celkem 18 respondentů (72 %) si nemyslí, že by v rámci trestního procesu dostala přednost zásada rychlosti a hospodárnosti řízení. Pouze 7 respondentů (28 %) je toho názoru, že k tomuto došlo. Tyto výsledky jsou poměrně překvapivé, zejména vzhledem k výsledkům z grafu č. 10, jelikož nejčastějším komentářem, který odůvodňoval vhodnost vysokého využití trestního příkazu byla právě rychlost a nižší finanční nákladnost.

V rámci této otázky využilo možnosti připojit krátký komentář 14 respondentů. Celkem 13 z nich byli ti, kteří jsou toho názoru, že zásada rychlosti a hospodárnosti trestního řízení není upřednostňována. Častým argumentem je, že individualizace lze docílit přesto, že je naplňována zásada rychlosti a hospodárnosti.

„Každý pachatel se trestá individuálně. Osobní kontakt se soudcem není nezbytný, to by neexistovala dožádání, videokonference atd.“

„Není to tak, že by u vydávání TP soudce nepřemýšlel nad individualizací trestu. Koneckonců se v TP ukládají stejné druhy trestů jako rozsudkem.“

„Neřekl bych. Trestním příkazem jsou ukládány i dostatečně působící tresty, byť si myslím, že osobní kontakt se soudcem je někdy potřeba.“

„Individuální působení u hlavního líčení se v drtivé většině případů stejně májí účinkem. Kdo chce změnit svůj život, stačí mu trestní příkaz.“

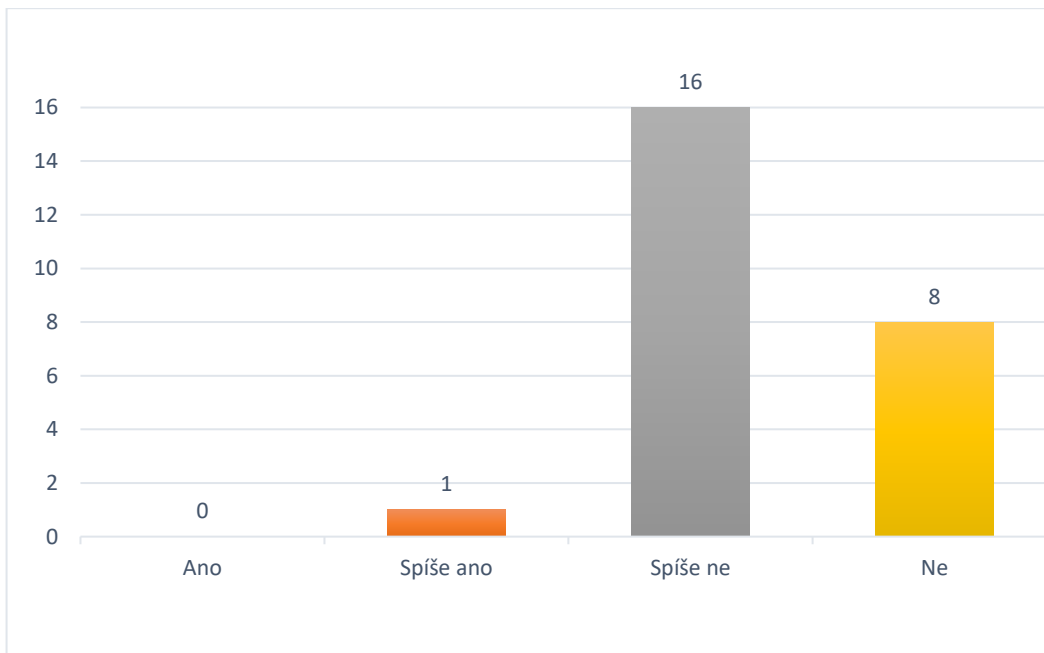
Pouze jeden z respondentů, kteří jsou toho názoru, že zásada rychlosti a hospodárnosti je upřednostňována, využil možnosti připojit komentář.

„Určitě, rychlost řízení je převážně na prvním místě“

4.3.2.4 Otázka č. 4

Poslední otázka směřovala na hlavní líčení, které se koná po podání odporu. Zajímalo mě, zda soudy při svém rozhodování v hlavním líčení dojdou často k jinému skutkovému stavu a rozhodnou tak rozsudkem jinak než trestním příkazem.

Graf č. 13 Máte za to, že v praxi dochází často k tomu, že soud po hlavním líčení rozhodne jinak než trestním příkazem?

Na základě těchto výsledků nejsou soudci ani státní zástupci toho názoru, že by v rámci trestního příkazu bylo rozhodováno jinak, než v rámci hlavního líčení. Takto se vyjádřilo celkem 24 respondentů (96 %). Pouze jeden jediný respondent (4 %) je názoru opačného. Komentář připojilo celkem 14 respondentů, přičemž všichni z nich podporují svými argumenty většinový názor. Většinou respondenti argumentovali tím, že ke změně rozhodnutí, nebo uložení jiného trestu dojde pouze v případě změny důkazní situace.

„Pokud u hlavního líčení nedojde k zásadní změně důkazní situace, ukládám obviněnému stejný trest jako v trestním příkaze, proti kterému byl podán odpor.“

„Mírnější nebo i přísnější trest v hlavním líčení ukládám pouze v případě změny důkazní situace, jinak se trest nemění.“

„Myslím si, že ne. Pokud je podán odpor, bývá velmi často v hlavním líčení uložen stejný trest.“

„Nedochází většinou k ukládání jiných trestů, pokud je podán odpor, ve většině případů je ukládán stejný trest.“

Podle mého názoru si lze tento výsledek vysvětlit dvěma způsoby. Prvním možným vysvětlením je, že před vydáním trestního příkazu dojde vždy ke spolehlivému prokázání skutkového stavu. Pokud byl totiž skutkový stav spolehlivě prokázán již v okamžiku

rozhodování o trestním příkazu, je nepravděpodobné, že se takto spolehlivě zjištěný skutkový stav v hlavním líčení změní. Druhou možností, proč se v hlavním líčení ve většině případů dojde ke stejnému závěru, je skutečnost, že se samosoudce (možná podvědomě) pokouší dojít ke stejnému závěru, aby potvrdil oprávněnost vydaného trestního příkazu. V opačném případě by totiž došlo k popření názoru, že se vydáním trestního příkazu rozhodl samosoudce správně.

4.3.3 Dílčí závěr II.

V rámci této části výzkumné sondy jsem se zabíral možnostmi individualizace trestu, který byl uložen prostřednictvím trestního příkazu. Z výsledků je patrné, že trestní příkaz je v praxi velice oblíbeným institutem, což ostatně vyplývá i z dat o jeho častém využívání. Soudci i státní zástupci poukazovali na to, že lze podmíněné odsouzení dostatečně individualizovat na základě spisu. V rámci tohoto tvrzení jsem osobně trochu skeptičtějšího názoru, a věřím, že pro řádnou individualizaci je potřeba bezprostřední vnímání pachatele.

Přestože naprostá většina soudců a státních zástupců poukazovala na zrychlení trestního řízení a nižší finanční náročnost, pouze pár z nich potvrdilo, že tyto zásady dostaly v rámci současného trestního řízení přednost. Zbylá část poukazovala na to, že jsou schopni obě tyto zásady dostatečně naplňovat. Nicméně věřím, že pro řádnou individualizaci trestu je potřeba dostatečně poznat poměry pachatele, což vyžaduje čas.

Poslední věcí, na kterou bych rád upozornil v rámci institutu trestního příkazu, je obtížnost rozhodování samosoudce po podání odporu. Vyvstává zde otázka podjatosti samosoudce, který vydal trestní příkaz a následně má věc projednávat v hlavním líčení. Ať už se jedná o dojem pojatosti oprávněný či nikoli, zakládá pochybnost o spravedlivém posouzení věci v hlavním líčení, což má opět dopad na řádné individuální posouzení věci a samotnou zásadu individualizace trestu. Pokud dojdeme k závěru, že není možné trest dostatečně individualizovat prostřednictvím trestního příkazu, je nezbytné, aby k této individualizaci mohlo dojít alespoň v rámci hlavního líčení. Pokud však samosoudce hledá způsob, jak odůvodnit stejný trest, který uložil v rámci trestního příkazu, k individualizaci nakonec nedojde ani v rámci hlavního líčení.

Trestní příkaz je institut, bez něhož by nejspíš současné trestní právo procesní nemohlo řádně fungovat, nicméně věřím, že by trestněprávní praxe měla být při jeho aplikaci opatrnější.

4.4 Problematika kumulace trestů a dopad na individualizaci podmíněného odsouzení

4.4.1 Teoretické vymezení problematiky

Kumulace nebo také řetězení trestů je jedním z palčivých problémů trestněprávní praxe. Jak již bylo řečeno, podmíněné odsouzení plní roli jakési výstrahy či varování pro pachatele trestného činu. Pachatel tak dostává druhou šanci, v rámci které je na něm, aby společnosti prokázal, že pro jeho nápravu není třeba nařizovat výkon trestu. Nicméně v praxi se z této druhé šance stane často i šance třetí nebo dokonce čtvrtá. Problém však nastane v momentu, kdy jsou tyto šance „vyčerpány“ a dojde k nařízení výkonu všech těchto trestů.

Jak ke kumulaci více podmíněných trestů odnětí svobody dochází? Jde typicky o situaci, kdy pachatel spáchá trestný čin A, za který je podmíněně odsouzen. V rámci zkušební doby tohoto podmíněného odsouzení se však dopustí dalšího trestného činu B. Také za tento trestný čin je však pouze podmíněně odsouzen. Jde tak o situaci, kdy je uložena „*podmínka na podmínku*“ a současně běží dvě zkušební doby podmíněného odsouzení. Ve chvíli, kdy se pachatel dopustí v rámci těchto zkušebních dob trestného činu C, dojde typicky k nařízení výkonu dvou, dříve podmíněně odložených, trestů odnětí svobody za trestný čin A a B, jejichž délky se sčítají. K těmto se navíc přičte případné nepodmíněné odsouzení za trestný čin C.¹³⁰ V důsledku sečtení všech délek podmíněně odložených trestů odnětí svobody pak tato praxe vede k tomu, že pachatelé drobných trestných činů vykonávají nepřiměřeně dlouhé tresty odnětí svobody, což je v přímém rozporu se smyslem a účelem podmíněného odsouzení a alternativních trestů vůbec. Předseda městského soudu v Praze Libor Vávra označil situaci, kdy jsou postupně ukládány podmíněné tresty odnětí svobody, jejichž výkon je posléze v krátkém časovém úseku nařízen, následovně: „*takové řetězení trestů je naprostá absurdita*“.¹³¹

Ve své podstatě tak jde o mnohost trestných činů. Současná právní úprava rozlišuje dvě základní formy mnohosti trestných činů, a to souběh a recidivu. Souběhem se rozumí mnohost trestných činů, která byla spáchána do okamžiku vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku. Recidivou je páchaní trestné činnosti po vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku, přičemž recidivu můžeme dělit na nepravou (trestný čin spáchaný v době mezi takovým vyhlášením a právní moci rozsudku) a pravou (trestná činnost páchaná po

¹³⁰ ŠČERBA, Filip. Ke kumulaci podmíněně odložených trestů odnětí svobody a nařízení jejich výkonu aneb nad jedním nálezem Ústavního soudu. Státní zastupitelství, 2020, č. 1, s. 48–49

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. II. ÚS 4022/18, bod 9.

právní moci odsuzujícího rozsudku).¹³² Důležitým okamžikem pro rozhodnutí, zda bude mnohost trestných činů posouzena jako souběh nebo jako recidiva, je tak okamžik vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku. Zásadní rozdíl těchto dvou základních forem mnohosti trestných činů je způsob jejich trestání. Souběh trestných činů je trestán uložením úhrnného či souhrnného trestu dle § 43 TZ. Recidiva je v porovnání se souběhem trestána přísněji, a to sečtením trestů jednotlivých trestných činů. Otázkou však je, zda okamžik vyhlášení odsuzujícího rozsudku hraje natolik zásadní roli, aby odůvodnil přísnější postup vůči pachateli, který se dopustil trestného činu po jeho vyhlášení, avšak před samotným výkonem dříve uloženého trestu. Základním argumentem pro nerozlišování situací, kdy došlo k trestnému činu před vykonáním dříve uložených trestů a situací, kdy již k výkonu došlo, je, že vyhlášením odsuzujícího rozsudku byl pachatel upozorněn na škodlivost a protiprávnost svého jednání a byl varován.¹³³

Je tedy tento okamžik vyhlášení odsuzujícího rozsudku natolik podstatný? Nepopíratelný význam vyhlášení lze spatřit v jakémsi sdělení pachateli trestného činu, že jednání, kterého se dopustil je odsouzeníhodné a společensky škodlivé. Jde tedy o sdělení „morálního odsouzení“. Okamžik morálního odsouzení byl dlouho spojován právě s okamžikem uložení trestu (tedy vyhlášením odsuzujícího rozsudku), nicméně v současnosti se kriminologové stále více přiklání k tomu, že tohoto morálního odsouzení je dosahováno zejména výkonem uloženého trestu.¹³⁴ S tímto názorem naprosto souhlasím, a o to více za situace, kdy je uloženým trestem podmíněné odsouzení, u kterého, jak jsem již avizoval na mnoha místech této práce, je intenzita morálního odsouzení oslabena podstatou tohoto trestu, nespočívající v žádném konkrétním výkonu.

Problematika řetězení trestů má nepřehlédnutelný vliv na možnosti soudcovské individualizace trestu. Pokud soudy rozhodují o uložení nového trestu bez předchozího zohlednění dosud nevykonaných trestů, jen velmi těžko dokáží uložit trest, který bude dostatečně individualizován konkrétním poměrům pachatele. Možnosti individualizace jsou tak v tomto případě velice omezené. Nicméně v poslední době došlo k několika změnám v rámci ukládání trestů v případě jejich kumulace, které významným způsobem rozšířili možnost individualizovat takto ukládané tresty.

¹³² ŠÁMAL a kol: Trestní právo hmotné..., s. 274–276

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. II. ÚS 4022/18, bod 16.; shodně též: KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné: obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 348

¹³⁴ DRÁPAL: Ukládání trestu v případě..., s. 4

Zásadní vliv na problematiku kumulace podmíněně odložených trestu odnětí svobody měl náleží Ústavního soudu, konkrétně náleží sp. zn. II. ÚS 4022/18. Z tohoto náleží vyplynulo, že nepřiměřená kumulace výkonu trestů odnětí svobody může být obecně důvodem pro využití výjimečného postupu podle § 83 odst. 1, respektive podle § 86 odst. 1 TZ, tedy zvláštní důvod pro ponechání podmíněného odsouzení v platnosti. Jednoduše řečeno to znamená, že soudy, které rozhodují o nařízení výkonu podmíněného odsouzení, mohou ponechat podmíněné odsouzení v platnosti z důvodu, že došlo k nařízení výkonu dosud podmíněně odloženého trestu odnětí svobody v jiné trestní věci. Typicky by soudy měly k tomuto přistoupit ve chvíli, kdy hrozící kumulace trestů může způsobit nepřiměřený postih pro pachatele vzhledem ke spáchané trestné činnosti.¹³⁵

Možnost zohlednit dříve uložené, dosud nevykonané, tresty nebyla donedávna upravena v trestním zákoníku. Soudy tak tuto okolnost zohlednit mohly ale nemusely, což však vedlo k rozdílným přístupům soudů. Jakub Drápal však tvrdí, že pokud trestní zákoník nestanoví výslovně, že se má určitá okolnost zohlednit při ukládání trestů, neměla by být tato okolnost brána v potaz.¹³⁶ Tato „mezera“ v trestním zákoníku byla však vyplněna novelou č. 333/2020 Sb.¹³⁷, která zakotvila v § 39 odst. 4 TZ povinnost soudu přihlídnout při stanovení druhu a výměry trestu též k druhu a výměře trestů, které byly pachateli uloženy za jinou jeho trestnou činnost a dosud nebyly vykonány, tak aby vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu a osobě nebyl uložen takový trest, který by spolu s dosud nevykonanými tresty vedl k nepřiměřenému postihu pachatele.

4.4.2 Výzkumné otázky

Problematika řetězení trestů ještě do nedávna byla velkým úskalím řádné individualizace trestu. Tento problém se zákonodárce pokusil vyřešit přijetím zmiňované novely č. 333/2020 Sb. Jakým způsobem však soudci a státní zástupci přistupovali k této problematice před přijetím této novely? Zohledňovaly se dříve uložené a dosud nevykonané tresty při rozhodování o novém trestu? Právě odpověď na tyto otázky jsem hledal v rámci svého dotazníkového šetření v této části výzkumné sondy. Tyto odpovědi mohou pomoci

¹³⁵ Proti tomuto závěru Ústavního soudu vystoupil kriticky doc. Ščerba, viz: ŠČERBA, Filip. Ke kumulaci podmíněně odložených trestů odnětí svobody a nařízení jejich výkonu aneb nad jedním náleží Ústavního soudu. Státní zastupitelství, 2020, č. 1

¹³⁶ DRÁPAL: Ukládání trestu v případě..., s. 4

¹³⁷ Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

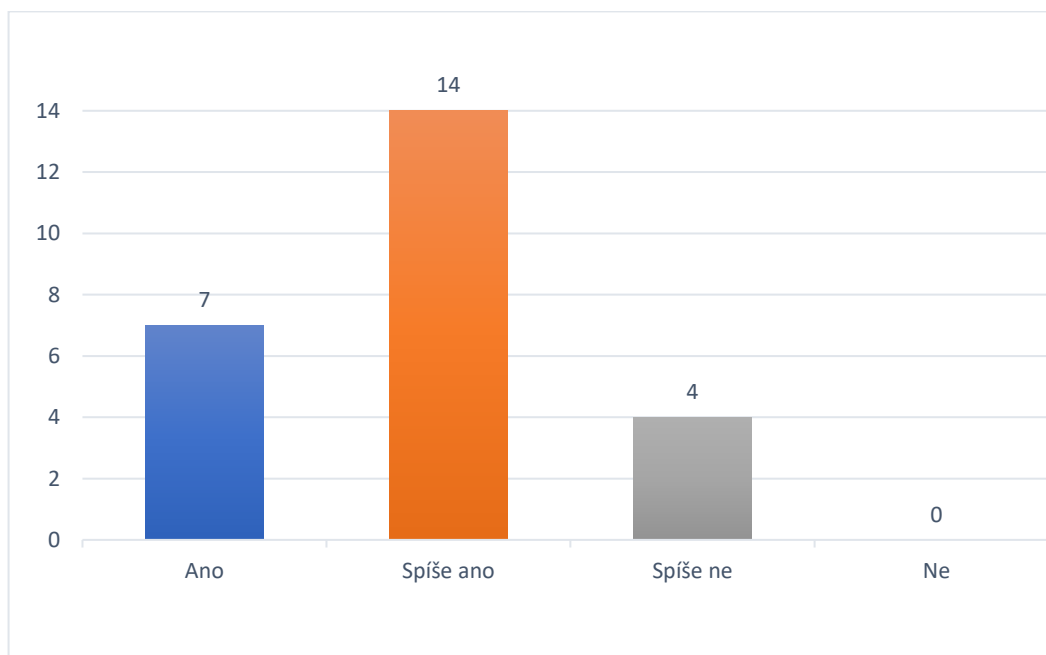
pochopit, jakým způsobem je v rámci trestněprávní praxe vnímána zásada řádně individualizovaného postihu pachatele.

Pozornost jsem také věnoval otázce prvostupňového odsuzujícího rozsudku, jako okamžiku, který tvoří dělicí linii mezi souběhem a recidivou. Je tento okamžik, z nějž vychází současná právní úprava, natolik stěžejní z hlediska varování pachatele? Není pachatel konfrontován s morálním odsouzením svého jednání v plném rozsahu až samotným výkonem trestu, nikoli okamžikem jeho uložení? Právě tyto otázky byly taktéž součástí dotazníkového šetření v rámci této části výzkumné sondy.

4.4.2.1 Otázka č. 1

První otázka směřovala do období před přijetím novely č. 333/2020 Sb. Tázel jsem se tak soudců a státních zástupců, jakým způsobem přistupovali k problematice řetězení trestů před účinností této novely, a zda byly dříve uložené, ale dosud nevykonané tresty brány v potaz při určování druhu a výměry trestu.

Graf č. 14 *Byly brány v potaz dříve uložené dosud nevykonané tresty před přijetím novely č. 333/2020 Sb.?*

Celkem 21 respondentů (84 %) odpovědělo, že se dříve uložené a dosud nevykonané tresty braly v potaz při určování druhu a výměry trestu. Pouze 4 respondenti (16 %) s tímto tvrzením nesouhlasili. Možnost přidat krátký slovní komentář využilo celkem 12 respondentů. Převážná většina z nich (10 respondentů) potvrdzovaly, že v praxi docházelo k přihlídnutí k dříve uloženým a dosud nevykonaným trestům.

„Bylo zohledňováno, že má navíc tolik a tolik, a proto ne až tak vysoký trest.“

„Podle mých zkušeností se tresty ukládaly s přihlédnutím k těm nevykonaným.“

„Ano, ale bylo to jasné především soudcům, státní zástupci to ve svých návrzích moc neřešili“

„Kumulace podmíněně odložených trestů odnětí svobody je problémem českých krajů, ne moravských. Zde se tak děje minimálně.“

Dva respondenti, kteří s tímto tvrzením nesouhlasili, přidali následující komentář.

„Osobně v kumulaci trestů nevidím vůbec problém, který by bylo nutno řešit. Co si kdo napáchal, ať si vykoná.“

„Většinou zohledněním těchto trestů dochází ke zvýhodnění odsouzeného, který páchá trestnou činnost neustále.“

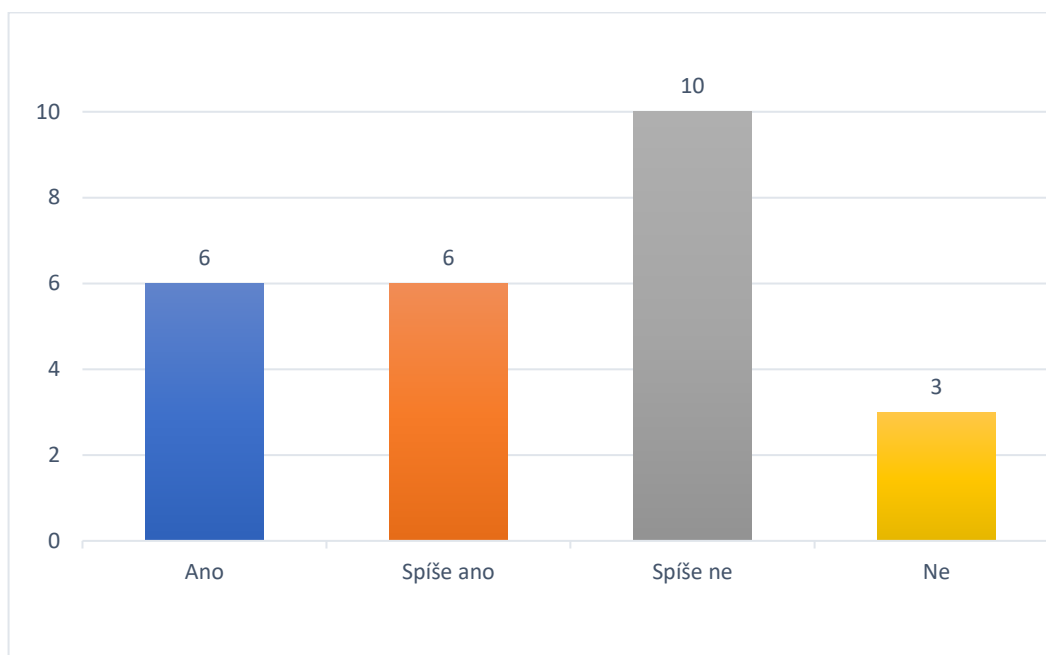
Na základě těchto výsledků je patrné, že ve většině případů se přihlíželo k dříve uloženým a dosud nevykonaným trestům, přesto, že to trestní zákoník ve svých ustanoveních nijak neupravoval. Pokud bychom však v rámci trestního zákoníku chtěli najít oporu pro takový postup, hledali bychom v rámci zásad pro ukládání trestů. Soud dle § 38 odst. 1 a § 39 odst. 1 TZ zohlední při stanovení druhu a výměry trestu poměry pachatele. Věřím, že právě pod pojem „*poměry pachatele*“ by bylo možné zařadit skutečnost, že byl pachateli uložen trest, který dosud nevykonal.¹³⁸ Každopádně dnes není potřeba hledat tyto „*kličky*“, jelikož na tuto situaci nově reaguje § 39 odst. 4 TZ.

4.4.2.2 Otázka č. 2

Další má otázka směřovala na již tolikrát zmiňovanou novelu trestního zákoníku, která upravila povinnost soudu zohlednit dříve uložené a dosud nevykonané tresty. Zajímalo mě, jakým způsobem tuto novelu (konkrétně k novému znění § 39 odst. 4 TZ) hodnotí soudci a státní zástupci, a zda došlo ke zlepšení rozhodovací praxe soudů, zejména zda tato novela pomohla lépe reagovat na problematiku kumulace trestů.

¹³⁸ Shodně např. DRÁPAL: Ukládání trestů v případě..., s. 2

Graf č. 15 Pomohlo nové znění § 39 odst. 4 TZ?

Zde jsou výsledky vyrovnané. Celkem 12 respondentů (48 %) je toho názoru, že nové znění § 39 odst. 4 TZ usnadnilo rozhodovací činnost soudů. Naopak celkem 13 respondentů (52 %) je toho názoru, že zakotvení tohoto ustanovení do trestního zákoníku nijak praxi nepomohlo. Možnost přidat krátký komentář využilo celkem 14 respondentů.

Ti respondenti, kteří jsou proti takovému zákonnému zakotvení často poukazovali na jeho zbytečnost, jelikož upravuje to, co již v praxi dlouhodobě funguje.

„Vzhledem k tomu, že se jen dostalo na papír, co stejně reálně fungovalo, tak ani ne.“

„Jen kazuisticky zapleveluje trestní řád.“

„Otázka "řetězení trestů" byla již dříve řešena judikatorně, k dříve uloženým/nevykonaným trestům bylo reálně přihlíženo i před citovanou novelou.“

Naopak respondenti, kteří takovou zákonnou úpravu uvítali, poukazovali na sjednocení rozhodovací praxe.

„Praxe zohledňování v jiných věcech uložených a nevykonaných trestů nebyla jednotná, nyní je sjednocena zákonem.“

Přestože jsou tyto výsledky relativně rozporuplné, považují zákonné zakotvení povinnosti přihlídnout k uloženým, dosud nevykonaným trestům, jako správné řešení. Přestože respondenti poukazovali na to, že se jednalo o skutečnost, která byla v rámci praxe

běžně zohledňována, věřím, že okolnosti, které mají vliv na něco tak zásadního, jako na ukládání trestů, by měly být výslovně upraveny v trestním zákoníku. Navíc zakotvením této povinnosti de facto přibylo další kritérium přiměřenosti trestu, kterého se může odsouzený dovolávat v případě, že by k němu přihlédnuto nebylo.

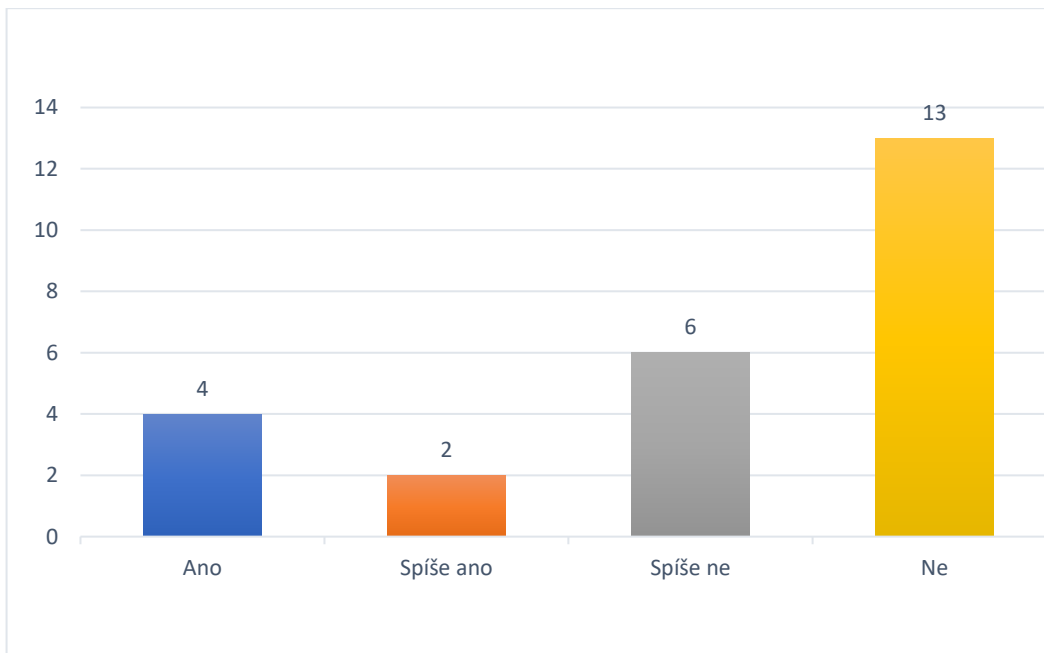
4.4.2.3 Otázka č. 3

Novela č. 333/2020 Sb. však nevyřešila problematiku řetězení trestů, pouze pomohla soudům, aby byli schopni lépe reagovat na tresty dříve uložené a dosud nevykonané. Další otázka tak směřovala na to, zda by podle dotázaných respondentů bylo vhodné, aby soud, který rozhoduje o posledním z kumulovaných trestů, mohl rozhodovat též o výkonu dříve uložených a dosud nevykonaných trestů. V rámci dnešní platné úpravy platí, že soud rozhoduje pouze o trestu, který aktuálně ukládá, přičemž díky novému znění § 39 odst. 4 TZ, může přihlédnout k dříve uloženým a dosud nevykonaným trestům. Problém však nastane typicky v případě, kdy soud neví, jak bude rozhodnuto o výkonu dříve uloženého dosud nevykonaného trestu (typicky neví, zda jiný soud rozhodne o nařízení výkonu podmíněně odsouzeného trestu odnětí svobody nebo podmíněně odsouzení ponechá v platnosti). V takovém případě tak „poslední“ soud neví k jaké kumulaci trestů nakonec dojde, a proto je velice obtížné (možná až nemožné) uložit pachateli trest na míru. Lze říci, že část těchto problémů¹³⁹ by bylo možné vyřešit tak, že by o přeměně dříve uložených trestů rozhodoval stejný soud, který ukládá nový trest.¹⁴⁰

¹³⁹ Další část problémů by však vznikla. Soud by tak nemohl rozhodovat o výměře dříve uložených trestů, proto by soudy s největší pravděpodobností upravovaly jen ty tresty, které ukládají jako poslední. Blíže viz DRÁPAL: Ukládání trestů v případě jejich..., s. 6

¹⁴⁰ DRÁPAL, Jakub. Ukládání trestů v případě..., s. 6

Graf č. 16 Bylo by vhodné, aby soud, který rozhoduje o posledním z kumulovaných trestů, mohl rozhodovat též o výkonu dříve uložených a dosud nevykonaných trestů?

Celkem 19 respondentů (76 %) odpovědělo, že by takové řešení vhodné nebylo. Pouze 6 respondentů (24 %) se k takovému řešení vyjádřilo kladně. Celkem 13 respondentů ke své odpovědi připojilo krátký komentář.

Celkem 10 respondentů, kteří s takovým řešením nesouhlasili, využili možnost připojit ke své odpovědi komentář. Logicky nejčastějším argumentem bylo porušení zásady zákonného soudce. Mezi dalšími argumenty se však objevoval i názor poukazující na vyšší zátěž pro poslední soud, který by o výkonu všech trestů měl rozhodovat.

„Porušení práva na zákonného soudce.“

„Kdo si je uložil, ať si je dořeší. Rozhodují různé soudy, různé senáty. Nebylo by to fér pro toho (možná) posledního.“

„Potrestání často bývá uloženo mnoha soudy, tedy od nich by se musely vyžadovat spisy, hodnocení, zprávy k poměrům pachatele atd.“

Celkem tři respondenti odůvodnili svou odpověď, která s takovým řešením vyslovila souhlas. Častým argumentem bylo, že právě tento soud má nejaktuálnější informace.

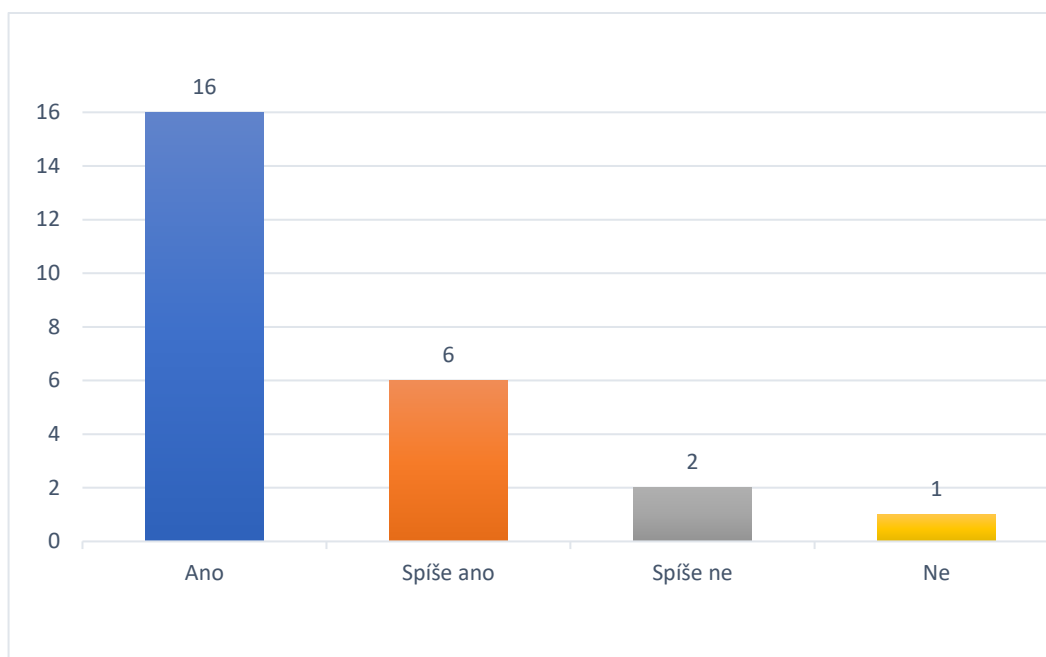
„Z pohledu vhodnosti ano, tento soudce má osobu v jednacím síni a má nejaktuálnější informace.“

„Možnost komplexního posouzení.“

4.4.2.4 Otázka č. 4

Předposlední otázka byla zaměřena na problematiku vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku, jakožto okamžiku, který představuje hraniční okamžik pro posouzení trestné činnosti jako souběhu či recidivy. Tázal jsem se tak soudců a státních zástupců, zda tento okamžik považují za dostatečnou dělicí linii, která odůvodňuje zcela odlišný přístup pro uložení trestu za čin, který byl spáchán až po tomto okamžiku.

Graf č. 17 Je vyhlášení odsuzujícího rozsudku dostatečnou dělicí linií, která odůvodňuje zcela odlišný přístup pro uložení trestu za čin, který byl spáchán až po tomto okamžiku?

Zde je výsledek opět jednoznačný. Celkem 22 respondentů (88 %) odpovědělo, že tento okamžik je tím správným okamžikem pro rozlišování recidivy a souběhu. Pouze 3 respondenti (12 %) s tímto tvrzením nesouhlasili. Celkem 11 respondentů využilo možnosti připojit ke své odpovědi komentář.

Všichni respondenti, kteří se rozhodli podělit se slovním komentářem odůvodňovali vhodnost tohoto okamžiku. Typickými argumenty byly již známé argumenty z odborné literatury, které se vyjadřovaly k rozlišování souběhu a recidivy, tedy, že pachatel byl upozorněn na protiprávnost svého jednání, tzn. byl varován.

„Dala by se vybrat i jiná, nicméně nejméně v tu chvíli soudce pachateli řekl, že něco dělá špatně.“

„Jedná se o dostatečné upozornění na nežádoucí chování.“

„Jde o moment, kdy již pachatel ví, že se dopustil jednání, které je trestné a také by vznikaly problémy s ukládáním trestů.“

Na základě tohoto výsledku je patrné, že se v praxi nad touto problematikou nikdo příliš nezamýšlí, přesto, že bylo poukázáno i Ústavním soudem na to, že tento okamžik není natolik zásadní z hlediska varování pachatele.¹⁴¹ Věřím, že by o obdobných otázkách měla probíhat v rámci odborné debaty mnohem širší diskuse.

4.4.2.5 Otázka č. 5

Poslední otázka souvisí s problematikou prvostupňového odsuzujícího rozsudku. Nyní mě však zajímal názor soudců a státních zástupců na okamžik, ve kterém je odsouzený v nejvyšší míře konfrontován s morálním odsouzením svého jednání. Navíc jsem se zaměřil primárně na situaci, kdy je uloženo podmíněné odsouzení a prvostupňový odsuzující rozsudek je nahrazen vydáním trestního příkazu, přičemž účinky spojené s vyhlášením rozsudku nastávají u trestního příkazu jeho doručením.¹⁴² Tento případ nebyl zvolen náhodně. Dle Jakuba Drápala je míra varování (morálního odsouzení) vyhlášením odsuzujícího rozsudku snižována dvěma faktory. Prvním faktorem je právě uložení podmíněného odsouzení a druhým faktorem je institut trestního příkazu.¹⁴³ Spojením těchto dvou institutů tak dle Drápala dojde k tomu, že sdělení protiprávnosti jednání a varování pachatele spočívá v doručení dopisu pachateli, ve kterém stojí, že se mu nic nestane.¹⁴⁴ Jakým způsobem hodnotí „varování“ odsouzeného v tomto případě soudci a státní zástupci?

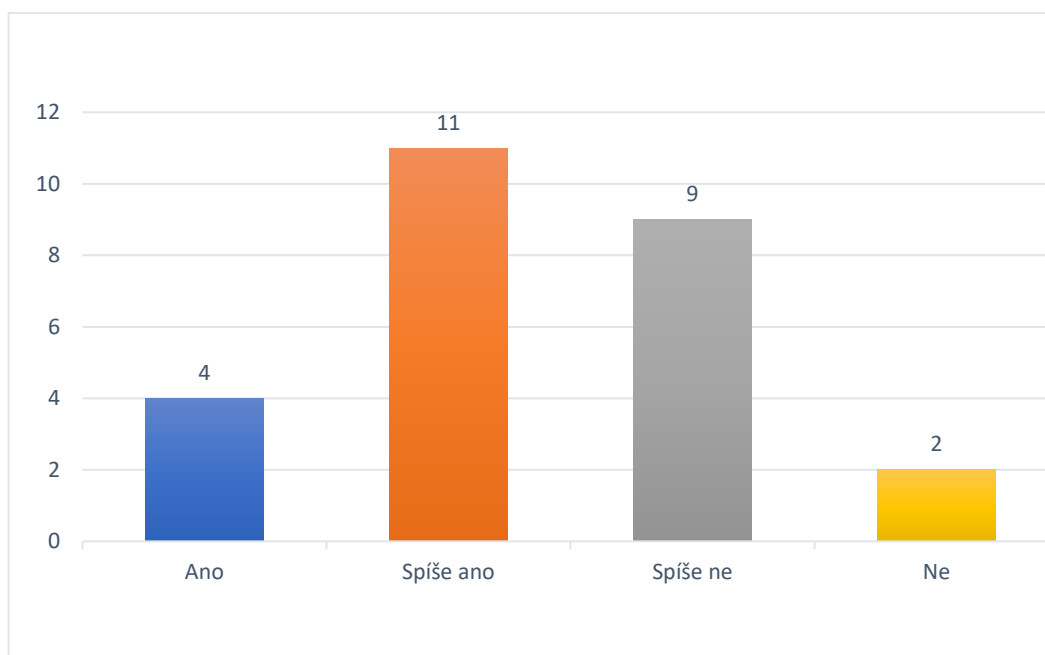
¹⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. II. ÚS 4022/18, bod 17.

¹⁴² § 314e odst. 8 zákona č. 141/1961 o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁴³ O snížení morálního odsouzení v případě aplikace těchto dvou institutů jsem již hovořil například na str. 8, 42 či 54.

¹⁴⁴ DRÁPAL: Ukládání trestů v případě jejich..., s. 5

Graf č. 18 Máte za to, že pachatel, kterému bylo uloženo podmíněné odsouzení prostřednictvím trestního příkazu, byl dostatečně konfrontován s "morálním odsouzením" svého činu?

Z grafu č. 17 vidíme, že zde již výsledky nejsou natolik jednoznačné. Celkem 15 respondentů (60 %) je toho názoru, že i v takovém případě je odsouzený dostatečně konfrontován s morálním odsouzením svého jednání. Naopak 11 respondentů (40 %) je toho názoru, že v takovém případě je sdělení morálního odsouzení nedostatečné. Možnosti připojit komentář využilo celkem 14 respondentů.

Celkem 8 respondentů přidal komentář odůvodňující dostatečné morální působení na odsouzeného i v této situaci. Často poukazovali na osobnost konkrétního odsouzeného a nato, že některým již nepomůže ani hlavní líčení pro dostatečné morální odsouzení.

„(...) u některých pachatelů to přesto stačí a u některých nestačí ani hlavní líčení.“

„Byl k věci vyslýchán na policii, kde vnímavý pachatel pochopí škodlivost svého jednání.“

„Netuším, co znamená "morální odsouzení". Na pachatele, kteří ještě nějakou morálkou oplývají, bude dostatečně působit i TP. Těm ostatním nepomůže nic.“

Celkem 6 respondentů odpovědělo, že v takovémto případě je morální odsouzení nedostatečné. Nejčastějším argumentem bylo, že si z takového trestu odsouzení nic nedělají.

„Někdo to stačí, někdo potřebuje "sprdunk" od soudce. Problém je, že mnoho odsouzených si podmínku vyloží tak, že se vlastně nic neděje.“

„Jsou případy, které si trestní příkaz ani pořádně nepřečtou, tedy z hlediska, jaký druh trestu a v jaké výměře jim byl uložen.“

V tomto případě je patrná rozdílnost názorů. Někteří jsou si vědomi toho, že trestní příkaz, kterým je navíc uložen pouze podmíněný trest, nedosahuje takové intenzity morálního odsouzení. Naopak je však poukazováno na to, že u méně narušených jedinců trestní příkaz a uložené podmíněné odsouzení může být dostatečným varováním, které daného jedince odradí od další trestné činnosti. Uzavřít tuto otázku jednoznačně je tak velice obtížné, jelikož vždy bude záležet na „kvalitách“ konkrétního odsouzeného.

Věřím však, že okamžik samotného doručení trestního příkazu, který navíc ukládá trest, který nijak zvlášť nezasahuje do života dané osoby, není dostatečně intenzivním okamžikem pro řádné sdělení „varování“. Od tohoto se pak může odvíjet i otázka, zda je teda vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku tím správným okamžikem, pro odlišný přístup k jednotlivým pachatelům (o to více pro případy, kdy je vyhlášení odsuzujícího rozsudku nahrazeno doručením trestního příkazu).

4.4.3 Dílčí závěr III.

V rámci této části výzkumné sondy jsem se zabýval otázkou kumulace trestů a jeho dopadu na individualizaci podmíněného odsouzení. Právě díky kumulaci se v praxi často stává, že pachatelé se dostávají do vězení na nepřiměřeně dlouho za drobnější trestné činy. Otázkou tak vždy bylo, zda by soudy neměly přihlížet k dříve uloženým, ale doposud nevykonaným trestům. Trestní zákoník v této věci dlouho mlčel, a to až do novely č. 333/2020 Sb., která uložila soudu povinnost tyto tresty zohledňovat.

Z výsledků této části výzkumné sondy však vyplývá, že většina soudců a státních zástupců zohledňovalo dříve uložené dosud nevykonané tresty i před touto novelou. Tito soudci a státní zástupci pak nové znění § 39 odst. 4 TZ označovali za nadbytečné, jelikož upravuje něco, co již dávno fungovalo. Problém však je, že přestože může „poslední“ soud zohlednit dříve uložené podmíněné odsouzení, ve chvíli svého rozhodování většinou neví, jakým způsobem rozhodnou jiné soudy a k jaké kumulaci tak může dojít. Tento fakt ve značné míře omezuje možnost uložit trest „na míru“. Ani přes tento fakt si však většina

respondentů nedokáže představit, že by „poslední“ soud měl rozhodovat i o výkonu dříve uložených trestů.

Poslední část se vztahovala na okamžik vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku, jako na okamžik, který je hraničním kamenem mezi trestáním souběhu či recidivy. Zde většina respondentů se stanovením tohoto okamžiku souhlasila. Argumentovali tím, že se jedná o okamžik, kdy je pachatel konfrontován s protiprávností a škodlivostí svého jednání. Je upozorněn a varován. Věřím, že by bylo ku prospěchu, kdybychom se v této otázce nechali inspirovat převládajícím názorem kriminologů, kteří „varování“ spojují především s výkonem trestu, nikoli s okamžikem uložení trestu. V takovém případě by bylo možné tyto pachatele trestat stejně jako pachatele souběhu, tedy mírněji.

4.5 Návrhy *de lege ferenda*

Na závěr této práce bych se rád podělil o několik návrhů *de lege ferenda*, které by mohly pomoci řádné individualizaci podmíněného odsouzení.

Bohužel pro zvýšení četnosti využívání institutu POPP se návrhy *de lege ferenda* hledají jen velice těžko, jelikož vždy bude záležet na konkrétních okolnostech případu, osobě pachatele a dalších faktorech. Nicméně věřím, že je potřeba stále více apelovat na soudy, aby POPP využívali v hojnější míře. V poslední době k takovému apelu došlo především v rámci zprávy Nejvyššího soudu, který ve snaze o zlepšení praxe soudů v rámci ukládání POPP zdůraznil jejich důležitost pro vedení řádného života.¹⁴⁵ Bohužel na základě mé výzkumné sondy lze učinit závěr, že tento apel Nejvyššího soudu se pravděpodobně minul účinkem. Avšak nejen soudy mohou v této oblasti přispět ke zlepšení stávající praxe. Věřím, že je potřeba taktéž naléhat na státní zástupce, aby konkrétní omezení či povinnosti vyžadovali již ve svých obžalobách či návrzích na potrestání. Soudy v takovém případě s větší pravděpodobností posoudí, zda je navržené omezení či povinnost v daném případě potřeba k vedení řádného života. Větší četnosti využití institutu POPP lze samozřejmě dosáhnout i určitou legislativní změnou, nicméně v tomto ohledu je potřeba postupovat obezřetně. Je potřeba, aby soudy měly stále možnost při rozhodování o POPP přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu a osobnosti pachatele. V opačném případě by došlo k narušení podstaty tohoto institutu. Legislativní změna by tak mohla spočívat například v ustanovení, které by obsahovalo povinnost v případě uložení alternativního trestu (především ale v případě

¹⁴⁵ Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

podmíněného odsouzení) zhodnotit, zda v konkrétním případě není potřeba pro vedení řádného života uložit některé z přiměřených omezení či povinností. V tomto případě zůstane zachována fakultativnost takového rozhodnutí, nicméně bude docíleno toho, že se soudy budou muset vždy touto otázkou zabývat a případné neuložení POPP řádně odůvodnit. Takové řešení by však mělo i negativní důsledky, zejména vyšší zátěž pro samotné soudy.

V rámci návrhu *de lege ferenda* propojím problematiku trestních příkazů a kumulace trestů. V praxi je totiž běžné, že k řetězení trestů dochází převážně i z toho důvodu, že jsou pachatelé veškeré tresty ukládány v rámci několik trestních příkazů (prostřednictvím kterého není možné uložit nepodmíněný trest), což vede k ukládání dalších a dalších podmíněných trestů (nebo jiných alternativních trestů), což ve svém důsledku způsobuje jejich následnou kumulaci. Podle mého názoru by se tento problém dal vyřešit tak, že u pachatelů, kteří jsou ve zkušební době podmíněného odsouzení, by nebylo možné rozhodovat prostřednictvím trestního příkazu. U těchto pachatelů je zvýšená potřeba bezprostředního působení trestní justice. Tento postup nevylučuje, aby v hlavním líčení byl uložen další podmíněný trest, nicméně umožní, aby byl zvolen pouze po řádném a bezprostředním přezkoumání všech rozhodných skutečností. Takové řešení by však mělo jiné negativní následky, zejména prodloužení délky trestního řízení.

Další návrh *de lege ferenda* se bude týkat přehodnocení způsobu trestání pachatelů, kteří se dopustili trestného činu po vyhlášení odsuzujícího rozsudku, ale doposud nevykonali dříve uložené tresty. Věřím totiž, že tito pachatelé jsou ve své podstatě blíže pachatelům, kteří spáchali trestný čin v souběhu. Obě tyto skupiny pachatelů nebyly v okamžiku spáchání dalšího trestného činu dostatečně konfrontovány s „morálním odsouzením“ svého jednání výkonem trestu. K možnostem zlepšení současné situace se rozsáhle vyjádřil Jakub Drápal ve svém článku, který navrhl dvě možná řešení. Buďto ukládat takovým pachatelům tresty za stejných podmínek jako v případě souběhu, nicméně s možností zohlednit vliv dřívějšího odsouzení (tzv. *souběh plus*). Ukládány by byly tresty přísnější než za prostý souběh, ale ne natolik přísné jako za recidivu. Druhou možností je, že by pachatel byl trestán za recidivu (tresty by se sčítaly), nicméně soudce by mohl přihlídnout k dříve uloženým dosud nevykonaným trestům, přičemž by při rozhodování o výměře trestu nebyl vázán dolní hranicí trestní sazby (tzv. *recidiva minus*). Tímto způsobem by bylo možné, aby došlo ke zmírnění

trestu oproti recidivistům. Zde by však bylo nutné, aby soudce mohl rozhodovat i o výkonu dříve uložených trestů, aby mohl posoudit a ovlivnit jaká kumulace pachateli hrozí.¹⁴⁶

¹⁴⁶DRÁPAL: Ukládání trestů v případě jejich..., s. 14-15

Závěr

Cílem práce bylo poukázat na nynější efektivitu podmíněného odkladu trestu odnětí svobody a poukázat na problematické otázky jeho řádné individualizace. V rámci posuzování efektivity jsem vycházel z výzkumu IKSP, který zkoumal efektivitu trestních sankcí z hlediska recidivy. Tento výzkum však poukázal na to, že typ trestu, který je pachateli uložen, má spíše zanedbatelný vliv na skutečnost, zda se v budoucnu dopustí další trestné činnosti. Nelze tedy říci, který trest působí na pachatele výchovněji v tom ohledu, že by jej odradil od páchaní další trestné činnosti. Domnívám se totiž, že je velice málo jedinců, kteří opustili kriminální kariéru díky intervencím trestní justice. Hlavní faktory, které mají opravdový vliv na ukončení kriminální kariéry tak musíme hledat mimo dosah trestní justice. Nicméně je třeba poukázat také na to, že pro komplexní zhodnocení efektivity sankce nelze vycházet pouze z hlediska recidivy. Podmíněné odsouzení bude vždy efektivnější v rámci finanční náročnosti jeho výkonu, uvolňování vězeňských kapacit, udržení sociálních vazeb pachatele apod.

S otázkou efektivnosti sankce blíže souvisí otázka řádné individualizace trestu. Hlavní jádro práce tak spočívalo v jeho druhé části zaměřené na vybrané otázky individualizace podmíněného odsouzení. Pouze řádně individualizovaný trest, který bere v potaz okolnosti případu a osobní poměry pachatele, může efektivně formovat osobnost pachatele.

První vybranou otázkou individualizace podmíněného odsouzení byl institut POPP. Cílem výzkumné sondy bylo zjistit způsob a četnost jeho využití. V rámci vyhodnocení však došlo k potvrzení mé původní hypotézy, tedy, že se jedná o institut individualizace trestu, který se v praxi využívá spíše sporadicky. V nejvyšší míře jsou aplikovány především v rámci trestání pachatelů trestného činu zanedbání povinné výživy, kde se ukládá povinnost nahradit dlužné výživné téměř ve všech případech. Ve vyšší míře jsou dále užívány ve spojitosti s trestáním pachatelů trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholického nápoje nebo jiné návykové látky a v rámci trestání některých majetkových trestných činů. V jiných případech se míra jejich využití blíží nule. Považuji za nezbytné, aby v této oblasti došlo ke změně přístupu soudců i státních zástupců.

Druhou problematickou otázkou individualizace podmíněného odsouzení byl institut trestního příkazu. Bohužel v rámci této části výzkumné sondy se potvrdila vysoká oblíbenost

tohoto institutu jak u soudců, tak státních zástupců. Většina dotazovaných soudců i státních zástupců jsou totiž s institutem trestního příkazu spokojeni a vesměs nevidí při jeho aplikaci žádné problémy. Naprostá většina dotazovaných soudců i státních zástupců souhlasí s vysokou četností využití tohoto institutu. Nevidí tak problém v tom, že více než polovina všech věcí se každoročně vyřídí v rámci řízení, které neposkytuje záruky řádného procesu. Pomocí odporu se pachatel může dovolat toho, aby proběhlo řádné řízení, které bude naplňovat veškeré základní zásady trestního procesu, nicméně v tomto řízení již může existovat pochybnost o podjatosti soudce, který již rozhodl o vině a uložil trest. Téměř všichni dotazovaní jsou navíc toho názoru, že jsou schopni trest dostatečně individualizovat pouze na základě spisu. Bohužel jsem se tak nesetkal v rámci vyhodnocení této části výzkumné sondy s žádným kritickým pohledem na tento institut. Tento přístup je v určitém směru pochopitelný, bez trestního příkazu by nejspíš dnešní justiční systém nemohl existovat, nicméně věřím, že je potřeba, aby se více poukazovalo a zamýšlelo nad nevýhodami a problémy tohoto institutu.

Poslední problematickou otázkou individualizace je problematika kumulace neboli „řetězení“ trestů, která velice často spočívá v uložení několika podmíněných odsouzení. Tento nešvar trestněprávní praxe zcela znemožňoval uložení individualizovaného trestu, jelikož nebylo možné dříve uložené a dosud nevykonané podmíněné odsouzení zohlednit ve chvíli ukládání „posledního“ trestu. Tento problém do určité míry vyřešila novela č. 333/2020 Sb., která zakotvila povinnost zohlednění těchto trestů. Na základě své výzkumné sondy však mohu konstatovat, že soudy již před touto novelou ve většině případů tyto tresty zohledňovaly i bez zákonného zakotvení. Tento postup soudů dokazuje snahu po uložení přiměřeného a individualizovaného trestu, což považuji za správný postup. Nicméně ani tato novela nemůže v plné míře zabránit veškerým negativním důsledkům kumulace trestů. Věřím však, že tento problém by mohl být vyřešen vytvořením třetí formy mnohosti trestných činů (vedle souběhu a recidivy), který by speciálně upravoval trestání pachatelů, kteří se dopustili trestné činnosti po vyhlášení prvostupňového odsuzujícího rozsudku, ale před samotným vykonáním trestu.

Bohužel na základě výsledků výzkumné sondy nemůžu říci, že je v rámci české trestněprávní praxe k zásadě individualizace podmíněného odsouzení (ale i trestu obecně) přistupováno dostatečně zodpovědně. Věřím, že řádně individualizovaný postih je klíčem k zefektivnění jakéhokoli trestu a k nápravě pachatele. V rámci dnešní praxe však, dle mého názoru, dostane přednost nižší administrativní zátěž a rychlé vyřízení věci před individuálním přístupem.

Seznam grafů

Graf č. 1 Vývoj indexu vězeňské populace v evropském měřítku	23
Graf č. 2 Povaha podmíněného odsouzení pohledem praxe.....	30
Graf č. 3 Povaha podmíněného odsouzení pohledem SZ.....	31
Graf č. 4 Povaha podmíněného odsouzení pohledem soudců	31
Graf č. 5 Využití POPP spolu s podmíněným odsouzením dle SOUDCŮ	43
Graf č. 6 Využití POPP spolu s podmíněným odsouzením dle STÁTNÍCH ZÁSTUPCŮ	44
Graf č. 7 Míra využití konkrétních forem POPP	45
Graf č. 8 Považujete POPP za prostředek individualizace podmíněného odsouzení?	47
Graf č. 9 Považujete prosté podmíněné odsouzení za dostatečný prostředek výchovného působení?.....	49
Graf č. 10 Považujete čtené užívání trestního příkazu za vhodné?	55
Graf č. 11 Dochází při využití trestního příkazu k dostatečné individualizaci podmíněného odsouzení?.....	56
Graf č. 12 Máte za to, že dostala v rámci trestního řízení přednost zásada hospodárnosti a rychlosti řízení před zásadou individualizace?.....	57
Graf č. 13 Máte za to, že v praxi dochází často k tomu, že soud po hlavním líčení rozhodne jinak než trestním příkazem?.....	59
Graf č. 14 Byly brány v potaz dříve uložené dosud nevykonané tresty před přijetím novely č. 333/2020 Sb.?.....	64
Graf č. 15 Pomohlo nové znění § 39 odst. 4 TZ?.....	66
Graf č. 16 Bylo by vhodné, aby soud, který rozhoduje o posledním z kumulovaných trestů, mohl rozhodovat též o výkonu dříve uložených a dosud nevykonaných trestů?	68
Graf č. 17 Je vyhlášení odsuzujícího rozsudku dostatečnou dělící linií, která odůvodňuje zcela odlišný přístup pro uložení trestu za čin, který byl spáchán až po tomto okamžiku?.....	69

Graf č. 18 Máte za to, že pachatel, kterému bylo uloženo podmíněné odsouzení prostřednictvím trestního příkazu, byl dostatečně konfrontován s "morálním odsouzením" svého činu? 71

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Postrádáte v rámci trestního zákoníku zákonné vymezení účelu trestu?	16
Tabulka č. 2 Přehled kapacit věznic a počtu vězňů v letech 2009–2019	24
Tabulka č. 3 Procentuální vytíženost organizačních jednotek vězeňské služby	24
Tabulka č. 4 Recidiva podle typu uložené sankce	36
Tabulka č. 5 Aplikace trestního příkazu v letech 2010-2016	51

Seznam použité literatury

Monografie, komentáře a jiné odborné publikace

ANDREWS, D. A., BONTA, J. Psychology of criminal conduct. 5. vydání, New Providence, 2010, 672 s.

FARRALL, Stephen, CALVERLEY, Adam. Understanding desistance from crime. Open University Press, 2006, 225 s.

INCARDI, James A. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994, 795 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, 904 s.

KALVODOVÁ, Věra. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

KALVODOVÁ, Věra. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 200 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1124 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 921 s.

LATA, Jan. Několik poznámek k problematice ukládání trestů začínajícím delikventům. In: GRIVŇA, Tomáš, VANDUCHOVÁ, Marie (ed). Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 158-166

NOVOTNÝ, Oto. O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1969, 252 s.

SOTOLÁŘ, Alexander a kol. Alternativní řešení trestní věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 1052 s.

ŠAMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4072 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník I. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s.

ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 464 s.

VÁLKOVÁ, Helena a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 664 s.

Odborné články a odborné studie

AEBI, M. F., TIAGO, M. M. SPACE I–2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Strasbourg: Council of Europe, 2020, 130 s.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečí a násilí ve vězeňském prostředí. Praha: IKSP, 2016, 109 s.

DRÁPAL, Jakub. Individualizace trestů v České republice: Jak určujeme tresty a co o nich víme? Státní zastupitelství, 2018, č. 1, s. 3–17

DRÁPAL, Jakub. Ukládání trestů v případě jejich kumulace: Jak trestat pachatele, kteří spáchali další trestný čin předtím, než vykonali dříve uložené tresty. Jurisprudence, 2020, č. 2, s. 1–17

FARREL, Graham, CLARK, Ken. What does the world spend on criminal justice? (HEUNI Paper No. 20). Helsinki: European United Nations Institute for Crime Prevention and Control, 2004. 27 s.

KALMTHOUT, Anton M., OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. Právní rozhledy, 1997, č. 12, s. 622–626

KARABEC, Zdeněk a kol. Krátkodobé tresty odnětí svobody. Praha: IKSP, 2000, 105 s.

KOPŘIVA, Marcela. Soudce v říší účelu trestu. Trestněprávní revue, 2020, č. 3, s. 129–134

LATA, Jan. In ŠČERBA, Filip a kol. Tresty alternativní a nepodmíněné. Státní zastupitelství. 2014, roč. 12, č.1, s. 12-13

LUKÁŠOVÁ, Marcela. Nepodmíněný trest odnětí svobody ve světle alternativních a krátkodobých trestů. Trestněprávní revue, 2020, č. 1, s. 23–28

MAREŠOVÁ, Alena a kol. Kriminální recidiva a recidivisté – charakteristika, projevy, možnosti trestní justice. Praha: IKSP, 2011, 302 s.

- NOVOTNÝ, Oto. Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo*, 2006, č. 7-8, s. 28-31
- ROZUM, Jan a kol. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: IKSP, 2016, 105 s.
- SCHEINOST, M. a kol. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: IKSP, 2015, 117 s.
- ŠČERBA, Filip. Ke kumulaci podmíněně odložených trestů odnětí svobody a nařízení jejich výkonu aneb nad jedním nálezem Ústavního soudu. *Státní zastupitelství*, 2020, č. 1, s. 48–55
- ŠČERBA, Filip. Procesní alternativy a jejich vliv na využívání alternativních trestů. *Dny práva* 2012, Brno, 2013, s. 1597–1607
- ŠČERBA, Filip a kol. Tresty alternativní a nepodmíněné. *Státní zastupitelství*. 2014, roč. 12, č. 1, s. 8–10
- ŠČERBA, Filip. Tresty alternativní a nepodmíněné – doplnění diskuse. *Státní zastupitelství*, 2014, č. 2, s. 65–66
- TOMÁŠEK, Jan a kol. Účinnost probace z hlediska recidivy odsouzených. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 48-51
- VANTUCH, Pavel. K významu a opodstatněnosti trestního příkazu v trestním řádu. *Právní rozhledy*, 1996, č. 1, s. 4–9 OK
- VICHEREK, Roman. Krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody – potřebujeme ho v praxi nebo ne? In ŠČERBA, Filip. (ed.) *Kriminologické dny 2018*. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference *Kriminologické dny* pořádaný ve dnech 18. – 19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 238–256
- WARTNA, B.S.J., NIJSSEN, L.T.J. National studies on recidivism: An inventory of large-scale recidivism research in 33 European countries. *WODC-studies on recidivism – Fact sheet* 11, 2006, 10 s.
- ZŮBEK, Jan. Trestní příkaz vydaný bez ohledu na zjištěný skutkový stav. *Dny práva* 2012. Brno, 2013, s. 1626-1639

Internetové zdroje

ČERNÝ, Petr. Facka nebo domluva [online]. Právní prostor.cz, 6. listopadu 2018 [citováno 25. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/nazory/ocima-petra-cerneho/facka-nebo-domluva>

DRÁPAL, Jakub. Jaké v ČR ukládáme tresty. Knihy Fryč: Science Café [online]. [citováno 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=TJKz-QWHN9A&t=3021s&ab_channel=KnihyFry%C4%8D

FRANC, Petr. Nevyužitá šance, aneb proč jsou po třech letech věznice opět přeplněné [online]. epravo.cz, 9. února 2016 [cit. 18. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/efocus/nevyuzita-sance-aneb-proc-jsou-po-trech-letech-veznice-opet-preplnene-100442.html>

Měsíční statistické hlášení Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR za leden 2021 [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/mesicni-statisticke-hlaseni/>

Statistická ročenka Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR z roku 2013, s. 141 an. [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Rocenka_2013.pdf

Statistická ročenka Ministerstva spravedlnosti za roky 2011–2017. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

Statistické ročenky z let 2009–2019 Generálního ředitelství vězeňské služby [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>

The issue. Penal Reform International [online]. [citováno 28. prosince 2020]. Dostupné: <https://www.penalreform.org/issues/alternatives-to-imprisonment/issue/>

VICHEREK, Roman. Účel trestu [online]. epravo.cz, 22. března 2013 [cit. 22. ledna 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

World Prison Brief. Highest to Lowest – Prison Populations Rate [online]. [citováno 28. 12. 2020]. Dostupné z: https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate?field_region_taxonomy_tid=All

Právní předpisy

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1/2013, o amnestii ze dne 1. ledna 2013.

Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Judikáty

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. března 1963, sp. zn. 7 Tz 20/64

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2009, sp. zn. 4 Tz 6/2009

Zpráva Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014 sp. zn. I ÚS 4503/12

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 2027/17

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 8. 2017, sp. zn. I. ÚS 1202/17

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2019, sp. zn. II. ÚS 4022/18

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o problematice efektivit alternativních trestů, přičemž hlavní pozornost je věnována trestu podmíněného odsouzení (s dohledem). V rámci první části práce bylo mým hlavním cílem poukázat na nynější efektivitu podmíněného odsouzení především ve vztahu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. V rámci druhé části práce jsem se zaměřil na otázku, jakým způsobem by bylo možné dosáhnout vyšší efektivit podmíněného odsouzení, přičemž za klíčové řešení této problematiky považuji řádnou individualizaci trestu. V rámci této části jsem se tak zaměřil celkem na tři problematické oblasti, které svou podstatou ovlivňují řádnou individualizaci. První oblastí, které jsem se v rámci individualizace podmíněného odsouzení zabýval je institut přiměřených omezení a přiměřených povinností, přičemž pozornost byla věnována především způsobu a četnosti využití tohoto institutu v praxi. Další oblastí, které byla věnována v rámci mé diplomové práce pozornost byl institut trestního příkazu a dopadu jeho aplikace na řádnou individualizaci trestu. V poslední řadě jsem se zabýval problematikou postupné kumulace více podmíněně odložených trestů odnětí svobody a jeho vlivu na možnost řádně individualizovat postih pachatele. K zodpovězení těchto otázek bylo využito názoru soudců a státních zástupců, kteří byli dotazováni formou dotazníkového šetření. Výsledky tohoto dotazníku mohou pomoci odpovědět na význam individualizace pohledem praxe, případně navrhnout zlepšení trestní politiky či současné legislativy de lege ferenda.

Klíčová slova

Podmíněné odsouzení, alternativní tresty, individualizace trestu, trestní příkaz, kumulace trestu, přiměřená omezení, přiměřené povinnosti

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of the effectiveness of alternative punishments, while the main attention is paid to the conditional sentence (with supervision). In the first part of the thesis, the main goal was to point out the current effectiveness of conditional sentence, especially in relation to unconditional imprisonment. In the second part of the thesis, I focused on the question of how it would be possible to achieve greater effectiveness of conditional sentence. I consider the proper individualization of punishment to be the key solution to this issue. In this part, I focused on three problematic areas, which affect proper individualization by their nature. The individualization of conditional sentencing is the institute of adequate restrictions and adequate obligations is the first area that I dealt with. Attention was paid mainly to the manner and use frequency of this institute in practice. Another area that was given attention was the institute of a criminal order and the impact of its application on the proper individualization of punishment. Lastly, I dealt with the issue of gradual accumulation of more conditional sentences of imprisonment and its impact on the possibility of properly individualizing the offender's punishment. To answer these questions, the opinions of judges and public prosecutors, who were interviewed in the form of a questionnaire survey, was used. The results of this questionnaire will help us answer the importance of individualization from the perspective of practice, or suggest improvements to criminal policy or current legislation *de lege ferenda*.

Keywords

Conditional sentence, alternative punishments, individualization of Punishment, penalty order, cumulation of penalties, adequate restrictions, adequate obligations